

שרידים מפירוש הראב"ד על מסכת בבא בתרא

דף ב ע"א

מתני' השותפין שרצו לעשות מחיצה [בחצר בונין את הכותל] באמצע [מקום] שנהגו לעשות גזית גויל וכו'.¹ סברוה פי' [בני הישיבה]² מאי מחיצה גודא, פי' כותל, מלשון על כל גדותיו,³ כדתנן מחיצת הכרם שנפרצה וכו'.

דף ב ע"ב

וטעמא דרצו כופין אותם שלא יוכל עוד לחזור בו, וכגון שקנו מידם, שכל א' הקנה לחברו בממונו שיעור חצי המחיצה, כי זה אינו קנין דברים.⁴ הא לא רצו לבנות מחיצה - לא היו כופין, אלא בחלוקה בלבד, הואיל ויש בה דין חלוקה, ובראשי פספסין להכירא בעלמא. אי נמי במחיצה עשרה לנתפס עליו כגנב. אבל כותל ד' אמות לא, מאי טעמא, הזיק ראייה לאו שמיה הזיק.

אי תנא בונין אותו הוה אמינא אפי' פספס בעלמא, פי' האי פספס דהכא בגבוה עשרה קאמר, [ד]הא⁵ בעינן מחיצה עשרה שיהיה נתפס עליו⁶ כגנב כדאיתא לקמן בהאי

- * כפי שצוין לעיל במבוא רוב הפירוש המתפרסם להלן (מתוך כתב יד מוסקבה) מצוי בספר שיטה מקובצת. מילים, משפטים ופסקות שלמות שאינם מצויים בשיטה מקובצת צוינו בגופן שונה, על מנת להבליט את שנוסף בכתב היד. רשימת הקיצורים הביבליוגרפיים מצויה בסוף המבוא. פנים הטקסט הוא על פי כתב היד. הוספות על פי השיטה מקובצת ותיקונים שונים צוינו בסוגריים מרובעים. מילים ואותיות מיותרות צוינו על ידי סוגריים עגולים, בדרך כלל בליווי הערה.
1. קטע זה ("מתני'... וכו'") ליתא בשיטה מקובצת. הקטע כולו מטושטש, וההשלמות על פי לשון המשנה.
  2. מילים אלו אינן ברורות בכתב היד והן הושלמו על פי השיטה מקובצת.
  3. על פי יהושע ג', טו; ד', יח; ישעיהו ח', ז; דה"א י"ב, טז.
  4. דברי רבנו מבוארים יותר בנימוקי יוסף (ג ע"א בדפי הרי"ף, ד"ה ומשני): "וכתב הראב"ד ז"ל, דאם קנו מידם להתחייב כל אחד לחבירו בדמי מחצית הכותל - מהני נמי היאך קנין, ולא הוי קנין דברים אלא בשקנו מידו לעשות כותל, דבהך גוונא לא נתחייב חד מינייהו לחבריה מידי, וקנין דברים בעלמא הוא". ועיין בתוספות ג ע"א, ד"ה כי רצו, וברא"ש על אתר, שמשמע מהם שבעינן שישעבדו נכסיהם לבניין הכותל, אך ברמב"ן משמע שלא בעינן. ועיין טור חו"מ, סי' קנו אות כ, בשם הרמ"ה והרא"ש, ובבית יוסף שם.
  5. תוקן על פי השיטה מקובצת.
  6. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.

פירקא,⁷ אלא דלגבי כותל ד' אמות - למחיצה עשרה פספס קרי ליה, וכל דבר שאינו⁸ נגמר קורא אותו פספס,⁹ והוא לשון חתיכה. **קמל"ן כותל**, דמשמ' כותל השלם, שאם לא נגמר פספס שמו.

ואי קשיא לך,¹⁰ היכי תיסק אדעתין דבונין אותו במספס¹¹ קאמר, והא קתני סופא מקום שנהגו לבנות גזית גויל וכו'.¹² ואיכא למימר, הני מילי בעובי הכותל, שלא יעשו מחיצה עראי, אבל להגביה ד' אמות - לא, קמל"ן כותל שלם.¹³ אי נמי, שמא תטעה לומר משנתנו מילתא אחריתי קאמר, ומקום שנהגו לבנות גויל גזית בונין, קמ"ל אפי' בסתם כותל ד' אמות הם בונין, דהא מתני' דרצייה חד לחבריה קא מיירי, מדצריך למימר בונין הכותל באמצע,¹⁴ ואי למחיצה עשרה - כיון דיש בה דין חלוקה למה ליה לרצויי, נכפייה בדינא, אלא על כרחך בכותל גבוה ד' אמות הוא, דארצי וקביל עליה, וכיון דכותל הוי - כשאר כותלי העיר קא עביד ליה.¹⁵ ואעפ"י שלא היזכירו בשעת קנין שם כותל אלא שם מחיצה, והיזק ראייה נמי לא שמייה הזיק - (לפיקך)¹⁶ אפי"ה כופין זה את זה לכותל ד' אמות מן הטעם שפירשתי, ובעובי גויל וגזית על פי המנהג של שאר הכותלים, ואעפ"י שאין שם מנהג ידוע כלל¹⁷ בחלוקת השותפין.¹⁸

וראיתי¹⁹ מי שהקשה²⁰ על מה שאמרו בתחילה²¹ **טעמא דרצו הא לא רצו לא**,²² **אלמא הזיק ראייה לא שמייה הזיק**, די למא לעולם הזיק ראייה שמייה הזיק, וכגון

7. דף ו ע"ב.
8. לאחר מילה זו מופיעה בכתב היד מילה מחוקה.
9. רבנו גורס "פספס", וכן במקורות נוספים (ראה דקדוקי סופרים על אתר, וכן בפירוש רגמ"ה, עמ' ב, ועיין שם בהערה 19). אבל להלן (הערה 11) הגרסה היא: "מספס" (כגרסת רש"י, תוספות, הרשב"א ועוד), וכן הוא בשיטה מקובצת כאן.
10. וכן הקשו התוספות, סוף ד"ה הוה אמינא, וכן רבנו יונה והרשב"א.
11. עיין לעיל הערה 9.
12. **בשיטה מקובצת**: "לבנות גויל גזית וכו'", וכלפינו במשנה.
13. כותל "שלם", לאפוקי פספס שהוא חלק שאינו נגמר, וכדלעיל.
14. לכאורה היה צריך לדייק זאת מ"שרצו לעשות מחיצה" המתייחס ל"גודא" (לכל הפחות בשלב זה של הסוגיה, ועיין רש"י ותוספות ד"ה הוה אמינא).
15. וכן כתב הרמב"ן, אך הרא"ש (פרק א, סימן א) כתב שבונים כותל כשאר כותלי חצרות (ועיין הגהת הב"ח על הרא"ש, אות א, שציין למחלוקת זו).
16. המילה נמחקה בכתב היד.
17. מילה זו נוספה בין השורות.
18. אך אם יש בעיר מנהג ידוע לשותפין, "כופין זה את זה לבנות כמנהגם הידוע, ואפילו נהגו לבנות גויל רחב ארבע אמות" (הרמב"ן שם).
19. קטע זה ("וראיתי... ושאר נזיקין") ליתא בשיטה מקובצת, והקושיה מובאת שם בלשונו של הר"י מגאש.
20. הרמב"ן, הרשב"א, הר"ן והנמוק"י הביאו קושיה זו בשם הר"ף בתשובה, ועיין שם ובמאירי שהביאו תירוצים אחרים.
21. מילה זו איננה ברורה בכתב היד.
22. לפנינו בגמרא: "הא לא רצו - אין מחייבים אותו".

שעמדו ג' שנים שלא חלקו, ולא ערער א' מהם על ההיזק, שכבר החזיקו זה על זה בהזיק ראייה, כדאמר' לענין חלון ושאר נזיקין. ולא מלתא היא, שלא נקראת חזקה אלא בזמן שהא' מזיק והאחר²³ נזקק, וא' נהנה וא' חסר, אבל ב' שעמדו בשותפות, זה נהנה וזה נהנה, זה נזקק וזה נזקק - אין כאן חזקה, שיכולים לומר בעבור שאתה סובל את נזקי - אני סובל את נזקך.²⁴ ומה אילו ב' אחים שירשו בית א'²⁵ מאביהם ועמדו ג' שנים שלא חילקו - לא יחלקו לעולם אלא אם ירצו שניהם, שמא יאמר הא' כבר החזקתי להשתמש בכל הבית, ומעתה אף לענין החלוקה עצמה לא יוכלו לכוף זה את זה אעפ"י שיש בה דין חלוקה, אלא ודאי לאו מילתא [היא כלל].²⁶

הא דאקשינן מגנה דהזיק ראייה שמיה הזיק, משום דלקמן²⁷ מפרשי לה: וכן בגנה סתם [כמקום]²⁸ שנהגו לגדור דמי.

דף ג ע"א

איכא דאמרי וכו'. אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן כשאין בהן דין חלוקה, וטעמא [דרצו] וקנו מהם כדאינתא לקמן, הא לא [רצו] לא. מאי קמל"ן, דאע"ג דלית בה דין חלוקה - **כי רצו פליגי**, פי' [ולא]²⁹ מצוי חד מנייהו למימ', סבור הייתי שאני יכול לקבל ועכשיו שאיני³⁰ יכול לקבל, אלא יחלק ע"כ.³¹ הא נמי תנינא, אימתי בזמן שאין שניהם רוצים וכו', דאי אמרת הזיק ראייה שמיה הזיק אתה לאשמועינן, דכיון דרצו לחלוק בונין הכותל בע"כ - ואדתני³² כשאין בה דין חלוקה וטעמא דרצו לחלוק הא לא רצו לא, ליתני כשיש בה דין חלוקה ובונין בע"כ.³³ אלא ודאי הא קמל"ן, דאע"ג דלית בה דין חלוקה חולקין בע"כ, ולא מצו הדרי בהו.

23. ייתכן שיש לקרוא "והאחד" וכן הוא בשיטה מקובצת.
24. וכן הביאו הרשב"א והר"ן בשם רבנו, וכן דעת הרא"ש (סימן ב) בתירוצו הראשון. ועיין במאירי שהביא את תירוצו של רבנו בסגנון אחר, ועיין שם בהערות המהדיר (עמ' 9, הערות ב-ד).
25. "א" נוספה בכתב היד מעל השורה.
26. שתי המילים מטושטשות בכתב היד והן הושלמו על פי השיטה מקובצת.
27. דף ד ע"א.
28. מילה זו מטושטשת בכתב היד והיא הושלמה על פי לשון הגמרא.
29. המילים בסוגריים מרובעים מטושטשות בכתב היד והן הושלמו מסברה.
30. נראה שצ"ל: "איני".
31. = על כורחו. כפירוש רבנו פירשו גם הרשב"א (בהסברו השני) והר"ן בסגנון אחר.
32. נראה שצ"ל: "אדתי".
33. הסבר זה, שהשמעת דין הכותל דווקא בחצר שאין בה דין חלוקה וכשנתרצו לחלוק, נועדה בוודאי להשמיענו חידוש נוסף, מעבר ל"הזיק ראייה שמיה הזיק" - מובא גם בראשונים אחרים (כגון: תוספות ד"ה מאי, הרמב"ן, רשב"א, ר"ן), אלא שהם מתייחסים להסבר המשנה שלנו, בעוד שרבנו מתייחס להסבר המשנה הבאה (להלן יא ע"א), שממנה מקשה הגמרא "תנינא".

והא תנינא וכו',³⁴ אי מהתם הוה אמינא במספס בעלמא, פ"י, מהתם לא שמעינן דהזיק ראיא שמיה הזיק, דאימר במחיצה עשרה קאמר, ואותה מחיצה עצמה אימר במספס בעלמא פ"י מחיצה דקה וחלושה [וכו'],³⁵ מפני שהחצר קצרה לכל א' וא',³⁶ אבל כותל גבוה ד' אמות ועבה על פי המנהג אימא לא, קמל"ן הכא בחצר קצרה עושין מחיצה עבה וגבוה ד' אמות משום הזיק ראיא.

למימרא³⁷ דכל גזית בד' אמות בגבהה אי איכא ה' טפחים דפותיא הוא דאיכא³⁸ ואי לא לא קאי, והטעם שהוא אבן על אבן ואין בניהם רפסא³⁹ עם סיד שיעמיד אותם, והם כבודות. והלבנים,⁴⁰ אעפ"י שהם לבנה על גבי לבנה ואין בניהם ריפסא - אינם כבודות כאבנים, ועוד כי הסיד שבין נדבך לנדבך הוא מחבר אותם יותר מן האבנים, לפיכך די להם בד' טפחי' לגובה ד' אמות.

דף ג ע"ב

הן וסידן, פ"י, הוא הסיד שטחין בו פני הכותל שלא יטשטשם המטר. התם בדורבכתא, דייקא נמי דקתני וכו', אלמא איכא זוטרי מנייהו. וקא מבעיא לן הכא, כיון דכותל חצר בלבנים⁴² לא סגי' ליה בלא סיד מפני המטר, אי סגי' להו בזוטרי דליהו הן וסידן ג' טפחים, ואעפ"י שנהגו באותו מקום לבנות בלבנים גדולות, מפני שהסיד יעמוד במקום הרוחב. או דילמא בדורבכתא דהו ג' טפחים חוץ מסידן, כי הסיד אינו מועיל לסבול הבנין כי אם להגין מן המטר. ואסקה רב נחמן בר יצחק הן וסידן.⁴³

34. נראה שרבנו חזון שוב לתחילת הקושיה דלעיל ("הא נמי תנינא, אימתי" וכו'). לפנינו בגמרא: "תנינא", ללא "הא נמי".

35. מילה זו איננה ברורה בכתב היד.

36. וכעין טעם זה כתב הרשב"א, אך הר"ן פירש אחרת, עיין שם (ועיין הערות המהדיר לרשב"א, הערה 14).

37. בשיטה מקובצת מובא דיבור זה בשם "חדושי הרשב"א", אך כבר העיר המהדיר (שיטה מקובצת, הוצ' אוצר הפוסקים, הערה 205) שלפנינו ברשב"א אינו, והביא בשם ה'פני שלמה' שהביא פסקה זו של השיטה מקובצת בשם הראב"ד, והסיק מכך שנפלה טעות דפוס בשיטה מקובצת. וכן מוכח מכתב היד שלפנינו.

38. לפנינו בגמרא: "קאי", וכן הוא בשיטה מקובצת.

39. לפנינו בגמרא: "ריכסא" וכן הוא בשיטה מקובצת (וכן להלן).

40. כן הגרסה בשיטה מקובצת. בכתב היד אפשר שיש לקרוא: 'ובלבנים'.

41. נראה ברור שהסופר טעה, וצ"ל: 'בשלושה' וכן הוא בשיטה מקובצת.

42. ברש"י ד"ה הן וסידן, משמע שאיבעיית הגמרא מתייחסת לכל השיעורים שנאמרו במשנה, וכן משמע ברמב"ם, הלכות שכנים פ"ב הי"ח, אך רבנו שכתב לעיל שהסיד נצרך רק כדי "שלא יטשטשם המטר" - מפרש שהאיבעיא היא רק לעניין לבנים, שרק בהן יש צורך בסיד מפני "שהם עפר, והגשמים ממחין אותן" (לשון הר"י קרקושא, בתוך שיטת קדמונים).

43. לפנינו בגמרא נדחו לכאורה דברי רב נחמן בר יצחק, אך מכל מקום להלכה מסקנת הסוגיה כשיטתו, וכן פסקו הר"ף והרמב"ם.

דף ד ע"ב

הוצא דסניף ליה⁴⁴ דיכי לבריה: ⁴⁵ סניף מלשון סניפין, מחבר באריגה. דיכי⁴⁶ מלשון [נדכאים],⁴⁷ פי' קנים חלוקים א' לב' או א' לג', מעורבים בין הגפין⁴⁸ וכולטין לחוץ וטוחין בטיט, [ולא חיישינן לקיפולא]⁴⁹ דקיפולא מידע ידיע.

בישלמא רישא תנא דינא ומשום דינא תנא תקנתא, פי' דינא דרישא ועושה לו חזית (מכאן ומכאן)⁵⁰ מבחוץ, דאשמועינן דחזית ראייה היא לחזקה, וכיון דאיצטריך לאשמועינן הכי - ממילא אשמועינן תקנתא. אבל סיפא ודאי תו לא (לא)⁵¹ הוה צריך לאשמועינן, ומשום תקנתא דרמאי בלחוד הוא דקתני לה, והיינו תמיה.

רבינא אמר סופא אתאן להוצא, ולאפוקי מאביי דאמר הוצא לית ליה תקנתא אלא בשטרא. ומשמ' מהכא דאביי אפי' במחיצה שהיא של הב'⁵² פליג, דזמנין דאזיל חד ושדי [ליבני]⁵³ דהוו גביה ומקפל טינא, וחבריה לא מרגיש בה ושביק להו להנך דקיימי גביה, ואשתכח דהויה ראייה לאידך.

המקיף חבירו מג' רוחותיו וגדר הראשונה והשנייה וכו' אין מחייבין אותו. תחילה אומר⁵⁴ כי השמועה הזאת לא באה לא על הזיק ראייה ולא על גדר גבוה ד' אמות,⁵⁵ כי במקום שלא נהגו הוא לגדור,⁵⁶ אבל במחיצה עשר' הם עסוקים, ומשום נזקי בהמות כדאית' בשמעת'.⁵⁷ והטעם מפני שיכול לומר בלאו ידידי נמי אתה צריך לגדור עצמך

44. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.

45. נראית יותר גרסת השיטה **מקובצת**: "לבראי".

46. בחידושי הר"י קרקושא בשם הרב"ד גרס: "ריבי", וכגרסת רגמ"ה והמהרש"ל. אבל מן ההסבר נראה שצ"ל "דיכי" כלפנינו.

47. בכתב היד נראה שיש לקרוא אחרת ("בדכאים"?), "ברכאים"?), ותוקן על פי השיטה **מקובצת**.

48. מילה זו אינה ברורה כל כך בכתב היד. ובשיטה **מקובצת**: "בין הגזוים".

49. מילים אלו אינן מופיעות בכתב היד, והן הושלמו על פי השיטה **מקובצת**.

50. המילים "מכאן ומכאן" נראות מיותרות. הן מופיעות במשנה רק בסיפא והן אינן שייכות לרישא. בשיטה **מקובצת** מילים אלו אינן מופיעות.

51. הסופר כתב "לא" בסוף השורה, וטעה וכתב זאת שוב בתחילת השורה הבאה. בשיטה **מקובצת**: ליתא.

52. בשיטה **מקובצת**: "של שניהם".

53. בכתב היד נראה שיש לקרוא: "לוכי" ותוקן על פי השיטה **מקובצת**.

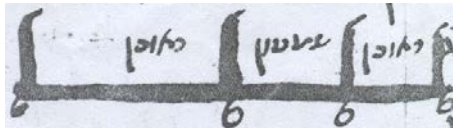
54. זה לשון רבנו בכתוב **שם**, עמ' רסח: "...סוף דבר הרוצה לעמוד על תוכן השמועה יבא ויסמוך על שלי, כי הארכתי כל הצורך...". המאירי (עמ' 21-23, ד"ה הדרך הרביעית לגדולי המפרשים) מביא את שיטתו של רבנו בביאור הסוגיה ומוסיף עליה קושיות ותירוצים משלו, עיין שם בהערות המהדיר.

55. ומכל מקום הובאה כאן, כי "מתגלגלת היא על ידי מה ששנה בראשונה אם רצה כונס בתוך שלו וכו'" (לשון המאירי).

56. הניסוח בשיטה **מקובצת** בהיר יותר: "במקום שלא נהגו לגדור הוא".

57. "כדאיתא בשמעתא" מתייחס כנראה למעשה רוניא ורבינא, וכפי שכתב רבנו בכתוב **שם**, עמ' רסח: "הלא תראה במעשה דרוניא דאמר ליה ועיזא לא בעי אכלויי, אי נמי בנטיירא בר זוזא. ואין להביא

ומבחוץ, והנוק מצוי לך יותר ממני. אבל כשגדר הד' ודאי מחייבין אותו, שהרי אין לו שדה מצד ד', ושניהם שוים בנוק מאותו צד.⁵⁸ והרי אני מצייר את השדות הללו מפני שיש לו⁵⁹ לדק' עליהם.

ותחילה אומר שגם [אם]⁶⁰ היה מקיפו מד' רוחותיו [וגדר]⁶¹ המקיף את כולן - שאין האמצעי חייב כלום, מפני שיש לו טענה על הרביעית כמו שיש לו על הג'. והא דרוניא דאקפיה לחבירו⁶² מד' רוחותיו ואמ' ליה הב ליה מאי דגדרי⁶³ - ודייני הכי, ומשמ' דבכולהו נמי חייבה כפי מה⁶⁴ [שגדר, כ]רב הונא ואליאב דר' יוסי, דהאי מאי דגדרי קאמר, ולא אמר ליה הב לי ברביעית מאי דגדרי. אמרינן,⁶⁵ דרבינא מג' רוחותיו הוא דהו ליה שדות, והאי אקפיה מד' רוחותיו דקאמר - אקפיה בגדר קאמר.

עוד אומר, דהא דאמר רב הונא אליבא דר' יוסי הכל לפי מה שגדר, וקיימא לן דבכולהו קאמר, ממעשה דרבינא, ומלשון המשנה דקתני מגלגלין עליו, ולשון גלגול ודאי הכי משמ', וחייא בר רב נמי הכי מפרש לה בגמרא. מיהו לאו למימרא דמחצה למחצה קאמר בכל הגדרים, אלא במה [שכנגד]⁶⁶ שדהו נותן מחצה ולא יותר,⁶⁷ ואי גדר הניקף את הרביעית, מחשבין לו להוצאתו לחשבון זה.

- כאן היוק ראייה כאשר הביא בעל החיבור הזה [= המאור]. לסיכום שיטות הראשונים בנושא עיין בחידושי הרשב"א ובמאירי.
58. אולם המאירי (בהסבר דעת רבנו) כתב: "...ולא נאמר לגלגל עליו חיוב מצד היקף רביעית אלא בשלא היה לו שדה מאותו רוח, והקיף בו לצורך חבירו לבד".
59. **בשיטה מקובצת**: "לי". הציור המצורף מופיע כך גם בכתב היד וגם בשיטה מקובצת, וצ"ע האם זהו אכן הציור שצייר רבנו, ומה הוא מוסיף להבנת הסוגיה (מדוע לא מופיע שדהו השלישית של ראובן, כפי שמופיע בציורו של הרשב"א?).
60. ההשלמה על פי השיטה מקובצת.
61. תוקן על פי השיטה מקובצת. בכתב היד: "וגם".
62. **בשיטה מקובצת**: "לרבינא", וכן גם הגרסה בכתב היד להלן.
63. משמע שזהו ציטוט דברי רבינא לרוניא, ואם כן לכאורה צ"ל: "הב לי מאי דגדרי". ובשיטה מקובצת נכתב: "הב ליה מאי דגדר, ודייניה רבה הכי".
64. בכתב היד ישנו רווח בין "מה" ל"רב הונא", והושלם על פי השיטה מקובצת.
65. **בשיטה מקובצת**: "איכא למימר", ולהלן במסקנת דבריו ("מעתה הא דרבינא") רבנו מפרש שאכן הקיפו שדות מארבע רוחותיו.
66. בכתב היד: "שהגדר", ותוקן על פי השיטה מקובצת.
67. וכן כתבו הרשב"א והמאירי בשם רבנו. אבל רש"י שפירש (בבא קמא כ ע"ב) שמדובר בגדר שבין הפנימי לחיצון, כתב כאן (בד"ה לפי מה שגדר): "בכל יציאות שהוציא בהן הראשון יחזור לו מחצה". ועיין בטור חושן משפט, סי' קנ"ח סע' טו, טז.

ועיקר הגירסא במאי דאמרינן נקף ומקיף איכא בנייהו הכי היא כדאית' בבבא קמא,⁶⁸ דת"ק סבר לא שנא נקף ולא שינא מקיף מחייבי' אותו בכלל, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, ור' יוסי סבר טעמא דנקף, הא מקיף פטור לגמרי.⁶⁹ מיהו האי גירסא חייא בר רב הוא דתני לה, ומשמעותא⁷⁰ דמתני' הכי הוא, דקתני אם עמד וגדר, מכלל דעד השתא לא⁷¹ עמד, אבל לדעת רב הונא לא שינא מקיף ולא שינא נקף - מגלגלין עליו הכל לפי מה שגדר, ואפי' בראשונה ושניה ושלישית, ולדעת ת"ק דמי קנים בזול יהיב להו בכלהו. וקיימא לן כר' יוסי ואליאב דרב הונא מהאי מעשה דרונאי כדפרישנא, אלא משום דמתני' בנקף קאמר ר' יוסי כדפרשנא, משום הכי דייק התם בבא קמא⁷² כסוגיא דחייא בר רב דהכא.

ואחר שבררנו כל זה, קשה לי מאד מה ששינונו בתוספתא⁷³ כופין בני ביקעה זה את זה לעשות בניהם חריץ [ובן חריץ],⁷⁴ אלמא דינא הוא דליעבדו בנייהו גדר וחריצים, למה ליה לפנימי הנקף מג' רוחותיו למגדרה מבחוץ לראשונה ושניה ושלישית. ואולי נאמר, כי המקיף שאמרו לכאן בין חיצון לפנימי אמרו, ולא כענין מתני' דבית כור⁷⁵ ותוספתא, דמתני' ותוספתא במקום שנהגו קאמר, אבל במקום שאין מנהג ידוע אין כופין, ואין מקבל עליו מקום גדר ולא מקום חריצין. ומשנתנו זאת היא מדברת במקום שאין מנהג ידוע, וכיון שאין מן הדין לכופו וגם לא נשמר בראשונה ושנייה ושלישית אין מחייבין אותו, אבל ברביעית שנהנה מחייבין אותו.

אינו כן,⁷⁶ חדא שאם לא נגדר⁷⁷ המקיף מבחוץ זהו שוטה, שישמור עצמו מבפנים ואינו שומר עצמו מבחוץ,⁷⁸ ונמצא השמירה כולה למקיף.⁷⁹ וא"ת בשכבר נגדר מבחוץ, א"כ זה השוטה כשיגדור את הרביעית מה לו לגדור כנגד האמצעי, לא יגדור אלא כנגד שלו ויהיה שמור.⁸⁰ ולמה קראו אותו זה נהנה וזה לא חסר, הרי חסר ממון וחסר דעת.

68. דף כ ע"ב.

69. בכתב היד: "לגמריה", ותוקן על פי השיטה מקובצת.

70. בשיטה מקובצת: "ואשמועינן".

71. בכתב היד מופיעה כאן מחיקה של המילה: "גדר".

72. בשיטה מקובצת: "משום הכי אוקי בבבא קמא".

73. בבא מציעא פ"א הי"ח, מהד' ליברמן עמ' 124. וכעין זה הקשו הרמב"ן והרשב"א ועיין בהערת מהדירי הרשב"א (הערה 80 ואילך) שהתייחס להבדלים בין דברי רבנו לבין דבריהם.

74. בכתב היד: "ובן [וכן?] חריש", ותוקן על פי השיטה מקובצת וכתוב שם (עמ' רסח). במאירי לא גרס: "ביניהם", עיין שם בהערות המהדיר.

75. להלן קז ע"ב.

76. בשיטה מקובצת: "אבל על כרחך אינו כן".

77. בשיטה מקובצת: "גדר", אך במאירי "נגדר" כלפינו בכתב היד.

78. וכן כתב רבנו בכתוב שם. ובמאירי כתב על כך: "ולדעתי אין זו קושיא, שמא שתי שדות אלו מקום מרעה שלהם, והנוק מצוי מזה לזה תמיד יותר מנוק בני רשות הרבים".

79. כך הנוסח גם בכתב היד וגם בשיטה מקובצת, אך לכאורה צ"ל: 'לניקף'.

80. קושיית רבנו ברורה לכאורה, שהרי ברוח הרביעית כנגד האמצעי הגדר מגנה רק על שדהו של הניקף, אך במאירי כתב על כך "איני מבין" והקשה, עיין שם. ועיין לעיל הערה 58, וצ"ע.

ועוד שהיקשה לי דההיא תוספתא גבי הילכתא דדינא קתני לה לפי⁸¹ שאינן תלויות במנהג, דקתני התם⁸² כופין בני מבוזי זה לעשות להם לחי או קורה, כופין בני⁸³ הכנסת זה את זה לקנות להם ספר תורה, ואיכא מילי טובא שאין תלויות במנהג, כי הנך. על כן קשה לי משנה זו על כל זה שהיקשיתי.

ואולי נאמר כי משנתנו זו בשלא עשו בניהם גדר וחריץ, והרי גם המוקף צריך שמירה. וא"ת, בשגדר את הראשונה ואת השנייה ואת השלישית - למה אין מחייבין אותו, יאמר לו הרני יכול לכוף אותך לעשות גדר וחריץ בני ובינך, עכשיו תן חלק באילו שהרי הועילו לך במקום הגדר והחריץ. זו אינה טענה, שיכול לומר אילו היה גדר וחריץ בני ובינך הייתי שמור מינך ומכל אדם, עכשיו איני שמור ממך, שמא תכנס בהמותך לשדותך ויכנסו לתוך שדה שלי, [וגם]⁸⁴ לא מכל אדם. ועוד, כי יש [לומר]⁸⁵ שמא למחר אתה כופה אותי לעשות גדר וחריץ ביני ובינך, או שמא מפני ההפסד שיגיע אותי מאצלך צריך אני לעשות גדר, ונמצאת הוצאתי בגדרים החיצונים חנינם, לפיכך אין מחייבין אותו בשלוש הגדרים בלבד.

ועדין קשה לי⁸⁶ כשגדר את הד' למה מחייבין אותו בג' הראשונות, יאמר לו אולי נצטרך לעשות גדר ביני ובינך וחריץ מפני ההפסד שיגיעני ממך או שיגיע אותך ממני, ונמצאת הוצאתי זאת חנינם. ואיפשר שיתן על תנאי, שאם יצטרכו לעשות בניהם גדר וחריץ - שיחזיר לו הוצאתו בג' הגדרים הללו. עתה לזה הדרך, מי שמקיף את חבירו מד' רוחותיו וגדר את כולן, יכול המקיף לכוף הניקף לתת עמו בהוצאתו מן הטעם הזה, שיאמר לו הרני יכול לכוף לעשות גדר וחריץ ביני ובינך, ועכשיו הועלתי אותך שאתה שמור מכל אדם, וכל זמן שלא נצטרך לעשות גדר וחריץ ביני ובינך - דין הוא זה שתעזור עימי בגדרים הללו, ואם נצטרך אחזיר לך את הוצאתך.

מעתה הא דרבינא דאקפיה לרוניא מד' רוחותיו, יכולים אנו לומר שהיו לו ד' שדות סביבותיו, ומזה הטעם כפה⁸⁷ אותו לסייעו בהוצאתו, כי לא היה גדר וחריץ ביניהם, והיה יכול לכופו והיתה הוצאתו מרובה יותר. וא"ת משנתנו למה דברה במקיף חבירו מג' רוחותיו,⁸⁸ [אפילו]⁸⁹ בד' נמי הכי הוא, דבג' רוחות בלבד⁹⁰ אין מחייבין אותו, משום

81. מילה זו אינה מצויה בשיטה מקובצת.
82. תוספתא שם, הי"ח והכ"ג, מהד' ליברמן עמ' 124-125. גרסת רבנו (וכן הוא במאירי) שונה מעט מנוסח התוספתא שלפנינו.
83. בשיטה מקובצת נוסף: "בית", אך בכתב היד ובמאירי ליתא.
84. תוקן על פי השיטה מקובצת. בכתב היד: "ואם".
85. מילה זו חסרה בכתב היד, והיא הושלמה על פי השיטה מקובצת.
86. וכן הקשה ותירץ הרשב"א, ועיין דברי המהדיר שם, הערה 89.
87. בשיטה מקובצת: "כפה".
88. דהיינו שיש לראובן רק שלושה שדות, כפי שביאר רבנו בתחילת דבריו.
89. תוקן על פי השיטה מקובצת. בכתב היד: "אכ'".
90. דהיינו אם גדר רק שלוש רוחות מבין ארבע השדות.

דאמר ליה הא לא אהנית לי ולא מידי, ובלאו ידידי [נמי] ⁹¹ אתה צריך להו, אבל כי גדר לרביעית מחייבין אותו מהאי טעמא דכתבי' ממעשה דרוניא ועל תנאי כדאמרן. ⁹² איכא למימר אין ה"נ, ורבותא קמל"ן, שאעפ"י שהאמצעי פרוץ לרשות הרבים מצד אחד וצריך לגדור את עצמו, סד"א לא [נחשביה] ⁹³ כמוקף כלל, ונחייביה בכל מה דגדר ליה חיצון, קמל"ן דכי גדר ליה ראשונה ושניה ושלישית בלבד לא מחייבין ליה. עד כאן השגתי עד אשר יבא טוב ממני. ⁹⁴

דף ה ע"א

ארבעי לצלא וארבעי לצללא, פי' ⁹⁵ משום דרניא שתליה דרבינא הוה והוה שקיל פלגא, וזבין רניא ארעא אמצרא דההוא ארעא דשתל, וסבר רבינא לסלוקי משום דינא דבר מצרא, ואמרו ליה דרוניא נמי בר מצרא, ותרי בני המצר דקדם חד וזבין - זביניה זביניה. ⁹⁶

אמר ר"ל הקובע זמן לחבירו פי' בשעת הלואה, ובא זמנו ותבעו תכף לאחר ⁹⁷ השלמת הזמן, **ואמר לו פרעתין בתוך זמני** - ולא ביום השלמת הזמן, ⁹⁸ דהא אמרינן בפ' השואל עביד אניש דפרע ביומא דמשלים זמניה, אלא בתוך הזמן פרעתין - אינו נאמן. ⁹⁹ והא דאמרינן דפליגי עליה אביי ורבא ואמרני' ¹⁰⁰ **עביד אניש דפרע גו זמניה** - דוקא בהלואה לחוד היא, ¹⁰¹ לפי שאריכות הזמן חסד הוא וההלואה עצמה חסד היא, ¹⁰² ומשום הכי כי מתרמייהו ¹⁰³ זווי בגו זמניה פרע ליה, דכי מטי זימניה לא לטרח ליה, ¹⁰⁴

91. נוסף על פי השיטה מקובצת.
92. ואמנם הרשב"א והריטב"א אכן מפרשים שמקיפו שדות מארבע רוחותיו, אלא "שלא הוצרך להזכיר אלא השלש שדות שהוא גודר בינם ובין שדה שמעון" (לשון הרשב"א בתירוץ הפירוש הראשון, ועיין שם, הערה 69).
93. בכתב היד נראה שיש לקרוא: "לא ניחוש ביה", ותוקן על פי השיטה מקובצת, ולשתי הנוסחות התירוץ צ"ע.
94. **בשיטה מקובצת**: "עד אשר יבא טוב מזה".
95. וכך כתבו התוספות בשם ה"ר אברהם.
96. האות ה"א מיותרת לכאורה, וכדלהלן מז ע"ב.
97. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה, ואמנם המאירי כתב בשם רבנו שמדובר שתבע ביום השלמת הזמן עצמו (וכ"כ הרמב"ן בשם רבנו), אך אם בא **לאחר** השלמת הזמן - נאמן לטעון שפרע בתוך הזמן.
98. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.
99. "ואע"פ דאי אמר ליה פרעתין האידנא בזמני נאמן... לא מהני ליה האי מיגו במקום חזקה דרובא דאנשי לא פרעי ביומא דמשלם זמן" (הרמב"ן שם).
100. תוקן על פי השיטה מקובצת.
101. ועיין תוספות ד"ה כי היכי דלא ליטרוך, וברשב"א.
102. "ההלואה עצמה חסד היא" ליתא **בשיטה מקובצת**. גם בתוספות וברשב"א הנ"ל לא הוזכר כלל עניין החסד.
103. נראית יותר גרסת השיטה מקובצת: "מתרמו ליה זווי".

אבל בפדיון הבן ושכירות דבתוך הזמן ליכא עליו חיוב פרעון כלל, דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף,¹⁰⁵ ופדיון הבן נמי ליכא עליה חיוב כלל עד דמטי זימני, אי אמרינן דפרעיה תוך הזמן אינו נאמן.¹⁰⁶

דף ו ע"א

תא שמע אמר לו מנה לי בידך אמר לו הן אמר לו למחר תניהו לי וכו' ¹⁰⁷ פי': כגון שתבעו לאחר זמנו בפני עדים והודה לו ואמר אתם עדי. מאי לאו נתתיו לך דאמר פרעתין בזמני, אין לך בידי דאמר ליה פרעתין תוך זמני: דמדקאמר אין לך בידי ולא אמר לא היו דברים מעולם, משמ' אין לך בידי עכשיו, אבל היה לך בתחילה, וא"כ היינו (סיפא) [רישא],¹⁰⁸ אלא ודאי¹⁰⁹ אין לך בידי מזמן ארוך, שכבר פרעתין בתוך זמני, אלמא לא אמרינן מגו. ושני ליה: נתתיו לך - אפי' תוך זמני פטור, ואין לך בידי דקתני חייב - דאמר ליה לא היו דברים מעולם, פי' כגון שפי' ואמר אין לך בידי מעולם.

דאמר מר כל האומר לא לוייתי כאומר לא פרעתי דמי: וכבר הודה בפני עדים של(י)וה. וקשיא לי, למה ליה למימר כל האומר וכו', נימא מפני שהחזק כפרן, שהרי הודה בפני עדים שהיה לו מנה בידו ועכשיו אומר דאין לו, דהא אמר ר' יוחנן¹¹⁰ מנה לי בידך והל[ה]ה¹¹¹ אומר אין לך בידי והעדים מעידים אותו שיש לו, וחזר ואמר פרעתי - אינו נאמן, שהחזק כפרן לאותו הממון. ואיכא למימר, דאינו דומה מי שיאמר תחילה יש לך בידי ואח"כ יאמר אין לך בידי, כי אילו העדים אין מכחישין אותו אלא מהודאת פיו, ויכול הוא שיאמר לא הייתי זכור בתחילה מפני שהיו לו עמי עסקים רבים, ועתה חשבתי ולא היו¹¹² לו בידי מעסק זה כלום.

עוד יש מי שיאמר, שאין אנו אומרי' הוחזק כפרן לאותו ממון אלא במי שכופר בב"ד ועדים מכחישין אותו, אבל מי שאינו כופר בב"ד, אעפ"י שמכחישין אותו במה שאמר חוץ לב"ד - לא הוחזק כפרן, דעביד איניש דלא אמר כל טענתיה חוץ לב"ד. ויש לו פנים. **סמך לו כותל א':** פי' כנגדו. הא דפליגי רב הונא ורב נחמן, נר' לי דבין בארכה בין בגבהה פליגי,¹¹³ שאם היה כותל המחיצה גבוהא עשרים אמה וזה לא סמך אלא עד

104. בשיטה מקובצת: "לא ליטרדיה", וכך לפנינו בגמרא.

105. בבא מציעא סה ע"א.

106. בשיטה מקובצת נכתב בלשון רבים: "אי אמרו פרענו בתוך הזמן אינם נאמנים", והדברים מתייחסים גם לשכירות וגם לפדיון הבן.

107. לאחר מילה זו יש בכתב היד רווח של שתי מילים.

108. בכתב היד: "סיפא", אך נראית יותר גרסת השיטה מקובצת: "רישא".

109. בכתב היד ניכרת מחיקה של האות למ"ד, וייתכן שכתב מתחילה "לאו".

110. בבא מציעא יז ע"א.

111. בכתב היד: "והלא", ותוקן על פי השיטה מקובצת.

112. בשיטה מקובצת: "היה".

113. וכן פירש רש"י, בהתאם לפירושו ל"ומודה רב נחמן באפריזא ובאקבועי כשורי", אך רבנו שפירש שם אחרת - כתב זאת על דרך ה"נראה" בלבד.

עשר אמות - רב הונא אמר נתחייב בכלו בין באורך בין בגובה, ורב נחמן אמר למאי דסמך סמך וכי.

ומודה ליה רב הונא בלפתא וקרן זוית: פי' ליפתא - שטח סוף בניינו בטיט. וקרן

זוית - שעשה לו אבן פנה, דומה שאין בדעתו לא להאריך ולא להגביה.¹¹⁴

ומודה רב נחמן באפריזא ובאקבועי דכשורי: פי' אפריזא - כמו אפריצה, שהניח

בסוף בניינו אבנים פרוצות א' נכנסת וא' יוצאת, כדי שיתקשר התוספת עם זה הבנין. וכן אם עשה¹¹⁵ בכותל המחיצה¹¹⁶ מקום קביעת קורות על פני אורכו, כבר גילה דעתו שהוא רוצה לסמוך בכלו. ולא נחלקו אלא כשהניח סוף בניינו שוה,¹¹⁷ ולא טחו בטיט, ולא

היניח בו פרצות, ולא עשה במחיצה מקום קביעת קורות. וקיימא לן כרב נחמן.¹¹⁸

בי קורי¹¹⁹ לא הוי חזקה: זה [שבנה]¹²⁰ המחיצה למעלה מד' אמות, אעפ"י שהיניח

בו מקום קביעת קורות לא הויא חזקה לאידך, דכיון שהיה מסרב מלבנות וראינו זה שבנה לבדו, אעפ"י שהניח אותם מקומות בכותל - לא יצא זה מחזקתו, והרי הוא בחזקת

שלא נתן.¹²¹

ואפי' הניח בה המלטא:¹²² פי', כגון שהוציא מן הכותל חתיכות עצני]ם כדי להניח

עליהם ראשי הקורות שלא תאכל הכותל ראשי הקורות. והמלטא - מלשון אמלטה נא,¹²³ שהוא ממלט הקורות והכותל שלא לחתור הכותל.

הורדי: דקים, כשורי: גסים. ואם החזיק לזה החזיק לזה והרי הוא בחזקת

שנתן.¹²⁴

114. רבנו מפרש בדומה לתוספות שמדובר בשני עניינים שונים, ולא כפירוש רש"י.

115. בכתב היד מופיעות שתי מחיקות לאחר מילה זאת.

116. בניגוד לשלושת הסימנים האחרים ("לפתא", "קרן זוית" ו"אפריזא") הנעשים בכותל הנסמך בעצמו ומורים על כוונתו להמשיך את בניית הכותל או לחדול, "אקבועי דכשורי" נעשה בכותל המחיצה הסמוכה ולא בכותל הנסמך בעצמו, וכפירוש הרמב"ם, ודלא כפירוש רש"י ותוס'. ועיין סמ"ע, חו"מ סי' קנז ס"ק כה.

117. לאפוקי אם עשה אבן פינה.

118. כך פסקו רוב הראשונים, למעט הריטב"א הפוסק - אולי - כרב הונא. עיין בירור הלכה, עמ' יד.

119. לפנינו בגמרא וברש"י: "בי כוי" (= בית החלונות), ואילו ראשונים אחרים (רי"ף, הרמב"ן, רשב"א ועוד) גרסו כרבנו: "בי קורי" (= בית הקורות), אך נראה מפירוש רש"י ומפירוש רבנו שהכוונה היא אחת.

120. תוקן על פי השיטה מקובצת. בכתב היד נראה שיש לקרוא: "שכנס".

121. רבנו מפרש שאמתניתין קאי כפירוש רש"י והרמב"ן ועוד (עיין דברי מהדיר הרשב"א, הערה 38 והערה 63). ועיין עוד להלן.

122. לפנינו בגמרא: "ואע"ג דעבר ליה הימלטי", וגרסת הרי"ף: "ואע"ג דמנח [ביה] הימלטא".

123. בראשית י"ט, כ; שמ"א כ', כט.

124. רבנו מפרש שגם הורדי וכשורי אמתניתין קאי, דהיינו אם בפועל סמך הורדי לכותל המוגבה (לאפוקי "בי קורי" שמהווה רק הכנה לסמיכת קורות) - חזקתו ששילם על חלקו בהגבהת הכותל, ורשאי לסמוך לו אפילו כשורי. וכפירוש ר"ת המובא ברמב"ן וברשב"א, ודלא כפירוש רש"י ועוד (ועיין בהערת מהדיר הרשב"א, הערה 65) שמדובר על מכירת תשמישים בכותל שידוע ששייך לחברו. ועיין בהערה הבאה.

וכן¹²⁵ בכותל ידוע של חברו, יש(מן)¹²⁶ מי שאומר אפילו בלא טענה וי"א דוקא בטענה ומסתברא כותיה ולאחר ג'¹²⁷ וכן **נטפי ושפיכי**.

דף ו ע"ב

בוזיזה ובכתליה: זיזין - היוצאין מן הכותל. **בכותליה**¹²⁸ - שנועץ בהם יתדות לתלות כל דבר.

ובעובי הכותל במקום שנהגו: פי' בחלונות להצניע בהם חפציו. והבירה היא חצר גדולה בנויה סביב לשכות, והיא מסובכת כלה, אלא שמניחין באמצעיתה כעין [ארובה],¹²⁹ שעושין למטה מחיצות קטנות סביבות, ובתוך אותם המחיצות זורעים ירקות, כעין שעושים בקְוֹשְׁטָרְשׁ,¹³⁰ והוא הנקרא **תרביץ אפדני** - על שמרביצין אותו תמיד במים. ובאותם מחיצות אינו משתמש אם אין שם מנהג ידוע, לפי שאין מחיצות לבית ששכר במחיצות הבירה, [שהרי]¹³¹ בחצר שלפני הבירה הם. ואעפ"י שנהגו להשתמש בעובי כותלי הבירה, בין מבפנים בין מבחוץ, בין [במה] [ששכר] [בין] [במ] ¹³²הלא שכר - אותו המינהג לא יועיל במחיצת התרביץ,¹³³ לפי שאינן מן הבירה אלא מן הגנה של ריחנין¹³⁴ הם, עד שיהיו¹³⁵ שם מנהג ידוע לעצמן.¹³⁶

125. במשפט זה רבנו מסביר את המעבר של הסוגיה מדיון בחזקה ששילם על הגבהת הכותל ("אמתניתין קאיר") לדיון בחזקת תשמישים, וכביכול דברי הגמרא על "הורדי וכשורי" מתייחסים לשני העניינים.
126. בכתב היד מופיע קו דק על שתי אותיות אלו, כנראה על מנת למוחקן.
127. כשיטת רבנו תם ועוד. לסיכום שיטות הראשונים בנושא עיין **בירור הלכה**, עמ' טו.
128. מילה זו הסרה **בשיטה מקובצת**, ועל פי זה משמע שהיתדות ננעצות בזיזין. אמנם מהציוטוט בתחילת 'דיבור המתחיל' ("בוזיזה ובכתליה") נראה יותר נוסח כתב היד, על פיו מתייחס רבנו לשני המושגים, והיתדות ננעצות בכתלים עצמם.
129. תוקן על פי **השיטה מקובצת** והמאירי. בכתב היד נראה שיש לקרוא: "חרובה" (חרוכה?).
130. מילה זאת היא היחידה המנוקדת בכתב היד. הניקוד באות ביי"ת בתחילת המילה - מסופק (פתח או שוא). על לעז זה ראה במבוא.
131. תוקן על פי **השיטה מקובצת**. בכתב היד: "שהבי".
132. בכתב היד חלק מן האותיות בשורה זו מטושטשות, והן הושלמו על פי **השיטה מקובצת**.
133. בכתב היד ייתכן שיש לקרוא: "דתרביץ".
134. **בשיטה מקובצת**: "אלא מן הגנה שלה הן", נוסח כתב היד איננו ברור כל כך, שהרי לעיל דובר על זריעת ירקות.
135. ספק: "שיהיה".
136. משמע מפירוש רבנו שדברי רב נחמן בשם רבה בר אבוב שרשאי להשתמש בעובי כותלי הבירה במקום שנהגו - לא הוצרכו לגופם, שהרי פשיטא שהשוכר רשאי להשתמש כמנהג השוכרים, אלא קמשמע לן רבה בר אבוב שמנהג השימוש בכותלי הבירה - לא יועיל לכותלי התרביצא, "לפי שאינן מן הבירה". ועל כך חולק רב נחמן, עיין להלן בלשון רבנו (ועיין עוד **בעליות דרבנו יונה ובחידושי הר"ן** שתירצו שמדובר במנהג בעלי הבתים, וקמשמע לן רבה בר אבוב שמנהג זה יועיל גם לשוכרים).

וכן בזיזיה ובכותליה שהוא משמש בהם עד ד' אמות כשיעור קומתו בלי מנהג, אינו משתמש באותו תרביץ אפדני אלא א"כ יש מנהג ידוע לכל.

ורב נחמן דידיה אמר אפי' בתרביץ יועיל (יועיל)¹³⁷ מנהג עובי כותלי הבירה, מפני שהיא כחצר שלפני הבית. ובזיזיה ובכותליה משתמש עד [ד']¹³⁸ אמות אעפ"י שאין שם מנהג ידוע.

האי כשורא דמ[ט]ללתא: קורה שמסככין עליה בדים וענפים לשבת תחתם בצל, ונעץ אותם בכותל חבירו.¹³⁹ **עד תלתין יומין לא הויא חזקה דלא קפיד**¹⁴⁰ איניש, אבל לבתר תלתין יומין ולא מיחא הויא חזקה. אית דאמרי בטענה, אית דאמרי אפי' שלא בטענה, מפני שמחל. וכל זמן שהכותל קיים יש לו לסמוך,¹⁴¹ אבל לא שיהא שותף בכותל ולא במקום הכותל.

ואי סכה דמצוה היא עד שבעה יומי לא הויא חזקה: פי', אם נכנסו מימי החג בתוך ל', אעפ"י ששלמו הל' בתוך החג לא עלתה לו חזקה עד כלות החג, כי מפני המצוה שתק, ואחריו אם לא ימח(י)ה עלתה לו חזקה.¹⁴²

הא דאמר אביי ב' בתים בב' צידי רשות הרבי' וכו' קשיא לי: היאך ניצלין בכך מהזיק ראייה, וכשיעמוד זה חוץ ממחיצתו יעקם את ראשו ויראה בחצי גגו של חבירו. ואיכא לתרץ, דכיון שאין מבטו אלא על ידי עקימת הראש ושיעמוד על שפת גגו, מתירא הוא שמא יפול ולא ידחוק עצמו להביט אל גג חבירו.¹⁴³

והא דאמר רב נחמן אמר שמואל דבין גג לגג אינו צריך מחיצה ד' אמות, אלמא גגין אין בהן מפני הזיק ראייה, וקשיא לאביי - לא קשייא, הא דאמר אביי בגגין שאינן משופעים וראויין לתשמיש, והא דאמר שמואל במשופעין שאינן ראויים לתשמיש.¹⁴⁴ וי"א דהא דשמואל נמי בגגין שאינן משופעים, דהא סתם קאמר,

137. המילה נכפלה בטעות.

138. תוקן על פי השיטה מקובצת. בכתב היד כתובה האות ב"ת או כ"ף.

139. המשפט האחרון ("האי כשורא... בכותל חבירו") אינו בשיטה מקובצת. הקטע הבא ("עד תלתין... עלתה לו חזקה") מובא בשיטה מקובצת לעיל ו' ע"א בשינוי קל בתחילתו.

140. בכתב היד ניכר שנכתב בתחילה "עביד", אך תוקן ל"קפיד" - וכך בשיטה מקובצת.

141. רבנו מפרש שמדובר בחזקת תשמיש, ולא כפירוש ר"ת ובעל המאור שגם כאן אמתניתין קאי. לסיכום שיטות הראשונים מתי בעינן שלוש שנים וטענה ומתי לא, עיין בבירור הלכה, עמ' טו, יז.

142. רבנו מפרש שהמצווה מעכבת את חזקת שלושים יום שיש בכשורא דמטלתא רגילה, ודלא כפירוש רש"י והתוספת שבתוך דברי רש"י, שסוכה דמצווה חזקתה בשבעת ימי החג בלבד.

143. אבל מרש"י ("ד"ה ומעדיף) ומהמאירי משמע שהגדר כלל לא אמורה למנוע אפשרות של הצעה **מכוונת** לחצר חבירו, שהרי הסיבה שאינו יכול לומר לו "הא בעית לאצטנועי מבני רה"ר" היא משום ש"את ממילא נמי תזית לי".

144. וכן כתב הרשב"א בתירוצו הראשון, ועיין שם שדחה זאת. לבירור דעת הרמב"ם הלכות שנינים פ"ג ה"ה-ה"ו, ורבנו בהשגותיו שם, עיין בהערת המהדיר ברשב"א (הערה 31) ובהערת המהדיר של המאירי (עמ' 35, הערה ב).

אלא¹⁴⁵ דהא דאביי בשני גגין בב' צדי רשות הרבי' ואין להם גגין סמוכים, דאיפשר דמישתמשו בהם מילי דצניעותא, והא דשמואל בגגין הסמוכים זה לזה, דכיון דגגים השוים הם - לא עבדי בהו מילי דצניעותא, משום דמרגישי אהדדי.¹⁴⁶

ואי קשיא להאי פירושא הא דתניא **אם היתה חצרו למעלה מגגו של חברו אין זקוק לו**, איכא למימר כגון שיש לו גג אחר סמוך לו, דהא בעי לאצנועי מיניה ולא עביד מילי דצניעותא, משום הכי אין בו משום הזיק ראייה.

איתמר ב' חצרות זו למעלה מזו, רב הונא אמר תחתון בונה¹⁴⁷ **מכנגדו ועולה וכו'**, פי' אם היתה החצר גבוהה ב' אמות ובונין הכותל בגויל - התחתון נותן ג' טפחים¹⁴⁸ (מלמעלה)¹⁴⁹ מלמטה ובונה עד ד' אמות,¹⁵⁰ והעליון נותן ג' מלמעלה ובונה ד' אמות. נמצא לדעת רב הונא העליון מפסיד בגבהותו, שהוא בונה ב' אמות התחתונות שלו ברוחב ג' טפחים ושתי אמות העליונות שלו ברוחב ששה טפחים. אלא שיש לומר כי אותם ב' אמות העליונות שלו - כיון שאין לתחתון¹⁵¹ לסמוך עליהם, שהרי בתוך שלו הם בנויות ואין לתחתון שיתוף באותו בנין - אין מן הדין לכופו לבנות אותם גויל, אלא אפי' בהוצא, אלא [שניצל]¹⁵² מהיזק ראייה. שלא אמרו גזית וגויל וכפסין אלא מפני סמיכת תקרה שיוכלו לסמוך עליהם, אבל להנצל מהיזק ראייה אפי' בהוצא. נמצא העליון אינו מפסיד כלום, ולא עוד אלא שמרויח בחלישות הב' אמות העליונות, והתחתון אינו מרויח כלום בשפלותו. והטעם לרב הונא דקסבר כיון שיש בו היזק ראייה, ל"ש מד' אמו' ול"ש מאמה א' - צריך שיסגור בפניו עד שלא יזיק, דהיינו ד' אמות.¹⁵³

ורב חסדא אמר עליון מסייע למטה ובונה. סבור הייתי טעמיה דרב חסדא, שתהא שפלותו מועלת לו במקו' מחיצה. וכשראיתי כי רב חסדא דבר שוה אמר: העליון

145. הקטע האחרון ("והא דאמר... אלא") אינו בשיטה מקובצת, ובמקומו מופיע: "יש אומרים [דהא דאביי וכו']".

146. וכן תירצו התוספות (ד"ה בשני), רבנו יונה והרשב"א.

147. בכתב היד נראה שיש לקרוא: "באה", ותוקן על פי השיטה מקובצת.

148. רבנו מפרש שעד גובה החצר העליונה בונים רק חצי כותל, אך הריטב"א כתב על כך ש"הא ודאי כותל כהאי גוונא לא קיימא כלל", והרמב"ן והמאירי כתבו שבכותל כזה אין כלל הווה אמינא שעליון יסייע מלמטה. ראשונים אחרים (הרמב"ן, הרשב"א ועוד) פירשו שהעליון והתחתון נותנים שלושה טפחים מחצרו ובונים כותל של שישה טפחים בשטח של שניהם, ולכן סובר רב חסדא שעליון מסייע מלמטה בבניית החצי שבשטחו.

149. מילה זו נראית מיותרת ומטעה, ובשיטה מקובצת ליתא.

150. דהיינו עד ארבע אמות ידידה (של תחתון), ודלא כפירוש התוספות ד"ה שתי.

151. בכתב היד מופיעה לאחר מילה זאת מחיקה של המילה: "לבנות".

152. בכתב היד: "שינטל", ותוקן על פי השיטה מקובצת.

153. כלומר, אם החצר העליונה הייתה בגובה ארבע אמות - התחתון לא היה מזיק כלל לעליון, והעליון היה צריך לבנות כותל (או 'הוצא') בשטחו, אך מכיוון שמדובר בפחות מארבע אמות גובה - גם על התחתון מוטל לבנות חצי מהכותל, וממילא עליו לבנות בשטחו כותל בגובה ארבע אמות ברוחב שלושה טפחים. בשיטה מקובצת חסרות המילים "דהיינו ד' אמות".

[מסייע¹⁵⁴] למטה, ולא חילק להם שיעורים לפי גבהותם או שפלותם, דכל שהוא מסייע מחצה למחצה בבנין, אז נר' לי כי אין הטעם אלא מפני כי העליון צריך לעשות יסוד לבנינו, ואם אין יסוד אין בנין. וכיון שהוא שותף בכותל ויוכל לסמוך עליו תקרה - דין הוא שיהא שותף בכל הבנין.¹⁵⁵ וכן בדין שתהא שפלותו מועלת לו. וההוא כשהתחתון צריך לבנות, אבל אם היתה גבוה ד' אמות שאין התחתון צריך בנין - העליון בונה ד' אמות בתוך שלו אפי' בהוצא כמו שפירשתי.¹⁵⁶ זה הדרך ישר מאד בעיני וקרוב אלי, והנוטה מזה אחרוב אותו מן הטועים.

דף ז ע"א

ויש לו לבעל הכרם בשדה לבן ד' אמות מפני סיבוב השוורים, לפי שאינם יכולין להתהפך בין השורות אלא א"כ יצאו לחוץ.

התם דעלו אהרדי וכו', הכא דלא עלו אהרדיה אלא בשויתא,¹⁵⁷ פי' דמי הבנין, אבל באוירא לא עלו אהרדיה, ואם לא יוכל לבנות כל חלקו - נמצא אוירו של זה מועט משל חברו (זה),¹⁵⁸ שזה כל חלקו בנוי וזה אין בנוי.¹⁵⁹

שמא בעלמא פלג ליה: שאף על פי שהוא חשוך [אספלידא שמייה].¹⁶⁰

דף ז ע"ב

נהרדעי לטעמייהו, פי' רב חמא ורב נחמן נהרדעי נינהו, **ואמר רב נחמן אמר שמואל האחינן שחלקו אין להם דרך זה על זה, ולא חלונות זה על זה, ולא אמת המים,** אבל התחתון סוגר בפניו שלא ירדו המים בחלקו, ויסגר בפני חלונותיו,¹⁶¹ וימנענו שלא

154. מילה זו חסרה בכתב היד, והושלמה על פי השיטה מקובצת, ועל פי לשון 'דיבור המתחיל'.

155. ועיין במאירי (ד"ה זה שביארנו) שהרחיב בכך בשם תלמידי רבנו.

156. אבל הרמב"ן כתב בפירוש שגם כאשר העליון כונס לתוך שלו - עליו לבנות גויל וגזית כדין. ובמאירי (שם) משמע שהעניין תלוי במנהג המקום.

157. בר"י קרקושא, עמ' כה, יש נוסח שונה מעט: "פירש הראב"ד ז"ל אושייתא, דמי הבנין, אבל באוירא לא עלו אהרדי, שלא היה שויה של זה מרובה משל זה. ואם לא יוכל לבנות כותל בחלקו נמצא אוירו של זה מרובה משל זה, שזה כל חלקו בנוי וזה אין כל חלקו בנוי ע"כ".

158. מילה זו נמחקה בכתב היד. ובשיטה מקובצת ליתא.

159. נראה שרבנו מפרש ש"אוירא" עניינו שטח פנוי הראוי לבנייה, ולא ייתכן שבעל האספלידא ימנע מבעל התרביצא לבנות כותל בחלקו, שהרי "דמי אוירא לא עלו להרדי". ראשונים אחרים (עיין בתוספות ד"ה א"ל, וברא"ש) התייחסו לרמת התאורה באספלידא (רש"י, ר"י, וכן משמע במאירי), או ליכולת לראות ממנה את שדותיו (ר"ת).

160. בכתב היד מופיע כאן רווח, והושלם על פי השיטה מקובצת.

161. דהיינו שרשאי לבנות כנגד החלון אע"פ שמאפיל עליו, אך אינו יכול לתבוע את אחיו שיסתום את חלונו משום היזק ראייה. ועיין ברא"ש (סוף סימן כ) שחולק על סברת רבנו, ועיין בבית יוסף (ח"מ, קע"ג, ג) סיכום דעות הראשונים בנושא.

יעבור עליו.¹⁶² ולא מצי אידך למימר אידור ביה כדרך שדיירי אבהתא, אלא שיאמר לו הא¹⁶³ לא תקבל את נזקי ולא אקבל את נזקך. לא קשיא הא מגואי הא מאבראי נר' לי כי [...].¹⁶⁴

דף סט ע"א

165...באותם שהם אינם מטלטלות עמה, כיון שאינם מטלטלות עמה אין נמכרות עמה לפי שאיפשר למטה זולתם, ועוד שהמטה מטלטלת לפרקים נתקנה,¹⁶⁶ ואם יעמדו במקומם נמצא שהם כמטלטלי הבית ולא כצרכי המטה, לפי שאדם יושב עליהם שלא בתשיש המטה, או דילמא כיון [דלצורך]¹⁶⁷ המטה הם הרי הם כמו ארוכות המטה שנתפרקו זו מזו שהן נמכרות עמה, תיקן.

דף סט ע"ב

168 **מי שצריך לגבול יצאו אלו וכו'** פי' מי שמתייחס עם השדה שאין לו שם בפני עצמו, יצאו חרוב המורכב וכו' שיש להם שם בפני עצמן.

169 **סביב - מכאן למצרין מן התורה**, שצריך לכתוב מצרי השדה, ויכתוב לו כל מה שיש לו¹⁷⁰ תוך המצרים הללו מכרתי לך ולא שיירתי לעצמי במכירה זו¹⁷¹ כלום, כדאמר' בריש פירקא,¹⁷² שאם לא כן יכול לומר ט' קבין מכרתי לך שהן חשובין שדה.¹⁷³ וא"ת הא אמרינן התם [דקרי לבירה]¹⁷⁴ בית כולה זבין לה, ואע"ג דלא כתב

162. רבנו מתייחס לדרך, חלונות ואמת המים - בסדר הפוך ("זימנין ההוא דסליק מפרש ברישא" - נדרים ג ע"א).

163. לא ברור בכתב היד האם מופיע כאן גרש (הא' = הראשון, האחר) או לא (הא = זה).

164. שתי המילים האחרונות מופיעות בכתב היד בתחתית העמוד כשומר עמוד, ובעמוד הבא כתב היד מדלג לדרך סט ע"א, וחבל על דאבדין. להשלמת הדיבור עיין בשיטה מקובצת.

165. **שיטה מקובצת** מצטט מתחילת הקטע: "**מלבנות של כרעי המטה**: כמו מסגרות גבוהות על צידי המטה כדי שלא ישמטו הבגדים מעליהם, פעמים שמחבריין אותם עם ארוכות המטה ביתדות, ופעמים מעמידין אותם בצדיה על סמיכות אחרות ואינם מטלטלות עם המטה. ואותם שהם קבועות לא מבעיא לך דכגוף המטה הן, כי מבעיא לך [באותן שאינן מטלטלות עמה וכו']".

166. **בשיטה מקובצת**: "לתקנה".

167. כך בשיטה מקובצת. בכתב היד: "דלסכך".

168. בגמרא לפנינו נוסף: "סביב", וגרסת רבנו תואמת להגהת הב"ח שמחזק זאת.

169. בגמרא לפנינו: "סביב, אמר רב משרשיא מכאן למצרים מן התורה".

170. על פי המשך המשפט משמע שזהו ציטוט ישיר, ואפשר שצריך להיות: "לי".

171. בכתב היד נכתבה המילה "לעצמי" והיא נמחקה.

172. דף סא ע"ב.

173. והשווה ניסוח הדברים בדברי הרשב"א: "אלא שהראב"ד ז"ל פירשה שאם לא מצר מצרים יכול הוא לומר לו לא מכרתי אלא תשעה קבין... ואם לא מצר לו מצרים יכול לטעון, ואם מצר אע"פ שלא כתב לי ו'לא שיירתי' שוב אינו יכול לטעון, שהמצרים מן התורה, והא אתא לאשמועינן". אולם, מן הניסוח של דברי הראב"ד עצמם אפשר גם לדייק להפך - שגם אם כתב מצרים ולא כתב 'ולא

לה ולא שיירתי וכו'. הא אמרינן במסקנא משמיה דאביי האי מאן דזבין מידי לחבריה צריך למכתב ביה ולא שיירתי בזביני אילן וכו', משמ' אפי' בשדה אחת ומשום דלא מסיימיה מחיצתא, אבל א' ודאי לא אמרינן.¹⁷⁵

וכי אמר ליה לבר מדקלא פלניא חזינן, אי דיקלא בישא הוא כ"ש הנך, ואי דיקלא טבא הוא לדידיה הוא דשייר:¹⁷⁶ האי בישא וטבא דאמרינן, איכא מאן דפריש דליכא ביש מיניה וליכא טב מיניה. ולא דייק, דא"כ קשיא בינוני אבנוני. אלא כל שנקרא מן הרעים שבאותו שדה,¹⁷⁷ כ"ש אותם שהם יפין ממנו, ולא אותם שהם רעים ממנו. ואם נקרא מן הטובים לדידיה הוא דשייר, ואעפ"י שיש טובים ממנו.¹⁷⁸

אמר רב כל שעולין לו בחבל הוי שויר: פי', אי אמר ליה לבר מדקלאי. **ודייני גולה אמרי כל שהעול** אי אמר ליה לבר מאילני, וכשיחרש ביניהם ויפגע בו העול יכול לכבשו - לא הוי שויר, שאינו נקרא אילן אלא או תאלי¹⁷⁹ או נטיעות.

דף ע"א

חוץ מחרוב פלוני חוץ מסידן¹⁸⁰ **פלוגי מהו:** פי', שדי מכורה לך והיו בו חרובין מורכבין ואמר לו חוץ מחרוב פלוני מורכב, מי אמרי' מדלא שייר אלא האיך - הא שאר חרובין מורכבין זבין ליה, או דילמא שאר חרובין מורכבין נמי לא קני, דכיון דחרוב המורכב בסתמא לא מזדבן - מכלל לאו [אי]¹⁸¹ אתה שומע הן, דצריך פי' אחר למכרתו.

אמר ליה לא קנה. תדע דאילו אמר ליה שדי מכורה לך חוץ משדה פלוני וכו' והא שדי אמר ליה, אלא מאי אית לך למימר, האי לישנא יתירא דאמר ליה דלא הוה צריך - לדמיה הוא דקאמ',¹⁸² פי' שאפי' באותה שדה שמכר לו שייר דמי אותה שדה פלונית,

שיירתי... אז יכול לומר ט' קבין מכרתי וכו'. ועיין שם בהערות המהדיר שהתייחס לשני פירושים שונים שהביא הרשב"א בשם רבנו.

174. בכתב היד נכתב: "דקין לברת", ונראה שהמעתיק טעה. הנוסח תוקן על פי לשון הגמרא שם, אך לכאורה היה מתאים יותר להביא את המשך הגמרא שם, שאומרת זאת בעניין שדה ובקעה.

175. המשפט אינו ברור, וייתכן שהדברים השתבשו. שני הקטעים האחרונים ("מי שצריך... לא אמרינן") אינם מובאים בשיטה מקובצת. לעומת זאת, בכתב היד לא מוזכרת התייחסות של רבנו למימרת רב יהודה ("האי מאן דמזבן" וכו'), אך היא מצוטטת בדברי הראשונים. ראה למשל דברי הרשב"א עמ' תתרע"ה סמוך להערה 35, ועיין שם במקורות המובאים בהערה.

176. לפנינו בגמרא הסדר הפוך והנוסח שונה, עיין שם. ובשיטה מקובצת מובא הציטוט מן הגמרא בקיצור.

177. משמע שמושגי 'טוב' ו'רע' הם ביחס לשאר האילנות שבאותו שדה, ודלא כפירוש הרשב"א.

178. וכן כתב הרשב"א בשם הר"י מגאש, אך עיין שם בדברי המהדיר שכתב בהערה 45 שיתכן שכוונתו לרבנו. הפירוש הדחוי הוא של רב האי גאון בספר המקח והממכר, שער יט, מהד' הרב מ"י לפקוביץ, בני ברק תשנ"ד, עמ' רלו.

179. כפירוש הרשב"א לעיל ש'תאלין' הם אילנות קטנים, ודלא כמובא בגיליון בשם הערוך.

180. לפנינו בגמרא: "מסדן".

181. מילה זו אינה בכתב היד. היא הושלמה על פי השיטה מקובצת.

182. רבנו גורס כגרסת הגאונים ורבנו חננאל (עיין הרמב"ן) שהרשב"א דחה.

וכמי שאמר לו חוץ מדמי¹⁸³ שדה פלונית, הכא נמי בחרוב המורכב כשאמר לו שדי מכורה לך חוץ מחרוב מורכב פלוני - בשדה עצמו שייר דמי אותו חרוב המורכב. **איכא דאמרי וכו' פשיטא היא.**

דף ע"ב

לימא בפלוגתא¹⁸⁴ שטר כיס היוצא על היתומי', דייני גולה אמרי¹⁸⁵ נשבע ונוטל¹⁸⁶ וכו' ודייני א"י¹⁸⁷ נשבע וגובה מחצה. סברוה¹⁸⁸ וכו', מ"ד גובה כולו - אפי' פלגא פקדון נמי, אלמא לא מצי למימר החזרתים לך, משום דא"ל א"כ שטרך בידי מאי בעי, וכיון דאבוהון לא מצי טעין - לדידהו נמי לא מצי טענין להו. ומ"ד גובה מחצה - ההוא פלגא דמלוה בלחוד, אבל פלגא דפקדון לא, משום דמצי אבוהון למימי' החזרתים לך, ואנן נמי טענין ליתמי.

קשיא לי הכא, (ל)דייני גולה נמי, אע"ג דלא מצי אבוהון למימי' החזרת[ת]ים לך,¹⁸⁹ נאנסו מיהא יכול למימי', ונטעון להו ליתמי נמי נאנסו, ואמאי גובה כלום. ומתרצי,¹⁹⁰ אי דלא טעני יתמי ולא מידי - ה"נ דטענין להו, אבל הכא כגון דטעני יתמי ואמרי אבא אמר לנו החזרתים לך, דהשתא ודאי הא אודי דלא נאנסו.¹⁹¹ מאי אית לך למימר, שיהא נאמן בחזרה משום מגו, או לא:¹⁹² מר סבר אמרינן ביה מיגו ואינו גובה אלא מחצה, ומר סבר לא אמרינן מגו, וגובה כולו.

ודחינן: לא, דכ"ע לא מצי למימר ליה שטרך בידי מאי בעי, ואי דקא טעין איהו החזרתים לך - נאמן, והכא בהא קמפלגי,¹⁹³ מ"ד גובה כולו סבר אם איתא דפרעיה -

183. המילה נוספה מעל השורה.

184. בגמרא לפנינו נוסף: "דהני תנאי דתניא", ועיין בדקדוקי סופרים (אות ז) שגרסה זו משובשת ואין לה מקור בראשונים ובכתבי היד, שהרי דייני גולה ודייני ארץ ישראל הם אמוראים. עיין סנהדרין יז ע"ב ועיין רש"ש.

185. מילה זו אינה ברורה בכתב היד, והושלמה על פי הגמרא.

186. לפנינו בגמרא: "וגובה כולו".

187. נראה שהסופר השמיט: "אמרי".

188. רבנו גורס כגרסה שדחה הרשב"ם.

189. בכתב היד מופיעות כאן שתי מילים מחוקות בקו: "ואנן נמי".

190. הקטעים האחרונים ("איכא דאמרי... ומתרצי") ליתא **בשיטה מקובצת**. הקושיה מובאת שם מדברי הרשב"א.

191. **בכתוב שם** (עמ' רלו, לבבא קמא לח ע"ב, ד"ה וכללא) כתב רבנו שמדובר ביתומים גדולים (שיודעים לטעון), וכן כתב הרשב"א בשם רבנו. מסיבה זו דחה הרשב"א את תירוץ רבנו (והעדיף את תירוץ התוספות, עיין שם), "דהכא היוצא על היתומים סתם אמרו, בין גדולים בין קטנים" (ועיין ברמב"ן במלחמות, שביאר שקושיית התוספות ורבנו מעיקרא ליתא).

192. בכתב היד אין רווח בין המילים ("אולא").

193. בכתב היד נכתב בטעות: "קמפלגי".

בעדים הוה אמר, ¹⁹⁴ ואתון דאמריתו ומשקריתו, מיהו בחובא דיכחו מהמנינן להו, ¹⁹⁵ דאתון קאמריתו שלא נאנסו, ובחזרה לא מהמניתו מדלא אמר בעדים, **ומר סבר אימר מלאך המות אנסיה**. ¹⁹⁶

דף עא ע"א

האי דאמר רב הונא במכר קרקע ושייר ב' אילנות לפניו יש להן קרקע ואפי' לר' עקיבא, הוא הדין באילן א' מהאי טעמא גופיה, דאי לא - אמר ליה עקור אילנך וכו'. ¹⁹⁷ כבר פירש' ב' פנים בפי' ח"ה, ¹⁹⁸ והטעם היפה הוא הטעם הב' שפירש' שם דלא מצי בעי' ¹⁹⁹ למיקם בהדיה בדינא ודיינא, דילמא אמר ליה למחר לקוץ שיירת אותו. ²⁰⁰

ואיכא מאן דק"ל, בור ודות כי מזבין להו דאמרי רבנן דאין להם דרך משום עיין רעה, כי משייר להו אית ליה דרך משום עיין רעה, גבי ב' אילנות נמי אית ליה, מהו "אע"ג דאמור רבנן" - אדרבה, משום דאמור רבנן הוא, אטו גבי' ²⁰¹ בור ודות כי מזבין להו דאמרי רבנן דאין להם דרך משום עיין רעה, גבי ב' אילנות נמי דכי מזבין לית להו ארעא משום עיין רעה, כי משייר להו נמי דינא הוא דאית להו ארעא. ²⁰² ואי משום ר' עקיבא קאמר לה - לא הוה ליה למימר הכי, אלא הכי הוה ליה למימר: אע"ג דאמר' ²⁰³ עקיבא המוכר ב' אילנות יש להם קרקע, ²⁰⁴ אבל אם שייר אותם לפניו יש להם קרקע, דלא הוי דינייהו כבור ודות שיש חילוק בין מוכר למשייר.

ולא היא, ²⁰⁵ משום דאיכא למימר ג' אילנות דיש להם קרקע ואפי' לרבנן בין במוכר בין במשייר, ולא אזלינן בהו לא לעיין יפה ולא לעיין רעה, ולב' אילנות אין להם קרקע.

194. ולכן אף על פי שלטענתם אביהם אכן אמר זאת לפני מותו - מכל מקום אינם נאמנים. ועיין בהערת המהדיר לרשב"א, הערה 34.

195. על פי שאר המשפטים משמע שזהו ציטוט ישיר, ומתאים כאן: "לכו".

196. שש המילים האחרונות אינן מופיעות בשיטה מקובצת.

197. וכן כתב רבנו בהשגותיו לרי"ף (לח ע"א בדפי הרי"ף).

198. הסוגיה לעיל דף לו ע"א, אך לא זכינו לפירושו של רבנו שם (וכן לא צוטטו שני הפירושים של רבנו ברשב"א ובשיטה מקובצת). ועיין ברשב"א שם שכתב טעם אחר.

199. לכאורה מספיקה אחת משתי המילים הנ"ל.

200. ובהשגותיו לרי"ף כתב רבנו: "...יש לו קרקע ואפילו לר"ע, דאי לא אמר ליה עקור אילנך שקול וזיל, כלומר תכף שימות יאמר לו עקרוה ולך, ואין אדם רוצה להתבנות בכך, ועל דעת כן לא מכר". ועיין בדברי רבנו להלן דף פב ע"א.

201. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.

202. קושייתו של רבנו ברורה (עיין רשב"א), אך הלשון נראית משובשת.

203. קרא: "דאמר' ר' ", וכן בשיטה מקובצת.

204. רבנו סובר כרשב"ם שלדעת ר"ע המוכר שני אילנות יש להם קרקע, ודלא כדעת ר"י בתוספות (לעיל לז ע"ב ד"ה מכר, והובאו דבריו בסוגייתנו). אמנם במוכר אילן אחד סובר רבנו (בהשגותיו הנ"ל לרי"ף) שאין לו קרקע, ודלא כרשב"ם.

205. בשיטה מקובצת: "ולעיקר קושיין יש לתרץ".

וטעמא דמילתא משום דג' אילנות בטלה ארעא לגבייהו דשדה אילן מיקרי, אבל ב' אילנות לאו שדה אילן מיקרי, והאי אילנות א"ל, שדה לא אמר ליה. מיהו כי משייר להו קמיה, אע"ג דאמר אילנות אני משייר לפני ולא אמר שדה - אפי"ה יש להם קרקע. ולא תימא אליבא דרבנן בלחוד, דאית להו עין רעה במכר בשאר מילי אע"ג דאיתנהו באמצע המכר ושם קרקע שלהם²⁰⁶ כגון בור ודות והדומין להם, וכ"ש באילנות דשמא אחרינא נינהו, אלא אפי' לר' עקיבא דאית ליה עיין יפה אפי' באילנות דתרי שמי נינהו - הני מלי כמוכר, אבל במשייר אית להו ארעא.

דף עב ע"א

הרי זה היקדיש קרקע ואילנות שבניהם: הנך אילנות שעלו מאליהן הוא ולעקור קיימי, דאי נטע להו מקורבין נינהו, ואפי' ג' לר' שמעון אין להם קרקע, דהא לית ליה רואים האמצעיים כאילו אינם כדאמרי' פ' המוכר פירות.²⁰⁷

פחות מכאן או יתר על כן: פ"י פחות מג' אילנות או שהם ביותר ממטע עשרה לבית סיאה שהן מרוחקין, לא היקדיש את הקרקע. מני,²⁰⁸ אי לרבנן הא אמרי מקדיש בעיין יפה מקדיש ולא משייר קרקע לבי אילנות,²⁰⁹ ואעפ"י שמשיר במכר - בהקדש אינו משייר, שהרי אפי"ה²¹⁰ וגת ושובך שאין נכנסין במכר - הן נכנסין בהקדש, ואי ר' שמעון אליבא דר' עקיבא דאמר מוכר בעיין יפה מוכר ואפי' במוכר ב' אילנות - כ"ש מקדיש. אלא פשיטא ר' שמעון אליבא דרבנן, ופליג עלייהו במקדיש, דקסבר מקדיש נמי בעיין (יפה)²¹¹ מקדיש, ואם הקדיש ב' אילנות משייר ארעא לנפשיה. אלמא ר' שמעון כרבנן, וסבירא להו לרבנן דשני אילנות בין שמכרן בין ששייר אותם לפניו אין להם קרקע, והיינו דקאמר מפני שיונקין משדה הקדש, לפי שלא (שנים)²¹² להם קרקע.²¹³ וקשיא לרב הונא דמפליג בשני אילנות בין מכרן למשייר אותם.

206. נראית יותר גרסת ה**שיטה מקובצת**: "דשם קרקע יש להם".

207. להלן קב ע"ב, עיין שם שר"ש לא אומר "רואים את האמצעיים כאילו אינם" משום ש"לא נטעי אינשי אדעתא למעקרא", משמע שבאילנות שעלו מאליהן מודה ר"ש לרבנן שרואים את האמצעיים וכו'. על כל פנים משמע מדברי רבנו שאומרים "רואים" גם לעניין מכירת קרקע עם האילנות, וכדעת ר' זירא (לעיל לז ע"ב) שהעמיד את דברי רבא ש"מכרן רצופין אין לו קרקע" - כתנאי. אך עיין שם ברא"ש (פ"ג, סימן כז) שהרי"ף פסק כרבא כי הבין שרבא חולק על ר' זירא ואומר את דבריו ככולי עלמא, ולא שייך כאן "רואים".

208. קטע זה מבוסס על דברי הגמרא (בשינוי סדר, עיין שם) בתוספת פירוש מועט.

209. כלומר, לא משייר לעצמו קרקע כאשר הוא מקדיש שני אילנות.

210. נראה שיש להוסיף כאן: "בור".

211. נראה ברור שהמעתיק טעה, וצ"ל: "רעה".

212. נראה שצ"ל: "שייר".

213. כלומר, מהברייתא של "המקדיש שלושה אילנות" וכו' מוכח שר"ש סובר שמקדיש בעין רעה כמו מוכר לרבנן, ובברייתא לעיל ("אר"ש מה הטעם" וכו') מוכח שר"ש סובר שהמקדיש שדה ושייר לעצמו שני אילנות - לא שייר עמם קרקע, ואם כן הוא הדין במכר לרבנן. רבנו ממשיך לפרש

דף עב ע"ב

אלא ר' שמעון לדבריהם קאמר וכו': לעולם ר"ש כרבנן ס"ל במוכר, ובמקדיש פליג עלייהו, ורבנן במוכר קרקע ושייר אילנות לפניו אמרי²¹⁴ דיש לו קרקע, או משום דמוכר בעיין רעה מוכר, או אפי' לר' עקיבא נמי משום דמסתפי דלא לימא ליה עקור אילנך כדאמרי' מעיקרא. והאי דא"ר שמעון הואיל ויונקין משדה הקדש - לדבריהם דרבנן קאמר, דאמרי מקדיש בעיין יפה מקדיש ולא שייר בארעא מידי אע"ג דבמכר כי האי גוונא שייר, הילכך מיבעי לכו למימ' בחרוב המורכב וסידן השיקמה נמי היקדיש הואיל ויונקין משדה הקדש, אבל גת ושובך למה. ולדידיה אפי' חרוב המורכב וסידן השקמה לא היקדיש, ושייר להו ארעא. ורב הונא לא הדר ביה, דאפי' לר' עקיב' נמי אם שייר ב' אילנות לפניו יש להם קרקע, מפני ההיא טעמא דפי' לעיל. ובפ' ח"ה נמי איתא²¹⁵ להאי טעמא, וכן הילכתא.

ונ"ל דהאי דאמר²¹⁶ שמעון לדידי כי היכי דמוכר בעיין רעה מוכר, ה"נ מקדיש בעיין רעה מקדיש ומשייר ליה ארעא - לאו כמלא אורה וסלו קאמר בלחוד לענין מקדיש, דהא קפיד על יניקתן, וא"כ י"ו אמה צריך להם, דהיינו שיעור יניקה.²¹⁷

אמר רב הונא, חרוב המורכב וסידן השיקמה תורת אילן עליו ותורת קרקע עליו, תורת אילן עליו דהיכא דזבין ב' אילנות לרבנן לית להו קרקע,²¹⁸ ולא תועיל להם חשיבותם לכך, ותורת קרקע עליו דלא מי[ז]דבני אגב קרקע כדאית' במתני', לזה תועיל להם חשיבותם.

עומר שיש בו ס[א]תים תורת עומר עליו שאם שכח ב' והוא אינן שכחה, שלא תאמר הוא גדיש ואינו שכחה אבל הם שני עמרים והם שכחה, אבל נחשוב אותו בהם²¹⁹ ואין א' מהם שכחה, דתנן ב' עמרים שכחה וכו'. ותורת גדיש עליו שאם שכחו לבדו אינו שכחה.

כשיטתו לעיל (בד"ה האי דאמר רב הונא) ששאלת קרקע לשני אילנות (במוכר ומשייר) אינה תלויה בעיין יפה או עין רעה, ולכן לא פירש כאן כרשב"ם שקשיא דר"ש אדר"ש. עיין שם.

214. בכתב היד: "אמרי", ותוקן על פי השיטה מקובצת.

215. האות הראשונה מסופקת בכתב היד (אולי יש לקרוא: "ליתא"). ובשיטה מקובצת: "ובפרק זה נמי איתא להאי טעמא". שתי הנוסחות אפשריות, ואף על פי כן נראה יותר כגרסת כתב היד המכוונת לפרק "ח"ה" = חזקת הבתים, כלומר לדרך לז' ע"א-ע"ב. אם נקבל את גרסת השיטה מקובצת, הכוונה לפרק "זה", כלומר לדרך עא ע"א.

216. קרא: "דאמ' ר'", וכן בשיטה מקובצת.

217. עיין תוספות ד"ה ואי סלקא דעתך, והרמב"ן ד"ה אמאי מדנפשיה קא יניק.

218. ולא כלפינו בגמרא שתורת אילן עליו לעניין שמצטרף עם שני אילנות להיות שלושה, בדומה לעומר שיש בו סאתיים, כדלהלן.

219. כלומר: עמהם.

חרוב המורכב וסדן²²⁰ **השיקמה באנו למחלוקת ר' מנחם בר' יוסי**,²²¹ דר' מנחם סבר מקדיש בעיין רעה מקדיש ואינן מוקדשין וארעא נמי שייך להו, דס"ל כר' שמעון כדאמרין לעיל דר' שמעון לדבריהם דרבנן קאמר.

דף עג ע"א

ולימא באנו למחלוקת ר' שמעון ורבנן, ואשמועינן דר' שמעון לדבריהם דרבנן קאמר להו, דהא על כרחין כרב נחמן ס"ל כדקאמר באידך מתני'. דהא קמלין דר' מנחם בר' יוסי פליג.²²²

סליק פירקא בסייעתא דשמיא בנל"ך ואע"י בלא"י²²³

פרק חמישי

המוכר את הספינה מכר את התורן ואת הנס' ואת העוגן שלה²²⁴ עד עכשיו דברו במוכר קרקע מה מכר עמו, עכשיו דברו במטלטלין. והטעם לאלו מפני שאי איפשר לספינה זולתם והם מיוחדין למלאכה זו בלבד. אבל **העבדים** המשנ[משים]²²⁵ את הספינה לסדר המשוטות ולהעלות התורן והנס' ולהורידן - אינן מיוחדין לכך, ולכל מלאכה הם עומדים, גם איפשר זולתם, כי האנשים ההולכים בה הם מסדרין ומעלין ומורידין. וכן **המרצופין** שמכניסין בה הנס'²²⁶ בשעה שמורידין אותה, או שמצניעין²²⁷ בהם מאכלם - אינם מיוחדים למלאכה זו. **ולא את האנתיקי** - עסקה דאית בה,²²⁸ והוא לשון לעז של תוספת דבר שנוסף בה שאינו לצורך הספינה, וזה לא היה צריך אלא משום סיפא הוא דנקט ליה, **שאם אמר לו היא וכל מה שבתוכה כולן מכורין**.

מכר²²⁹ **את הקרון לא מכר את הפרדות וכו'**, לפי שאינן מיוחדות לכך, והן עומדות לרכיבה ולתשמישי אחרים. **מכר את הצמד לא מכר את הבקר**, לפי שאין

220. בכתב היד מופיעות כאן שתי אותיות מחוקות.

221. נראה שיש להוסיף כאן: 'ורבנן'.

222. המשפט האחרון ("ואשמועינן... פליג") אינו מובן ונראה קטוע. ייתכן שצ"ל "רב הונא" במקום "רב נחמן". ארבעת הקטעים האחרונים ("אמר רב הונא... פליג") אינם מופיעים בשיטה מקובצת.

223. "ברוך נותן ליעף כח, ולאין אונים עצמה ירבה" (על פי ישעיהו מ', ט); "ברוך ה' לעולם אמן ואמן" (תהילים פ"ט, ט, נג).

224. לפנינו במשנה: "ואת הנס' ואת העוגין".

225. מילה זו קטועה בכתב היד והושלמה על פי השיטה מקובצת.

226. בשיטה מקובצת: "בהם הנס'".

227. בכתב היד ניכרת כאן מחיקה של המילה: "אותה".

228. להלן עז ע"ב: "מאי אנתיקי, אמר רב פפא עיסקא דבגוה".

229. להלן עז ע"ב. רבנו פירש תחילה את שלוש המשניות הראשונות, וחזר אחר כך לפירוש הגמרא.

הבקר מיוחד לכך, ופעמים שהאדם מושך מהם הקרון,²³⁰ ופעמים שאדם חורש בחמורים, לפיכך כשמכר זה לא מכר זה.

המוכר²³¹ **חמור לא מכר כליו נחום המדי אומר מכר את כליו**, מפרש בגמ' דבשק ובדסקא וכומני פליגי, דת"ק סבר סתם חמור לרכיבה עומד, והני לא חזו [לרכיבת]²³² אדם. שק ודסקיא - מפני שהם קשים. דסקיא - כמו מפץ, [ועומד]²³³ על השק דסקיא.²³⁴ **כומני** - מקום נשי וכ"ף תחת קו"ף,²³⁵ והיא פתוחה מלפניה ומוקפת מג' רוחותיו לרכיבת הנשי, ואינה אלא או למרכב נשי - והנשים אינן רגילות לרכוב, או למשוא עגול שיכנס תוך ההקף. ונחום סבר סתם חמור למשאי עומד, והרי הם מיוחדים למשוא, שאין להם תשמיש אחר אלא או למשוא או לרכיבה דברי הכל מכורין.²³⁶ **נס - אדרא**, לשון [דרי אכתפיה],²³⁷ הני דדרו אכפא,²³⁸ לשון הולכה, כי הנס טוען אותה ומוליכה.²³⁹

דף עה ע"ב

בקש הקב"ה לתת ירושלים במידה, נ"ל כי על העתידה²⁴⁰ הוא מפ' הענין כולו. גם י"ל שעל בנין בית שני נמי קאמר, והיה רוצה לתת להם²⁴¹ במידה שלא יהא לה מגרש חוץ לחומה מפחד האויב, שלא ידור אדם כי אם במבצר, ולבסוף היה לה מגרש פרוזות וערים הרבה.²⁴²

אלף טפף [גינאות]²⁴³ **ואלף קפל מגדלים** [כל אלה השמות לא ידעתי מה הם, אבל ממה שמצאתי קפ"ל שהוא לשון מנעול]²⁴⁴ בהגדה דחלק בענין עשרו של קרח,²⁴⁵

230. מילים אלו ("ופעמים... הקרון") שייכות לכאורה לעיל בעניין קרון ופרדות, בין "שאינן מיוחדות לכך" ל"והן עומדות".

231. להלן עה ע"א, ובשיטה מקובצת שם.

232. בכתב היד: "לרכיבה", ותוקן על פי השיטה מקובצת.

233. בכתב היד: "ועומד", ותוקן על פי השיטה מקובצת.

234. בשיטה מקובצת: "דאסקיא", ונראה שכוונת רבנו לפרש "דסקיא" כנוטריקון "ד-א-סקיא" (= שעל השק).

235. גם כאן מפרש רבנו "כומני" (= קומני) כנוטריקון "מקום-נשי".

236. בשיטה מקובצת: "...או לרכיבה, דהם מכורין".

237. בכתב היד: "דראכתפיה", ותוקן על פי השיטה מקובצת, ומקורו במגילה כח ע"א: "דרב הונא דרי מרא אכתפיה".

238. בבא מציעא, פג ע"א, ולפנינו שם: "הני דדרו באגרא".

239. בשיטה מקובצת מובא דיבור נוסף בשם רבנו: "אלו המשוטות - פירוש החבלים שבהם מושכים הספינה ומכניסין אותה לנמל. ויש לפרש העצים שבהם מנהיגים הספינה שקורין להם בערבי אלמקאדיף. הראב"ד ז"ל".

240. = ירושלים העתידה. בשיטה מקובצת: "העתיד".

241. בשיטה מקובצת: "לה".

242. הנוסח בשיטה מקובצת מסתבר יותר: "מגרש חוץ לחומה וערי פרוזות הרבה".

243. בכתב היד: "גנאות", ותוקן על פי השיטה מקובצת, וכך להלן.

אמרתי כי כולם מנעולים, ²⁴⁶ אלא של מגדלים נקראו קפל ושל גנאות טפף ושל בירניות [לצוין] ²⁴⁷ ושל טטפראות - והוא מקום הצביעה - נקראו אותו שם. ²⁴⁸ האלפים הללו לא ידעתי מאיין הוציא אותם ר"ל. ואולי ידע ר"ל ²⁴⁹ כרך גדול באומות העולם שהיה בה כשיעור הזה, ואמר כי תהיה ירושלים כדרך גדול שלהם, שלא תהא פחותה מהם.

מה שדרשו בזה הפסוק **והצלע** ²⁵⁰ **צלע אל צלע שלש ושלשים פעמים**, כמו סימן לדבר שמו אותו, אבל עיקר הענין על התאים מדבר, כמו שאמרנו במשנת מדות ²⁵¹ שלושים ושמונה תאים היו שם, ט"ו בדרום [וט"ו] ²⁵² בצפון וח' במערב, שבצפון ושבדרום ה' על ה' וחמישה על גביהם, שבמערב ג' על גבי ג' ושנים על גביהן. ובכנין העתיד לא יהיו כי אם שלש ושלשים, ואולי התאים יהיו ארוכים יותר מאילו. ²⁵³

דף עו ע"ב

פליגי בה ר' ורבנן בהקנאת ספינה, וברשות הרבים שאינה מקום משיכה, ובדאמר ליה לך **משוך וקני**. וכך צריך לפרש, כגון שאמר לו תחילה לך משוך וקני, ואח"כ תפס ראש החבל שהיא קשורה בה ומסרה לידו בשתיקה. ר' סבר מה שאמר לו תחלה לך משוך וקני - **מראה מקום הוא לו**, הואיל ואינו מקום משיכה, והמסירה שמסר לו אח"כ סתם היתה כונתו לקנותו ²⁵⁴ בה. ורבנן סברי **קפידא** היתה, ומסרה לו עכשיו שימשכנה. ואי אמר ליה מעיקרא לך חזק וקני - לדברי הכל קנה במסירה.

ונ"ל דכי האי גוונא נמי אמרינן בבהמה גסה, דאי קיימא בר"ה או בחצר שאינה של שניהם ואמר ליה לך חזק וקנה - דקני ליה במסירה. דאיכא בבני הדור ²⁵⁵ דאמרי דלא איתמרא מילתייהו דאביי ורבא אלא בספינה שקשה משיכתה לסימטא, אבל בהמה הא ²⁵⁶

244. משפט זה ("כל אלה... מנעול") ליתא בכתב היד, והושלם על פי השיטה מקובצת.
245. סנהדרין קי ע"א. ולפנינו שם: "...וכולהו אקלידי וקילפי דגילדא", ופירש במיוחס לרש"י: "קולפי - מנעולים".
246. ועיין ברשב"ם, בתוספות ובריטב"א שפירשו אחרת.
247. בכתב היד: "לצור", ותוקן על פי השיטה מקובצת.
248. **בשיטה מקובצת**: "נקראו לשני". לפנינו בגמרא: "אלף ושני שילה טוטפראות".
249. **בשיטה מקובצת** נוסף: "כי היה".
250. לפנינו בגמרא: "והצלעות", וכלשון הפסוק (יחזקאל מ"א, ו).
251. מדות, פרק ד, משנה ג.
252. בכתב היד: "וה", ותוקן על פי השיטה מקובצת, וכך לשון המשנה שם.
253. **בשיטה מקובצת**: "ואלו התאים יהיו ארוכים יותר מכולם". ברש"י (יחזקאל, שם) מבואר (על פי תרגום יונתן) שהשינוי הוא במערב בלבד, שבמקום "שלושה על גבי שלושה ושנים על גביהן" יהיו "אחד על גבי אחד ושלישי על גביהן, וארכן על גביהם עשרים אמה כנגד רוחב בית קדשי הקדשים".
254. נראית יותר גרסת השיטה מקובצת: "להקנותו".
255. נראה שהכוונה לר"א אב"ד בעל האשכול (חותנו של רבנו), וכן כתבו משמו בעל המאור, רבנו יונה והרשב"א.
256. הסופר כתב תחילה "לא", ומחק ותיקן מעל השורה: "הא" ("הא" גם בשיטה מקובצת).

איפסי' במס' קידושין²⁵⁷ זו וזו במשיכה. ולא מחוורא האי מילתא, דמילתייהו דאביי ורבא סתמא אמירה ולא הזכירו בה ספינה, וגם הרב הביא דבריהם שלא על דברי ספינה, אלמא ס"ל דבכל דבר הוא, והוא שאין דרכו להגביה.²⁵⁸ מיהו בדאמר ליה לך חזק וקנה, אבל משוך וקנה - קיימא לן כרבנן דקפידא הוא.

דף עז ע"א

הא דאמר רבה ב"ר יצחק אמר רב שני שטרות הן, זכו בשדה זו לפלוני וכתב²⁵⁹ לו השטר - חוזר²⁶⁰ בשטר ואינו חוזר בשדה: קא מקשו²⁶¹ הכא במאי עסקינן, אי בשטר מתנה - כי הדר ביה בשטר מאי הוי, ואי בשטר מכר - כי ליכא שטר²⁶² זביני נמי אי טרפי ליה מיניה²⁶³ ממשעבדי גבי, דהא אמר רב²⁶⁴ המוכר שדהו בעדים גובה ממשועבדים. ולא קושיא היא,²⁶⁵ דכי אמרינן המוכר שדהו בעדים גובה ממשועבדים, דוקא דקביל עליה אחריות בפ', אבל אי לא קביל עליה - לא, דהא טעות סופר אמרינן,²⁶⁶ כלומר בודאי אחריות היה שם והסופר שכח ולא כתבו.²⁶⁷ אי נמי מכיון דהוזקקו²⁶⁸ לכתוב שטר - בודאי כל זכותא דזביני הוה, אבל בעדים כיון דלא חש עליה למכתב עליה שטרא (הם)²⁶⁹ - הכי אמרינן, דילמא זביני קלילי הוו, ואחריות נמי לא קביל עליה, הלכך בעינן דליקבל בפ'.

257. דף כה ע"ב.

258. ובקידושין שם שפסקו "זו וזו במשיכה" - מדובר בסמטה, אך ברשות הרבים קיימא לן כאביי ורבא, שמכיוון שאינה נקנית במשיכה - נקנית במסירה. כן כתב רבנו בכתוב שם, עמ' רעט-רפ, וכן כתב הריטב"א בשמו. ועיין בדעות השונות המובאות בר"ן, ובהערות 60, 77 של המהדיר.

259. לפנינו בגמרא: "וכתבו".

260. אחרי מילה זו יש בכתב היד מחיקה של המילה: "לו".

261. כן הקשו התוספות (ד"ה חוזר), הרמב"ן, המאירי, הר"ן ועוד, והם תרצו תירוצים אחרים. הרמב"ן והמאירי אף הביאו את תירוצו של רבנו, אך דחו אותו.

262. אחרי מילה זו יש בכתב היד מחיקה של המילים: "כי ליכא".

263. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.

264. לעיל מא ע"ב.

265. קטע זה ("דהא אמר... ולא קושיא היא") ליתא בשיטה מקובצת, והקושיא מובאת שם בלשונו של רבנו יונה.

266. להלן קסט ע"ב.

267. "...ודאי אחריות הוזכר שם, שכל שנוקק לכתוב שטר - דעתו על האחריות ומזכירו. אבל בעדים, אילו הזכירו אחריות - ודאי לא היה סומך בו בעל פה, ואחר שלא נכתב - ודאי הוא שלא הזכירוהו" (לשון המאירי בבאור דעת רבנו). הרב סופר (המאירי, עמ' 372, הערה ד) כתב שהמאירי איחד את שני תירוצי רבנו לתירוצ אחד, עיין שם.

268. בכתב היד: "דהוזקקו".

269. מילה זו נראית מיותרת, ובשיטה מקובצת ליתא.

(ואי כן) 270 זכו בשדה זו לפלוני על מנת שתכתבו²⁷¹ את השטר - חוזר בין בשטר בין בשדה: ק"ל, והא קיימא לן כל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי, 272 והכא משמ' (משמ') 273 דלא קיימא זביניה²⁷⁴ עד דמקיים תנאיה. קושיא זו נחבטו עליה כמה, 275 וחפשנו לתרץ אותה מצדדין אחרים. 276 ועתה נר' לי כי על חנם נחבטו עליה ומצדה תברה, כי אילו הזוכים בשדה ב(י)שביל אותו פלוני שלוחים ועדים הם, והשלוחים והעדים בודאי אינם רשאים לא לזכות ולא לכתוב אלא במצות בעל השדה, וזה אם אמר להם ע"מ שתכתבו - הרי לא ציוה להם שיכתבו. מעתה כל זמן שלא ציוה עליהם אינם רשאים לכתוב, וכבר תלה הזכייה בכתיבה, והכתיבה אין רשות בידם עד שיצוה אותם, לפיכך חוזר בכל. ואם לא יצוה²⁷⁷ על הכתיבה הנה חזרה²⁷⁸ על הכל, כ"ש אם יאמר איני רוצה שתכתבו. והאי דקאמר חוזר בין בשטר - הכי קאמר: אם לא יצוה על כתיבת השטר - כבר הוא מוחזר על הזכייה, ואפי' כתבוהו מעצמן חוזר וסותר הכל. ובמסכת קידושין כתבתי על זה תירוץ אחר.

דף עז ע"ב

תני רב תחליפא בר מערבא קמיה דר' אבוהו: מכר את הקרון מכר את הפרדות, ואוקימא כשאדוקין בו, פי' קשורין בקרון, דכיון שהם קשורים בקרון - הוו להו כתנור וכירים מחוברין בבית וכמכתשת קבועה שבו, 279 וכ"ש הנך [שהן צריכות] 280 לקרון. ואני תמה, היאך לא חלק ר' יאודה על קרון ופרדות כמו שחלק על צמד ובקר, ואיך נבלעים דמי הפרדות בדמי הקרון. ואיפשר כמו כן יחלוק, ונטר להם עד סופא והדר פליג עלייהו. 281 הא דאמרינן הכא: היכי דמי, אילימא דקרו לבקר בקר ולצמדא צמדא - [צמד] 282 זבין ליה 283 בקר לא זבין ליה, כלומר [וכי] בהא [פליג] 284 ר' יאודה, הא ודאי לא זבין

270. נראה דצ"ל: "ואידך" (כדלהלן בגמרא).

271. לפנינו בגמרא נוסף: "לו".

272. קידושין ח ע"א ועוד.

273. מילה זו נכתבה פעמיים עקב מעבר עמוד.

274. בשיטה מקובצת: "זכייה".

275. בשיטה מקובצת: "רבים".

276. עיין בתירוץ המובאים ברשב"א, בריטב"א ובמאירי.

277. אולי צריך לקרוא: "יצור".

278. בשיטה מקובצת: "חזר".

279. שעל פי הדין הם מכורים עם הבית, כדלעיל במשנה סה ע"א והגמרא שם ע"ב.

280. בכתב היד: "שהצריכות", ותוקן על פי השיטה מקובצת.

281. אבל רבנו יונה כתב שברישא ר' יהודה אינו חולק, כי לעולם לא קוראים לפרדות קרון, וממילא לא שייך לומר שהדמים מודיעין. והריטב"א הכריע כפירוש רבנו, ועיין רשב"א.

282. מילה זו חסרה בכתב היד והושלמה על פי השיטה מקובצת. ולפנינו בגמרא: "פשיטא, צימדא זבין ליה".

283. אחרי המילה נכתב "לא" ונמחק.

284. בכתב היד: "כלומר בהא פליגי", ותוקן על פי השיטה מקובצת.

ליה אלא צמדא. ואי דקרו ליה לבקר נמי צמדא - כולהו זבין ליה, כלומר ואמאי פליגני רבנן עליה. לא צריכא וכו'. קשיא לי הכא,²⁸⁵ ואי דקרו ליה לבקר נמי צמדא²⁸⁶ - אטו לצמדא מי לא קרו צמדא, ואמאי קשיא ליה כולהו זבין ליה. ומתחזי לי משום שהדמים מודיעים קאמר, ואע"ג דאמרי רבנן אין הדמים ראייה - כי האי גוונא ודאי מודו, דכיון שהשם והדמים שנים²⁸⁷ הם, דין הוא שיהו הדמים ראייה.²⁸⁸ וכן אתה צריך לפ' בבירה ובקעה, דאקשינן²⁸⁹ אי דקרו לביקעא נמי שדה - כלה זבין ליה, ואי קרו לבקעה שדה - אטו לשדה מי לא קרו שדה, ואמאי פשיטא ליה דכלה זבין ליה. והכא ליכא למימר דמים מודיעים, דקרקע אין לו אונאה,²⁹⁰ אלא משום דמצר לה מצרים החיצונים, וכיון שהשם א' והמצרים מוכיחין - דין הוא דכלה זבין ליה.

עתה לפי זה הענין, הא דאמרינן בענין המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן, דאקשינן²⁹¹ וליחזי דמי היכי, אי דמי רדיא לרדיא וכו', וקשיא לן אטו כר' יאודה סבירא לן שהדמים מוכיחין. והיינו רגילים לתרץ דלענין ביטול מקח קא מקשה, כלומר דלשמואל ודאי הא מקח טעות הוא משום דמים יתרים שנתן בו. ולפי מה שהצעתי אין אנו צריכים לכך, אלא דרבנן מודו שבמקום שהשם שוה הדמים מוכיחין, ושור לחרישה ושור לטביחה²⁹² שם א' להם, הילכך הדמים ראייה,²⁹³ ואי דמי רדיא - ודאי לרדיא זבניה.²⁹⁴ כך נ"ל, והחכם ישמע ויוסף לקח.²⁹⁵

דף עז ע"א

המוכר את החמור לא מכר את כליו וכו' כבר פירשתי אותם בריש המשנה.²⁹⁶
הקלקלי ואת החבק: קלקלי הוא הבגד הדק שמשמין לו סמוך לגבו והוא מקבל כל הזיעה שלו, על כן נקראת קלקלי. והחבק הוא החגור שחובקין אותו בו.
הא קמל"ן דאע"ג דאמר ליה חמור וכליו אני מוכר לך - שק דסקיא וכומני לא קני, דהני לאו כליו ניהו, דסתם חמור לרכיבה עומד והני לא חזו לרכיבה כלל.

285. בשיטה מקובצת דילג מ"ואי דקרו" עד כאן, כנראה עקב טעות הדומות.

286. בכתב היד מופיעה מחיקה של המילים: "כולהו זבין נמי צמדא ליה כל".

287. בשיטה מקובצת: "שוים", ועל כל פנים המשפט קצת קשה, שהרי רק השמות שווים זה לזה, אך הדמים אינם שווים.

288. וכן כתב הרשב"ם בסוגייתנו ולהלן צב ע"א ד"ה וליחזי. וכן כתבו רבנו יונה והריטב"א.

289. לעיל סא ע"ב.

290. וכן כתב הרשב"ם, סא ע"ב ד"ה בבקעה גדולה, ודלא כתוספות שם, סוף ד"ה שמע.

291. להלן צב ע"א, ולפנינו שם בניסוח מקוצר.

292. בשיטה מקובצת: "למכירה".

293. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.

294. וכעין זה כתב הרשב"ם שם. ועיין שם בתוספות צב ע"א ד"ה וליחזי.

295. על פי משלי א', ה.

296. לעיל עג ע"א.

איבעיא להו, בשעודן עליו מחלוקת, ואפי"ה אמר תנא קמא שאינן מכורין, דהוּו להו כמטלטלין שבבית שאינן מכורין.²⁹⁷ וא"ת הרי מכתשת קבועה מכורה עם הבית,²⁹⁸ התם חזיא לתשמיש הבית, אבל הני לא חזו לתשמיש החמור, כי החמור עומד לרכיבה, ואילו אינם ראויין לתשמיש הזה. **או דילמא בשאינן עודן עליו מחלוקת, ואפי"ה** אמר נחום משום דלא חזו כלל לתשמיש אחר, והמשאוי של חמור אי איפשר לו בלא אילו, אבל בעודן עליו דברי הכל מכורה,²⁹⁹ דהוּו להו כמכתשת קבועה, שהרי קשורין תמיד בו.

אימא בזמן שאמר לו הוא וכל מה שראוי [להיות] עליו הרי כולן מכורין, דאע"ג דאמרי רבנן סתם חמור לרכיבה עומד, מיהו לפרקים ודאי נושא עליו משאוי, והני חזו ליה, הילכך כולן מכורין שהרי ראויין הם להיות עליו לפרקים.

מאי לאו ר' יאודה אדת"ק קאי, דקאמר ת"ק דאינן מכורין, וקא מפליג ר' יאודה ואמר שאם אמר לו חמורך זה כולן מכורין, מיהו בשעודן עליו, דהא קתני שאם היה חמור לפניו וכליו עליו, מכלל דלתנא קמא אפי' עודן נמי עליו אמר אינן מכורין. **לא, ר' יאודה מילתא אחריתי קאמר, דתנא קמא בעודן עליו לא מפליג מידי** דכולן מכורין, ואתא ר' יאודה למימר דאפי' עודן עליו נמי, אי אמר ליה חמורך זה - מכורין, חמורך הוא - אינן מכורין.³⁰¹

דף עח ע"ב

אלא תנא מילי מילי קתני, פי', יש דברים אחרים שאפי' עודן עליו אינן מכורין, ויש שאם עודן עליו מכורין.³⁰² והטעם לאנתיקי מפני שאינה צורך ספינה כלל ולא ממשמשיה. והטעם לפרדות שהם מכורות עם הקרון בזמן שאדוקות בו, מפני שהן צריכות לקרון, ואעפ"י שיש להם צורך לתשמיש אחר, כיון שאדוקות בו והן צריכות לו נמכרות עמו. ובשק ודסקיא וכומני מיבעיא לן,³⁰³ כיון דלתנא קמא סתם חמור לרכיבה עומד והני לא חזו לתשמיש זה כלל - אפי' עודן עליו אינן מכורין, או דילמא כיון דלפרקים נושאים עליו משאוי ועודן עליו - מכורין, וכי אמר תנא קמא אינן מכורין - כשאין עודן עליו אמר

297. בשיטה מקובצת דילג מ"שאינן מכורין" עד כאן, כנראה עקב טעות הדיומות.

298. לעיל סה ע"א במשנה.

299. בשיטה מקובצת: "מכורים".

300. מילה זו חסרה בכתב היד והושלמה על פי השיטה מקובצת, וכן הוא לפנינו בגמרא.

301. קטע זה ("מאי לאו... אינן מכורין") ליתא בשיטה מקובצת, ואכן פירושו של רבנו פשוט לכאורה, וכן פירשו הרשב"ם והריטב"א.

302. וכן פירש הרשב"ם.

303. אבל באוכף ומרדעת משמע שלא מיבעיא לן כלל, ופשיטא שמכורין אפילו אין עודן עליו, וכן כתב הרמב"ן בשם הר"י מגאש והריטב"א בשם הרמב"ם, ועיין בתוספות (עח ע"א ד"ה אבל). אבל הרשב"ם (עח ע"א ד"ה בעודן עליו) פירש שהאיבעיא מתייחסת אפילו לאוכף ולמרדעת. ועיין הרמב"ן.

אינן מכורין, והוה ליה כאנתיקי שבה משום דלא חזו לסתם תשמישו, והיינו בעיין ולא איפשיטא,³⁰⁴ הילכך אינן מכורין.

הא דאמר אביי ר' אלעזר ורשב"ג וכו' כלהו ס"ל דכי מזבין איניש מידי איהו וכל תשמישיה³⁰⁵ מזבין, לאו דאזלי כולהו בחד טעמא, דהא ר' אלעזר לא אמר אלא בקורה, וטעמא דידיה משום דלא נקרא בית הבד אלא על שם קורה.³⁰⁶ וכן נחום המדי לא פליג על ת"ק אלא משום דקסבר סתם חמור למשאוי עומד, אבל אי הוה ס"ל דלירכיבה עומד - לא פליג, דהא ת"ק נמי מודה באוכף ומרדעת שהן מכורין, וא"כ ת"ק נמי מיבעי ליה למימני בהדי הנך. ונראה דאביי לא סבר לה להא דעולא³⁰⁷ אלא כפשוטה דמתני' דלעיל, דכי אמר ליה חמור וכליו מכר אוכף ומרדעת, ואי לא לא, ואפי"ה סק [ו]דסקיא לא מכר דלאו כליו נינהו, דסתם חמור לרכיבה עומד. נחום המדי סבר למשאוי עומד, ואע"ג דלא אמר ליה חמור וכליו, שק ודסקיא וכומני, כ"ש אוכף ומרדעת - כולם מכורים, משום דחזו לתשמישו.

שמהלך אחר [שיח] נאה - ענף, כמו תחת אחת השיחי.³⁰⁹ **מקריית צדיקים שנקראו סיחין** - אילנות, כדכתיב צדיק כתמר יפרח כארוז בלבנון ישגה,³¹⁰ כאהלים נטע יוי,³¹¹ שילחיין פרדס רימונים,³¹² וכן הרבה.

דף עט ע"א

תנן התם במס' מעלה,³¹³ כל הראוי למזבח ולא לבדק הבית - שובך מלא יונים, לבדק הבית³¹⁴ ולא למזבח - אילן מלא פירות, לא למזבח ולא לבדק הבית - שדה מלא עשבים, אשפה מלאה זבל, בור מלא מים.³¹⁵

304. וכ"כ הרמב"ן בשם "רבינו הגדול [= הרי"ף] זכרונו לברכה, שהוא האמת. אבל רבינו הגאון ורבינו חננאל זכרונו לברכה כתבו דבעיין איפשיטא דבשאיין עליו מחלוקת, אבל בעודן עליו דברי הכל מכורין דאיפשיטא מברייטא. ואיני יודע היאך".

305. בשיטה מקובצת (וכך לפנינו בגמרא): "תשמישתיה".

306. לעיל סז ע"ב, ולפנינו שם ר' אליעזר.

307. אבל רבנו יונה כתב שאביי לא פליג אדעולא, ולכן הרי"ף הביא את דברי עולא להלכה. ועיין נמוקי יוסף (לט ע"ב בדפי הרי"ף, ד"ה מתני').

308. בכתב היד נראה שיש לקרוא: "שית נאה" ("שיתגאה"?). ברוב המקורות: "שיחה נאה".

309. בראשית כ"א, טו ('אחד השיחים').

310. תהילים צ"ב, יג.

311. במדבר כ"ד, ו (אותיות שם ה' אינן ברורות).

312. שה"ש ד', יג.

313. מעילה יב ע"ב, יג ע"א.

314. בכתב היד מופיע כאן רווח מסיבה לא ברורה.

315. אבל המאירי כתב להפך, שבור מלא מים נחשב ראוי לבדק הבית (וכן כתב הריטב"א), ואילן מלא פירות נחשב אינו ראוי לא לזה ולא לזה. ועיין ר"י מגאש (דבריו הובאו בשיטה מקובצת).

דף עט ע"ב

הא דאמרינן ר' אלעזר בר' שמעון סבר לה כאבוה דאמר דין גבוה כדין הדיוט דמי,³¹⁶ כי היכי דמוכר בעיין רעה מוכר - מקדיש נמי בעיין רעה מקדיש,³¹⁷ ודין הדיוט בבור ושובך לא מכר מה שבהן כת"ק דר' נתן.

ואני תמה אם יחלוק ת"ק בכוורת ודבורים ואשפה וזבלה. גם בשובך לא הייתי אני אומר כן, לולא שאני אומר כי בור ושובך שניהם הולכים יחד. ואולי סופא דמתני' דקתני הקדישן מלאים משום ת"ק קאמר, דת"ק ודאי ככולהו אמר בבור ושובך וכוורת ודבורים ואשפה, דס"ל מקדיש בעין יפה מקדיש, אבל ר' אלעזר בר' שמעון לא פליג אלא על בור [ומימיו]³¹⁸ בלבד כמחלוקת ר' נתן ות"ק.³¹⁹

והשתא מיבעי לן לפרושי טעמא, מאי טעמא פליג ת"ק על בור ומימיו ולא פליג אשארה. ואיכא למימר משום דבור מימיו לאסתפקי מינייהו קיימא דהא מסתפק מינייהו כל יומא, והווי להו בתוך הבור כיון ותבואה שבתוך הבית שאינן נמכרים עם הבית - שמזונותיו הם, והם עומדים להסתפק מהם בכל יום, והם הולכים ומתמעטים וכלים לגמרי. אבל הנך כולוהו מקום גדלתם, ולפרות ולרבות הם בתוכם, ולא למעט אותם ולא להסתפק מהם, [על כן]³²⁰ הם מכורים עמהם. וטעמא דמסתבר הוא.³²¹

דף פ ע"א

הלוקח פירות שובך מחבירו מפריח בריכה הראשונה כדי שלא יחרב השובך, לקח אותם לשנה - מפריח בריכה הראשונה כדי שלא יחרב השובך. ובשובך חדש קאמר שאין שם יונים כי אם אילו הראשונים עתה באו, ואם יש שם אם ובת ולקח פירות האם - אינו מניח שם כי אם בריכה הראשונה³²² משום דמצטוותא אברתא³²³ קמייתא ועל זו הבריכה שמניח לה. והאי דקאמר ההוא³²⁴ דשביקין לה, כי לעולם ילדו זוגות ויגדלו זוגות זכר ונקיבה, ושניהם נקראו בריכה אחד.³²⁵ ואם לקח פירות הבת צריך שיניח שתי בריכות]³²⁶ דלא מצטנן]תא³²⁷ פחות מב' בנות עם זוגיהן.

316. לפנינו בגמרא: "...דאמר דנין דין גבוה מדין הדיוט".

317. משפט זה ("כי היכי... מקדיש") ליתא לפנינו בגמרא כאן, אך איתא לעיל עב ע"א (ועיין שם בב"ח), וייתכן שרבנו גרס כך גם כאן.

318. בכתב היד: "ומימין", ותוקן על פי השיטה מקובצת.

319. וכן כתב הרמב"ן בשם הרי"ף והרמב"ם, אך הריטב"א כתב בשם הרא"ה שמחלוקת גם בשובך וכוורת ואשפה, "ומתניתין חדא מינייהו נקט, דליכא טעמא לאפלוגי בינייהו".

320. בכתב היד: "כל כך", ותוקן על פי השיטה מקובצת.

321. ועיין קושיית הרשב"א על טעמו של רבנו.

322. משמע לכאורה שאינו משאיר ברכה נוספת עבור אותה הברכה, ועיין רשב"ם ור"ן.

323. בשיטה מקובצת: "אבריה".

324. נראית יותר גרסת השיטה מקובצת: "אזוגא".

325. בשיטה מקובצת: "אחת".

326. בכתב היד מילים אלו חסרות ובמקומן מופיע רווח, והושלם על פי השיטה מקובצת.

פירות כוורת: הם הנחלים [של]³²⁸ דבורים שמולדין וממלאים מהם כוורת אחרות, וכמו כן שלקחו³²⁹ לשנה נוטל ג' נחילים ומסרס כדי שלא יתכחו וימותו.
במה מסרסן אמר שמואל בחרדל, אמר' יוסי בר' חנינא³³⁰ לא חרדל מסרסן, שאם יסתרסו לגמרי הרי הם נפסדין לבעליהן לגמרי, אלא מתוך שפיהם חד חוזרות ואוכלות את דובשנן, ומתוך שאין להם מה יאכלו מתעסקות לאסוף דבש למאכלם ולא יתעסקו בפריה ורביה.

ור' יוחנן אמר נוטל ג' נחלין במסרס, פי' בהפסקות, ומשם ואילך לא יטול כלום. **במתניתא תנא נוטל ג' נחילין בזה אחר זה ומשם ואילך נוטל בסרוס,** פי' בהפסקות. עתה לאילו הב' לשונות האחרונות לא נתפרשה ההפסקה, אם תהיה הפסקה ממש שלא יעסקו בפריה ורביה, או שיתעסקו ותהיה הפריה היא לבעל הדבורים, ואם יתעסקו בפריה ורביה מה תועיל להם ההפסקה שלא יתכחו וימותו, ואם לא נחוש לכחישתן - מה טעם להפסקתן, ולמה יטול בהם בעל הדבורים, והלא מכר לו פירות כוורתו לשנה. על כן אני אומר כי ההפסקות ההם תהיה הפסקה ממש בסרוס או בחרדל או בדבר המעכב מלפרות ולרבות. והנה לב' הלשונות האילו לא נתפרש הסרוס במשנה אלא בלשון הפסקה, כאילו אומר נוטל ג' נחילין ומפסיקין³³¹ או נוטל ג' נחלין בהפסקות, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. ואילו ההפסקות לא נדע שיעוריהן, ושמה עד שימלאו הכוורת דבש ויוציאו ממנו לעשות להם מקום להוליד שם.

אמר רב כהנא דבש בכוורי³³² אינו יוצא מידי מאכל לעולם, כלומר שמתמא אטומא³³³ אוכלים שלא במחשבה, ומאי לעולם - בין שחשב עליו ובין שלא חשב עליו מסתמא אוכל הוא, אלא א"כ חשב עליו למשקין, משום דרובה לאכילה קאי.³³⁴ ולא מצינן לפרושי דאפי' חשב עליהם למשקה לאו כלום הוא דבטלה דעתו אצל כל בני אדם כאילו חשב על הפת שיהא למשקה, דא"כ קשיא ליה הך מתניתא דמייתנין לקמן: דבש בכוורת אינו לא אוכל ולא משקה, חשב עליו לאוכלה - מטמא אטומא אוכלין, למשקה - מטמא אטומא [משקין],³³⁵ ואמרין: בישלמא לאביי ניחא דמוקים לה בשתי חלות,³³⁶ ואי כי³³⁷ האי פירושה - אפי' לתירוצה דאביי נמי קשייא ליה, דכיון דבש בכוורת אוכל

327. בכתב היד: "מצטיותא".

328. מילה זו חסרה בכתב היד ובמקומה מופיע רווח, והושלם על פי השיטה מקובצת.

329. נראית יותר גרסת השיטה מקובצת: "שלקחם".

330. וכן הגרסה בשיטה מקובצת. ולפנינו בגמרא: "אמר רב יהודה אמר שמואל בחרדל, אמרי במערבא משמיה דר' יוסי בר חנינא וכו'".

331. נראית יותר גרסת השיטה מקובצת: "ומפסיקין".

332. לפנינו בגמרא: "בכוורת", ובשיטה מקובצת: "בכוורתו".

333. בשיטה מקובצת: "טומאת".

334. ועיין רשב"א שכתב: "ואיכא מרבוותא ז"ל דפירשו אינו יוצא מידי מאכל - כלומר לעולם יש עליו תורת אוכל, בין חשב עליו בין לא חשב עליו. ולשון 'אינו יוצא' אינו מיושב בעיני לפי פירושה".

335. מילה זו חסרה בכתב היד, והושלמה על פי השיטה מקובצת.

336. "דמוקים לה בשתי חלות" ליתא בגמרא לפנינו ובשיטה מקובצת.

337. שתי מילים אלו אינן ברורות בכתב היד (אולי: "ואתי"?), ותוקנו על פי השיטה מקובצת.

גמור, כי אקצי ליה מאוכלה - נהי דבטליה מתורת אוכל, ³³⁸ משקה מי הוי, ואפי' חשבו למשקה. ³³⁹ אלא לאו כפי' קמא, דאינו יוצא מידי מאכל לעולם בין חשב עליו לאכילה בין שלא חשב, מיהו אי חשב עליו למשקין מטמא טומאת משקין, דאיכא אינשי דשתו ליה [על ידי מים ועניינים אחרים].

דף פ ע"ב

מיתבי דבש הזבן ³⁴⁰ בכורות אינו לא אוכל ולא משקה, בישלמא לאביי נחא דמוקי' לה באותן ב' חלות, ואע"ג דזבו נמי מאיסי ליה ³⁴¹ ואקצויי אקצינהו מדעתו. ³⁴² אלא לרבא קשיא, דהא לא מצי לאוקומי להאיך אליבא דר' אליעזר, דהא זבוני כוורתו ³⁴³ קאמר דלאו מחובר הוא, וקשיא לרב כהנא אליבא דרבא. ומשמע דלדעת רבא אליבא דרב כהנא לא שינא ב' חלות ולא שינא ³⁴⁴ שאר חלות אוכלא נינהו.

דף פא ע"א

אמר ³⁴⁵ רב יהודה אמר שמואל מחייב היה ר' מאיר אף בלוקח פירות מן השוק, ³⁴⁶ מן השוק לאו דוקא, דהיכי ידע דהווי בכורים, אלא אם קנה אותם באילן קודם שבכרו - כשיבכרו חייב להביא אעפ"י שאין להם קרקע. אמר ליה ר' שמעון בן לקיש לר' אלעזר בן פדת מ"ט דר' מאיר דבאילן א' וכו' ³⁴⁷ כלומר, מאחר שאינו קורא לפי שאין לו קרקע - למה מביא.

דף פא ע"ב

ודילמא ספוקי מספקא ליה לר' מאי' באילן א' אם קנה קרקע אם לא, ולרבנן נמי בשני אילנות, ³⁴⁸ לפיכך מביא מספק ואינו קורא. קשיא לי הכא, והא איכא טובא שמביאין

338. מילה זו מופיעה בשיטה מקובצת ובכתב היד, אך הסופר טעה וסימן עליה קו לציון מחיקה.
 339. עיין ברשב"א שכתב כפי ההסבר שדחה רבנו, ולעניין הסתירה מהברייתא להלך כתב שיש לחלק בין שאר החלות שבסתמא עומדות למאכל אדם ולא תועיל מחשבתו לעשותן משקה, לבין אותן שתי חלות שרק מחשבתו מכינה אותן לאדם, וממילא יוכל לחשוב עליהן לאוכל או למשקה.
 340. מילים אלו הושלמו על פי השיטה מקובצת, ובכתב היד מופיע רק רווח של כארבע מילים.
 341. שתי מילים אלו אינן ברורות בכתב היד, ותוקנו על פי השיטה מקובצת.
 342. משמע שזהו פירושו של רבנו, ולא שהוא גרס בגמרא "אע"ג דזב מוקצה הוא", ועיין רשב"ם ור"ן.
 343. נראית יותר גרסת השיטה מקובצת: "דהא זב מכוורתו".
 344. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.
 345. השיטה מקובצת הביא דיבור זה בלא ציון המקור, ועקב סמיכותו לדיבור קצר של הרשב"א הושמט ייחוסו לרבנו, והוא סומן בטעות כחלק מדברי הרשב"א.
 346. רבנו גורס "מן השוק" כלפנינו, ודלא כהגהת הב"ח.
 347. בגמרא לפנינו: "א"ל ר"ש בן אליקים לר' אלעזר מאי טעמא דר"מ באילן אחד ומ"ט דרבנן בשני אילנות".
 348. בגמרא לפנינו: "דלמא ר"מ באילן אחד ספוקי מספקא ליה, ורבנן בשני אילנות ספוקי מספקא להו".

ואינן קורין: הגר מביא ואינו קורא לפי שאינו יכול לומר אשר נשבעת לאבותנו,³⁴⁹ והא איכא העבד והשליח והאשה והאפוטרופוס וטומטום ואנדרוגינוס³⁵⁰ לפי שלא היו בחלוקת הארץ במקום אחין, והא כל הני דלאו ספקות נינהו דלית להו בקרקע כלל, ואפי"ה מביאין. בישלמא עבד ושליח ואפוטרופוס, כיון דפירות אית להו בעלים דאית להו קרקע - מחייבי בהבאה, טומטום ואנדרוגינוס נמי [ספיקא]³⁵¹ הוא, אלא גר קשיא, דהא אינו יכול לומר אשר נשבעת לאבותנו לתת לנו. ואיכא למימר גר נמי אע"ג דאיהו לא הוה ולא אבותיו - מזלייהו הוו.³⁵² אי נמי, כיון דיכול לומר מן האדמה אשר נתת לי שהרי יש לו קרקע, אעפ"י שלא היו אבותיו בכלל השבועה - מביא. אבל ב' אילנות לרבנן ואילן א' לר' מאיר מביא מספק ואינו קורא.

דעביד להו כר' יוסי בר חנינא דאמר בצרן ושגרן ביד שליח ומת השליח בדרך, אעפ"י שחזר הוא ולקחן והביאן לעזרה - **מביא ואינו קורא, שנאמ'**³⁵³ ולקחת והבאת, **עד שתהא לקיחה והבאה כאחד:**³⁵⁴ לקיחה היא הוצאה מן הכרם, וכיון שבצרן ומסרן ליד שליח להביאם - פטור מקריאה. והאי נמי עביד הכי, דבצר להו ומסרן להו לשליח, והדר שקיל להו מידיה. והוה מצי למימר דמסדר להו [בידי שליח],³⁵⁵ אלא ר(י)בותא³⁵⁶ קאמר, דאפי"ה הוא גופיה נמי מייתן להו - מצי למפטרניהו מקריאה.

דף פב ע"א

כיון דליחפור ולשרש קאי אסוחי מסח דעתיה מיניה: מסקנא דמילתא דרב זביד מוקים למילתיה דמתני'³⁵⁷ דקתני בשני אילנות שיש להם גזע כגון דזבין לחמש שנים, הילכך אי ייבשי נמי בגו חמש שנים כי מפקי [משרשייהו הוון]³⁵⁸ נמי לבעל אילן,³⁵⁹ הילכך בתוך חמש לא מסחי דעתייהו מכל מאי דנפיק מינייהו מן הגזע, אבל בדקל דאי יביש תוך חמש

349. ביכורים פ"א מ"ד.

350. שם מ"ה.

351. הושלם על פי השיטה מקובצת.

352. שבת קמו ע"א.

353. בגמרא לפנינו: "מאי טעמא דכתיב".

354. בכתב היד ייתכן שיש לקרוא: "באחד". ובשיטה מקובצת: "כאחת".

355. בכתב היד ייתכן שיש לקרוא: "בירושלים", או: "בידי שלום" (?). ותוקן על פי השיטה מקובצת.

356. בכתב היד ניכרת מחיקה של המילה: "קמ"ל".

357. בכתב היד ייתכן שיש לקרוא: "כמתני'", או: "במתני'". ובשיטה מקובצת: "למתניתין".

358. בכתב היד: "מכרשייהו", ותוקן והושלם על פי השיטה מקובצת.

359. ואף על פי שמפורש במשנה שהיוצא מן השורשים שייך לבעל הקרקע, נראה שרבינו מפרש שכן הוא כל עוד לא יבש האילן. אך כאשר האילן הראשון יבש ויצא מן השורשים גזע חדש ("גזעו מחליף") - הוא שייך לבעל האילן, שהרי קנה לחמש שנים, ולכן לא מסיח דעתו מן האילן, ולכן היוצא מן הגזע (כשלא יבש האילן) שייך לו.

שוב אין גזעו מחליף - אפי' ממה שיוצא מגזעו³⁶⁰ מסח דעתיה, ולא זבין לה אדעתא דהם.³⁶¹

ורב פפא לא ס"ל [הכי, דסבירא]³⁶² ליה מתני' בשני אילנות אע"ג דלא זבין ליה לזמן, ואפי"ה קתני דיוצא מן הגזע שלו, ולא אמרינן כיון דאם מתו לחפר ולשרש קיימי לאלתר מסח דעתיה השתא ממה שיוצא מן הגזע. אלא הא דאמר רב נחמן דקל אין לו גזע - לפי שאין לו גזע, כלומר שאינו מוציא מן הגזע. ואם ראת ענף יוצא מן הגזע - דע כי משרשו היה, ונתגלה מן העפר עד שנר' כיוצא מן הגזע.

שמעינן מהכא דאילן א' אין לו קרקע, מדאמר רב [נחמן]³⁶³ נקיטין, אלמא הלכתא היא. ושמעינן מהכא, אע"ג דקיימא לן כר' עקיב' דאמר ב' אילנות יש להם קרקע, בין כשמכרין³⁶⁴ בין כששייר אותם לפניו מדרב הונא,³⁶⁵ מיהו באילן אחד היכא דזבין ליה לית ליה קרקע מדרב נחמן. ועוד מדאמרי נהרדעי פ' ח"ה³⁶⁶ האי מאן דזבין ליה דקלא לחבריה קני ליה משפורה³⁶⁷ ועד תהומה, ואתקיף עליהו רבא לימא ליה עקור כורכמך וזול, כלומר דאילן אחד פשיטא לן דלית ליה קרקע, ואפי' לר' מאיר דאמר בשנים יש לו - באחד מודה דאין לו, ואוקמה לה היא מלתא דנהרדעי בבא מחמת טענה, הא לאו הכי³⁶⁸ אין לו קרקע, אלמא מילתא פשיטא הוה להו דאילן א' היכא דזבין ליה אין לו קרקע. ואע"ג דאמר' עקיבא מוכר בעין יפה מוכר,³⁶⁹ הני מילי בשני אילנות דחשיבי, אבל אילן א' דלא חשיב כלל, כדאמרי' בתלתא היגי רומייתא³⁷⁰ דאע"ג דתלתא הוו ולא מזדרע בנייהו - לית להו ארעא ולא חשיבי, הכא נמי באילן א' לא חשיב ולית ליה ארעא היכא דזבין ליה. מיהו היכא דשיירי³⁷¹ קמיה אית ליה ארעא, וטעמא דמילתא כי היכי דלא לימא ליה עקור אילנך וזול דלא שיירת ליה אלא לקוץ, ולא ניחא ליה למריה דאילנא דניקום בדינא ודיינא ומשייר ליה ארעא. [ומשמעתא]³⁷² דרב הונא דסוף המוכר את הבית שמעינן לה דוק ותשכח.³⁷³

360. בכתב היד מופיעה כאן מילה מחוקה, כנראה: "משך".

361. נראית יותר גרסת השיטה מקובצת: "דהכי".

362. שתי מילים אלו אינן מופיעות בכתב היד ובמקומן מופיע רווח, והושלם על פי השיטה מקובצת.

363. מילה זו חסרה בכתב היד והושלמה על פי השיטה מקובצת, וכן מוכח מסוף המשפט הבא.

364. בכתב היד נכתב בטעות: "כמשמכרן".

365. לעיל עא ע"א.

366. לעיל לז ע"ב.

367. בשיטה מקובצת: "משפוליה", וכלפנינו שם בגמרא ובראשונים.

368. בשיטה מקובצת במקום "הא לאו הכי" מופיע: "הלכך", וגרסת כתב היד נראית נכונה יותר.

369. לעיל לז ע"א, וש"נ.

370. להלן פג ע"ב.

371. = דשייריה (וכך בשיטה מקובצת).

372. בכתב היד: "ומשמעותא", ותוקן על פי השיטה מקובצת.

373. לעיל עא ע"א, עיין שם בדברי רבנו. ועיין בהשגותיו של רבנו על הרי"ף בסוף פרק המוכר את הבית (לח ע"א בדפי הרי"ף).

והרב ר' יצחק ז"ל לא כיון לשמעתנו זאת, שלא הביא בהלכותיו לא מילתיה דנהרדעי ולא מילתיה דרב נחמן, ונראה דס"ל לרב ז"ל דאפי' אילן א' יש לו,³⁷⁴ דהלכה כר' עקיבא. וקשיא לי דידיה אדידיה, דאיהו פסק כר' עקיבא, ומשמ' דאפי' באילן א' קאמר ר' עקיבא, ובהני בעיי דאבעיא לן כיצד הן עומדין, רב אמ' כשורה ור' יוחנן [אמר]³⁷⁵ כחצובה,³⁷⁶ ופסק הרב כר' יוחנן דכשורה לית להו קרקע, ואם שלשה כשורה אין להם קרקע - כ"ש ב' שהם שורה. וכן מה ששאלו³⁷⁷ ב' בתוך שדהו ואחד על המצר מהו, וכן ב' בתוך שלו וא' בתוך של חברו מהו, וכתב [הרב]³⁷⁸ הני בעיי עלו בתיקו ואזלינן בהו לקולא למוכר דלית להו קרקע. וזאת הסוגיא אליבא דרבנן היא. ואומר אני דאע"ג דאמר' עקיבא³⁷⁹ ב' אילנות יש להם קרקע - דוקא מסוף מקומן, אבל בניהם וחוצה להם אין להם, שלא נאמר אלא לג'.³⁸⁰ ועל זה איפשר להעמיד דברי [הרב ז"ל והחכם י]בין.³⁸¹

דף פב ע"ב

שהופך את השער למקום הזרע: הענף נקרא שער, וכן לשון משנה במ' פיאה³⁸² אם היה שער כותש אינו מפסיק לפיאה.

הא דאמר רב נחמן אמ' שמואל לענין מקורבין ומרוחקים שהם מח' ³⁸³אמות ועד שש עשרה, דבתוך ח' הם מקורבין, וחוצ' לי"ו הן מרוחקי'.³⁸⁴ וכן מי שאמ' מד' אמו' ועד ח', בתוך ד' אמות הן מקורבין, חוצ' לח' הן מרוחקי'.

דף פג ע"א

ובמסקנא: **אמר רבא הלכתא מד' אמות עד ח',³⁸⁵ ותניא כותיה כמה יהו מקורבין ד' אמות,** פי' ולא יותר, שאם נכנס א' מהם בתוך של חברו בתוך ד' אמות אין להם

374. בשיטה מקובצת נוסף כאן: "קרקע", ופשוט שלכך הכוונה.

375. מילה זו חסרה בכתב היד, והושלמה על פי השיטה מקובצת.

376. להלן פג ע"ב. לפנינו בגמרא: רב ושמואל, ורבנו גורס כגרסת הרי"ף.

377. להלן פג ע"א. גם ברי"ף מובאת אבעיא זו לאחר המחלוקת הנ"ל בעניין שורה וחצובה, ולא כך הגרסה בדפוסים.

378. מילה זו חסרה בכתב היד והושלמה על פי השיטה מקובצת. נראה מלשון רבנו שהוא מצטט את לשון הרי"ף: "...הרי אלו כולן עלו בתיקו, וקי"ל דכל תיקו דממונא חומרא לתובע וקולא לנתבע".

379. בשיטה מקובצת במקום "ד' עקיבא" מופיע: "רב נחמן". וגרסת כתב היד נראית נכונה יותר.

380. ועיין בהשגותיו של רבנו לרי"ף (מא ע"א בדפי הרי"ף), ובכתוב שם, עמ' רעג (על הסוגיה בדף לז ע"א, ד"ה ודיני שני אילנות).

381. תוקן על פי השיטה מקובצת. בכתב היד: "דברי ר' יאודה", ולאחר מכן מחיקה של מילה לא ברורה ("שבין" - שיבוש של המילה "יבין").

382. פאה פ"ב מ"ג.

383. דהיינו שמונה. ובשיטה מקובצת פיענח המדפיס בטעות "חמש", וכן להלן.

384. בשיטה מקובצת דייק מלשון רבנו שכוונתו לבאר שבשש עשרה אמה בדיוק נחשבים מקורבים, ו"עד שש עשרה אמה" פירושו "עד ועד בכלל". ועיין שם דעות שונות בנושא. ועיין להלן הערה 388.

קרקע, וכמה יהו מרוחקי' עד י"ו אמה ולא יותר, שאם היה א' מהם חוץ לי"ו אמה לחבירו- אין להם קרקע. אבל אם הם כסדר הזה, שאינם מקורבין בפחות מד' אמו' ואינן מרוחקי' יותר מי"ו אמות - הרי זה קנה את הקרקע ואת האילנות שיעלו בניהם.

ואני תמה על מה שאמרו³⁸⁶ ג' אילנות לבית סיאה שחורשין כל בית סיאה בישבילין משום שנקרא שדה אילן, ואיך יבא לזה השיעור, אם נטע א' בתחלת בית סיאה וא' באמצע וא' בסוף - הרי יש בין הראשון לב' ובין הב' לג' יותר מכ"ד אמה,³⁸⁷ ואם היו מקורבין שאין בין הראשון לב' ובין הב' לג' אלא ט"ו³⁸⁸ אמה - קנה,³⁸⁹ שאין בין הראשון לג' כי אם ל"א אמה או קרוב לזה, ומה שהוא חוץ לב' החיצוניים למה נחשב עמהם שדה אילן ולמה חורשין אותו בשבילין. ולא מילתא היא: לעולם במקרבין, וא"ת מה שחוצה להם למה יחשב שדה אילן, אימא לך לא מפני שהיא³⁹⁰ מחשבת³⁹¹ שדה אילן בלבד, אלא מפני שצריך ליניקתם.³⁹² מיהו בעינן לתרוייהו, שלא יהיה בניהם רחוק י"ו, וצורך יניקה שהוא עד י"ו. עתה תן בניהם ט"ו אמה בין השנים וחוצה להם ל"ב - הרי מ"ז, ושלוש אמות לשלשה אילנות, הרי חמישים אמה שיעור בית סיאה, ויעמדו האילנות כחצובה שהוא עגול, ואין מדקדקים בריבועם. ומה שאמרו פ' ח"ה³⁹³ היו ל' [אילנות]³⁹⁴ ממטע עשרה לבית סיאה אכל עשרה בשנה זו וכו', אותו חשבון בא לשיעור מקורבין עד ד' אמות, תן בין כל א' וא' ד' אמות הרי ארבעים אמות, ומקום האילן אמה - הרי עשר אמות, נמצאו כולם חמישים אמה, ואם היו בפחות ממטע עשרה - מקורבין הם, ואין להם קרקע.

385. לפנינו בגמרא: "שש עשרה", ונראה ברור שהמעתיק טעה, שהרי מוכח מה"תניא כוותיה" שרבא פוסק מארבע עד שש עשרה.
386. שביעית פ"א מ"א-מ"ב.
387. שהרי בית סאה שיעורו חמישים אמה על חמישים אמה כדלהלן. בכתב היד ייתכן שיש לקרוא כ"ב (עשרים ושתיים), ובשיטה מקובצת גרס עשרים ושלוש, כשהשאלה היא בכמה אמות משערים את רוחבם של האילנות עצמם. על כל פנים יש יותר משש עשרה אמה בין אילן לאילן, ואם כן על פי סוגייתנו דינם כרחוקים ואינם מצטרפים זה עם זה.
388. בשיטה מקובצת: "שש עשרה", וכך לכאורה צריך להיות שהרי "עד שש עשרה אמה" ועד בכלל, אך מהמשך המשפט: "כי אם שלושים ואחת אמה" (וכן הגרסה בשיטה מקובצת) - משמע כגרסת כתב היד. וכן להלן: "עתה תן בניהם ט"ו אמה...".
389. בכתב היד ייתכן שיש לקרוא: "הנה", ותוקן על פי השיטה מקובצת.
390. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.
391. נראית יותר גרסת השיטה מקובצת: "נחשבת".
392. ועיין בראשונים (ר"י מגאש, מאירי, רשב"א ועוד) מדוע לעניין כלאיים ומקח וממכר אין להתחשב ביניקה.
393. לעיל לו ע"ב.
394. מילה זו איננה מופיעה בכתב היד והושלמה על פי השיטה מקובצת, וכך לפנינו בגמרא שם.

הא דבעי רב פפא שנים בתוך שלו ואחד בתוך של חבריו מהו: נ"ל, אעפ"י שיש לו קרקע לאותו שבתוך שדה חבריו, מכל מקום לא מכר לו שלשתן בשדה א', ושנים אין להם קרקע [שאם אין לו קרקע לאותו אילן, פשיטא דלהנך תרי אין לו קרקע].³⁹⁵

דף פג ע"ב

היה בניהם... קנה וקנה: כלומר, אינו חשוב כחרוב המורכב וסדן השקמה, דהנהו ודאי אינן נמכרין עם השדה.³⁹⁶

מתקיף לה רב המנונא: מ"ד כחצובה, והם עגול³⁹⁷ - תן לו קרקע, אבל בשורי³⁹⁸ אחת - לא,³⁹⁹ **מאי טעמא, דלא מזדרע ביניהו**, כלומר: כשהם כעגול לא מזדרע בניהם, שלא יוכל בקר וכליו לעבור ביניהם,⁴⁰⁰ ומ"ה בטלה ארעא גבייהו. אבל כשורה שהכל⁴⁰¹ לעבור ביניהם וראוי לזריעה, לא מכר מן הקרקע שביניהם. **אלא מעתה**⁴⁰² **תלת היגי רומייתא**, שהם ארוכות ואין ראוי לזרוע ביניהם, **ה"נ דיש להם קרקע, א"ל: אפ"ה הנך לא חשיבי**.

ד' מדות במוכרין יפות ונמצאו רעות - לוקח יכול לחזור בו. אמר רב חסדא: מכר לו שוה חמש בשש והוקרו ועמדו על ח', מי נתאונה - לוקח. פי', מי נתאונה⁴⁰⁴ בתחילה - לוקח. **לוקח יכול לחזור בו, ולא מוכר**. כלומר, אם ירצה לוקח לחזור בו,

395. הושלם על פי השיטה מקובצת, ובכתב היד נשמט, ככל הנראה, מחמת הדומות. וכדברי רבנו כתבו גם הרשב"ם ורבנו יונה (ועוד), אך רבנו יהונתן (הובאו דבריו בשיטה מקובצת) כתב ש"כיון דשלושה אילנות קנה - על מנת כן קנאה שיתן משלו שיעור הצריך להם, ויקנה גם הוא מחבירו בדמים מקום אותו אילן שקנה אותו ממנו בלא קרקע".

396. כדלעיל סח ע"ב במשנה, ומשמע מדברי רבנו שסתם אילן שאינו חרוב וסדן השקמה - מכור עם הקרקע שבין האילנות, כדין המוכר את קרקע עצמה. וכן משמע מסתימת דברי הרמב"ם (הלכות מכירה פכ"ד ה"א). אבל הרשב"ם (לעיל עמוד א) מעמיד את הברייתא שאומרת שקנה את האילנות שביניהם - באילנות קטנים, והתוספות (לעיל עב ע"א ד"ה ואת) מעמידים באילני סרק.

397. יש מן הראשונים שפירשו כעגול, ויש שפירשו כמשולש. ולשון הערוך (ערך 'חצב'): "פי' שהן משולשין, שנים זה כנגד זה והג' יוצא זנב. פי' אחר, כמו בקבוק שהוא עגול כן הן עומדים בעגול. ושני הפירושים ענין אחד הן".

398. ייתכן שיש לקרוא: "כשור".

399. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.

400. מבחינת המרחק בין האילנות על כורחך שבקר וכליו כן יכול לעבור ביניהם, שאם לא כן דינם כצפופים ואין לו קרקע כלל (כדלעיל עמוד א), אלא שהצורה שבה עומדים האילנות (עגול) לא מאפשרת לחרוש ביניהם.

401. נראה שצריך להיות: "שיכול" או "שיוכל".

402. לפנינו נוסף: "זבין ליה".

403. בכתב היד מופיעה כאן מחיקה של המילה "אמות".

404. בכתב היד מופיעה כאן מחיקה של המילה "לוקח".

שמא מפני שנזדמן לו מקח יותר⁴⁰⁵ יפה מזה, הוא יכול לחזור בו כתחלה, אבל לא מוכר, ואעפ"י שחזרה האונאה עליו עתה.

דף פד ע"א

ותנא תונא, יפות ונמצאו רעות - לוקח יכול לחזור בו, וטעמא דמילתא, משום דאמר ליה: אילאו⁴⁰⁶ אונתני מעיקרא לא מצית הדרת בד, והשתא מצית הדרת בד?!
מכר לו שוה שש בחמש והוזלו ועמדו על ג', מי נתאונה - מוכר, מוכר יכול לחזור בו, ולא לוקח. ותנא תונא, רעות ונמצאו יפות וכו'. הא מילתא פירשה גאון ז"ל בנתינת מעות בלבד ולענין מי שפרע, דמי שנתאונה בתחלה יכול לחזור בו ואין עליו מי שפרע, אבל האחר אם יחזור בו יש עליו מי שפרע. ואע"ג דק"ל שתות קנה ומחזיר אונאה,⁴⁰⁷ הני מילי במשיכה, אבל בנתינת מעות בלבד - המאונה יש עליו מי שפרע, אבל מי שנתאונה אין עליו אפי' מי שפרע.⁴⁰⁸ וקרוב זה הטעם למה שאמרו באיזהו נשך⁴⁰⁹ אימר דאמר⁴¹⁰ ר' שמעון בחד תרעא, בתרי תרעי מי אמר, והשתא לר' שמעון דאמר מעות קונות לגמרי - בתרי תרעי אישתני, דאזלינן בתר דעתיה דלוקח ואמרינן דעתיה דאיניש אתרעא זילא, לרבנן דאמרי מעות אינן קונות אלא למי שפרע, כי נתאונה לא כ"ש דאמרינן דלאו דעתיה אמקח שיש בו אונאה, ואפי' מי שפרע אין לו. וה"ק רב חסדא: אם הלוקח שנתאונה בתחלה רוצה לחזור בו מפני שנזדמן לו מקח אחר טוב מזה - יכול לחזור בו בלא מי שפרע, אבל המוכר אינו יכול לחזור בו אם לא יקבל מי שפרע, ואעפ"י שחזרה עליו האונאה, משום דאמ' ליה: אילאו אונית' מעיקרא לא מצית הדרת ביה⁴¹¹ וכו'.

וא"ת: לדעת רב חסדא, הא דאמור רבנן בטול מקח שניהם חוזרין,⁴¹² ולימא ליה⁴¹³ אילאו אונית' לא מצית הדרת בד, השתא מצית הדרת בד, ואם מי שנתאונה לא⁴¹⁴

405. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.

406. קרא: "אי לאו" וכן להלן.

407. כפשט דברי רבא (בבא מציעא נ ע"ב): "שתות קנה ומחזיר אונאה...", שהמקח קיים בעל כורחו ויכול לתבוע רק את האונאה, וכפירוש רוב הראשונים, ודלא כרבנן תם (תוספות ד"ה לוקח, ובבא מציעא, שם, ד"ה אמר רבא) המפרש שדברי רבא נאמרו דווקא כשרוצה לקיים את המקח, אך אם רוצה יכול לבטלו.

408. כן הביאו הרי"ף, הרמב"ן, הריטב"א, הר"ן ועוד בשם רב האי גאון (ועיין במאירי שמספק האם רשאי לחזור בו דווקא כשנתאנה שתות, או שהוא הדין בפחות משתות), ויש שאף הביאו ירושלמי שמוכיח לכאורה כפירוש זה (אך עיין הרמב"ן ועוד שדחו את הראיה). עם זאת נראה שמרבית הראשונים - למעט רבנו - סברו ש"הדברים נראים לענין פסק, אלא שאין הסוגיא מתבאר לשיטה זו כהוגן" (לשון המאירי, ועיין להלן הערה 452), וצדדו בפירוש הרי"ף לסוגיה, עיין להלן.

409. בבא מציעא עד ע"ב.

410. בכתב היד מופיעה כאן מחיקה של המילה "שמואל".

411. בשיטה מקובצת: "בך".

412. בבא מציעא נ ע"ב: "...מה איכא בין שתות ליתר על שתות? איכא, דאילו שתות מי שנתאנה חוזר, ואילו יתר על שתות שניהם חוזרין".

יכול לחזור בו, המונה⁴¹⁵ איך יכול לחזור בו.⁴¹⁶ לא קשיא, דכי אמרינן ביטול מקח שניהם חוזרין, הני מילי כשיאמר תן לי אונאתי והלא⁴¹⁷ אומר לא אתן, אבל או תקבל עליך האונאה או תחזור לי מקחי, ואם לא ירצה הלה לקבל עליו האונאה - יכול זה לחזור בו. מה שאין כן בשתות, כי בשתות המקח נקנה על כרחו ומחזיר לו האונאה, ויותר משתות אין המקח נקנה, דאדעתא דהכי לא זבין, דלא ניחא ליה לאיניש דנימרו לו איניש רמאי הוא ומשאו ומתנו רע, גם הלוקח בזיון גדול הוא לו שיאמרו עליו פתי הוא. מיהו, מהאי טעמא דרב חסדא, אם רוצה מי שנתאונה לקבל עליו האונאה - אין המונה יכול לחזור בו, ואם לא ירצה לקבל - יחזור בו.⁴¹⁸ ויש מי שאומר כי ביטול מקח שהוא יותר משתות לעולם חוזרין,⁴¹⁹ אפי' ירצה זה לקבל עליו האונאה, מפני שיכול לומר איני רוצה שתתרעם עלי לשכני ותשיאני שם רע בפניהם, יאמרו בכונה מרמה לבני אדם, לפי שאין הדעת טועה ביתר משתות ובמתכרין הונה אותן. אבל ביטול מקח מענין אחר, כגון משנתנו בין יפות ורעות כמו שאנו עתידין לפרש, יכול לומר' אי לאו אוניתן וכו'.

עכשיו נפרש האי דקאמר ותנא ותנא יפות ונמצאו רעות לוקח יכול לחזור בו ולא מוכר. הנה בכאן יש בו ביטול מקח מפני שיש בו שנוי השם, שהוא מוכר לו שם יפות ובני אדם אינם קורין לאילו יפות כי אם רעות, והוה ליה כשנוי חפץ והוא ביטול מקח,

413. בשיטה מקובצת דילג מכאן עד "ויש מי שאומר", וכתב: "ולימא ליה כו' ככתוב בתוספות".

414. לכאורה מילה זו מיותרת.

415. בכתב היד נראה שיש לקרוא: "המוכה", ונראה שהמעתיק טעה וכתב "המוכר" וניסה לתקן ל"המונה".

416. וכן הקשו התוספות ד"ה אי לאו, רבנו יונה והרשב"א. ועיין רא"ש סימן יד. אמנם בעל המאור (בסוגיה בבבא מציעא שם [נדף ל' ע"ב בדפי הרי"ף]) הביא בשם "יש מי שאומרים" (אך הוא עצמו דוחה את פירושו) שדברי הגמרא שבביטול מקח שניהם חוזרים נכונים רק לפי ההוא אמינא, אך למאי דקיי"ל כו' נתן משתות קנה ומחזיר אונאה - ביתר משתות בטל המקח ורק המתאנה חוזר, וזרעיה לדבר מההיא דאמרינן בבבא בתרא אמר רב חסדא מכר לו שוה חמש בשש וכו', וכמו שכתבה ופי' הרי"ף ז"ל בהלכות". על פירוש זה כתב רבנו (בכתוב שם, עמ' רנו): "מי שאמר כך אין ראוי לסמוך עליו, ומבין ריסי עיניו ניכר שאינו יודע צורת דברי רב חסדא בענין מכר לו שוה חמש בשש. וכבר פרשתי יפה יפה, ולא כדברי הרב אלפאסי ז"ל".

417. נראה שצ"ל: "והלה", וכדלהלן.

418. וכן הביא הרשב"א בשם רבנו, וכן דעת הריב"ם (הובאו דבריו בתוספות וברא"ש ובעוד ראשונים). תירוץ נוסף שמוכר בראשונים (רשב"א, רא"ש, ר"ן), הוא תירוץ של רבנו יונה, שהמאנה יכול לחזור בו כל זמן שהמתאנה יכול לחזור בו, אך אם המתאנה אינו עתיד לחזור בו (כגון שנשתנה השער, עיין שם ברא"ש) - המאנה אינו יכול לחזור בו, שיאמר לו המתאנה אי לאו דאוניתן וכו'. ועיין בר"ן שכתב בשם הרי"ף והרמב"ם כתירוץ הריב"ם, אך עיין רא"ש שהסתפק כאיזה מן התירוצים סובר הרי"ף.

419. וכעין זה כתבו התוספות והרא"ש (שם) בתירוץ הראשון: "לפי שרחוק מן המקח יותר ואין דרך בני אדם לטעות - לא נקרא עליו שם מקח, ונתבטל המקח מעיקרא" (לשון הרא"ש), אך הם לא הביאו את הטעם שבהמשך דברי רבנו "מפני שיכול לומר וכו'".

ואפי' אין בהם כדי אונאה⁴²⁰ ואפי' משך אותה⁴²¹ - יכול לחזור בו. ואפי'ה לוקח יכול לחזור בו ולא מוכר, מאי טעמא, משום דא"ל אילאו אוניתן לא מצית הדרת בך וכו', וכגון שהלוקח מקבל עליו האונאה, דאי לאו הכי - ודאי תרוייהו מצו הדרי בהו, שהרי [שנוי]⁴²² השם יש כאן. מיהו, אע"ג דהוי ביטול מקח מפני שנוי השם, לא הוי שנוי חפץ ממש כמו שחמתית⁴²³ ונמצאת לבנה עצים של זית ונמצאו של שקמה יין ונמצא חומץ, דהנהו ודאי לא חל עלייהו זביניה⁴²⁴ כלל משום דהוא מינא אחרינא ממש, אבל בין יפות לרעות, אע"ג דאיכא שנוי השם, מ"מ חד מינא נינהו, וחל עלייהו זביני וכיותר משתות דמי.⁴²⁵ ואפי'ה מוכר אינו⁴²⁶ יכול לחזור בו אבל לוקח חוזר בו,⁴²⁷ הואיל והלוקח מקבל עליו האונאה מטעמיה דרב חסדא.

וכן⁴²⁸ מכר לו שוה ו' בה' והוולו ועמדו על ג', מי נתאונה - מוכר, מוכר יכול לחזור בו בלא מי שפרע, ולא לוקח, משום דא"ל אי לאו אוניתן וכו'. ותנא תונא, רעות ונמצאו יפות - מוכר יכול לחזור בו ולא לוקח. הכא נמי שנוי השם איכא, ואע"ג דליכא שיעור אונאה בטל מקח, וכיון דמוכר מקבל עליה אונאה - לוקח לא מצי הדר ביה, משום דאמר ליה אילאו אוניתן וכו'.⁴²⁹

ורחינן: ממאי,⁴³⁰ דילמא הא דרב חסדא [תרוייהו]⁴³¹ מצו הדרי בהו בלא מי שפרע, כי כמו שהנתאונה יכול לומר לו⁴³² לא קניתי על דעת כן, המונה⁴³³ יאמר לא מכרתי על

420. משמע שאינם שווים אך ההפרש הוא פחות משתות, וברשב"ם (במשנה, ד"ה ונמצאת לבנה) כתב "ששוה יפה מה שקנאו", אך עיין במאירי (ד"ה אף משנתנו, ועיין בהערות שם) שכתב: "אף משנתינו יש מפרשים את כולה בשתות", והמשיך לבאר בדומה לדברי רבנו.

421. נראית יותר גרסת השיטה מקובצת: "אוהם".

422. מילה זו חסרה בכתב היד והושלמה על פי השיטה מקובצת.

423. בכתב היד: "שאמתית", ותוקן על פי השיטה מקובצת.

424. בשיטה מקובצת: "זביני".

425. דהיינו שהמתאנה יכול לחזור בו, אך המאנה אינו יכול לחזור בו אם המתאנה קיבל עליו אונאתו, וכתירוץ הראשון לקושיה על רב חסדא, כנזכר לעיל.

426. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה. ועיין בהערה הבאה.

427. בשיטה מקובצת: "ואפילו הכי לוקח יכול לחזור בו אבל לא מוכר", ועל פי גרסה זו מובן סיום המשפט ("הואיל והלוקח וכו'"), המסביר מדוע המוכר אינו יכול לחזור בו, ולא מדוע הלוקח יכול לחזור בו. נראה שמעתיק כתב היד כתב בטעות "מוכר יכול לחזור בו" במקום "לוקח יכול לחזור בו", ובמקום למחוק זאת ניסה לתקן על ידי הוספת "אינו" מעל השורה ושנינו המשך המשפט בהתאם ("אבל לוקח חוזר בו"), אך לא שם לב לעובדה שסיום המשפט אינו עולה יפה.

428. לא ברור אם מילה זו היא חלק מן הציטוט. לפנינו בגמרא: "ואמר רב חסדא".

429. בשיטה מקובצת דילג מ"ותנא תונא" עד כאן, כנראה עקב טעות הדומות.

430. רבנו גורס כגרסת הרי"ף, הר"י מגאש, רבנו יונה והריטב"א, ולא כגרסה שלפנינו וברשב"ם, בתוספות וברא"ש. ועיין שתי לישנות ברגמ"ה. תיתכן נפקא מינה להלכה בין שתי הלישנות בשאלה האם דברי רב חסדא נדחו, ועיין להלן הערה 451.

431. בכתב היד מופיע קו דק, ככל הנראה למחיקה. המילה מצויה בשיטה מקובצת.

432. על המילה יש קו דק, אולי למחיקה. המילה חסרה בשיטה מקובצת.

433. בשיטה מקובצת: "על דעת כן, כן המאנה".

דעת כן, וכשם שהבטול מקח מאצל זה כך ביטול מאצל זה,⁴³⁴ ושניהם חוזרין ואין עליהם עונש מי שפרע, וכן לכל ביטול מקח שניהם חוזרים בשוה. ומתני' היינו טעמא, משום דרע רע יאמר הקונה ואוול לו או יתהלל,⁴³⁵ כלומר: זה (ו) המוכר שהמכר אוול מאצלו או יתהלל, אז ישבח אותו, שיאמר ללוקח קני אותו שהוא מקח יפה.⁴³⁶ ועתה משנתנו אין בה בטול מקח מפני שנוי השם, כי בין שם רעות לשם יפות אין כאן שנוי השם, מפני שדרך המוכר לומר יפות הם ודרך הלוקח לומר רעות הם. ומשנתנו שהנתאונה יכול לחזור בו ולא המונה, לפי שמפני הונאתו הוא [חוזר, כגון] שיש שם אונאת שתות בין יפות לרעות. ובא משנתנו⁴³⁸ כטעם משנת פ' המוכר,⁴³⁹ דתנן⁴⁴⁰ מי שהוטל עליו⁴⁴¹ ידו על העליונה, רצה אומר לו תן לי מעותי וכו', דס"ל שמי שנתאונה הוא חוזר.⁴⁴²

עוד פי' גאון ז"ל לדעת רב חסדא, שהוא סובר במשנתנו שיש בה צד ביטול מקח משום שנוי השם, מציעתא דקתני [יפות ונמצאו יפות רעות ונמצאו רעות]⁴⁴³ אין א' מהם יכול לחזור בו⁴⁴⁴ - הא קמל"ן, שאפי' נמצאו יפות מהן ואין אילו יפות מן היפות שביפות, אבל אצל הרעות יפות הן, כיון דשם יפות הן אין כאן שנוי השם.⁴⁴⁵ ויפה פירש. ולענין הדחיה שדחו דברי רב חסדא והעמידו רישא בכרי אונאה, מציעתא דקתני יפות ונמצאו יפות אין אחד מהם יכול לחזור בו הא קמ"ל, דאע"ג דאיכא אונאה פחות משתות - יפות ויפות הם,⁴⁴⁶ ואין א' [מהם]⁴⁴⁷ יכול לחזור בו. ופי' יפות ונמצאו יפות⁴⁴⁸ רעות ונמצאו רעות (הן),⁴⁴⁹ שם יפות למוכר כי הוא משבח אותם, ושם הרעות ללוקח כי

434. בירושלמי (בבא מציעא פ"ד, ט ע"ד) משמע שכך אכן סובר ר' יוחנן, ועיין ברמב"ן, רשב"א, ר"ן, נמוק"י ועוד.

435. משלי כ', יד. בשיטה מקובצת דילג מכאן ועד "אז ישבח אותו", כנראה עקב טעות הדומות.

436. וכן פירש ר"י קרקושא (ד"ה ממאי). ורגמ"ה פירש: "ואוול לו - כשהולך לו המוכר, אז יתהלל הלוקח במקחו", ועיין שם שמשמע שהקושיה הוקשתה רק על דינו השני של רב חסדא.

437. שתי מילים אלו אינן מופיעות בכתב היד, והושלמו על פי השיטה מקובצת.

438. בשיטה מקובצת: "ובא טעם משנתנו זאת".

439. צריך להיות: "הזהב", וכן בשיטה מקובצת.

440. בבא מציעא נא ע"א.

441. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.

442. אבל המאנה אינו יכול לחזור בו אף על פי שהמתאנה אינו מקבל עליו אונאתו, שהרי דחינו את ההבנה שמדובר בשינוי השם, וממילא כבר אין צורך באוקימתא הנ"ל שקיבל עליו אונאתו.

443. זהו הנוסח בשיטה מקובצת, בהתאם לדברי המשנה. בכתב היד בשיבוש: "יפות ונמצאו רעות רעות ונמצאו יפות".

444. ו"האי בבא לכאורה פשוטה היא" (לשון הריטב"א).

445. וכן כתבו הריטב"א ועוד ראשונים בשם רב האי גאון. והריטב"א עצמו כתב: "אלא דנקיט לה למתני' כלהו מדות, והכי אורחיה דתנא". ועיין ברשב"ם (על המשנה) ובמאירי שכתבו הסברים אחרים.

446. כלומר: אף על פי שיש אונאה, מכל מקום מכיוון שהיא פחותה משתות - יפות ויפות הם וכו'.

447. מילה זו חסרה בכתב היד והושלמה על פי השיטה מקובצת.

448. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.

449. מילה זו נראית מיותרת לכאורה והיא אינה מופיעה בשיטה מקובצת.

הוא מזלזל בהם. כלומר: אם מכר לו בדמי היפות, שמכר לו שוה ז' בח' מפני שבחו של מוכר, והוא פחות משתות, או שמכר לו בדמי רעות, שמכר לו שוה ח' בשבע מפני זלזול הלוקח, והמוכר נתאונה פחות משתות - אין א' מהם יכול לחזור בו. מ"מ⁴⁵⁰ הלכה כרב חסדא דמסתבר טעמיה, ומשום דילמא לא מדחיה שמעתתא.⁴⁵¹

והרב ז"ל דחה זה הפי' על לא דבר,⁴⁵² והעמיד דברי רב חסדא כדברי מי שאומר מי שהוטל עליו ידו על העליונה, ואמר אעפ"י שאין הלכה כרב חסדא לענין אונאה, דהא קיימא לן שתות קנה ומחזיר אונאה, לענין בטול מקח מיהא קי"ל כוותיה. ועכ"ז לא פירש כל הצורך, שלא נזהר במה שפסקו בטול מקח שניהם חוזרים,⁴⁵³ ואנו כבר הרחבנו ופירשנו יפה מעזרת⁴⁵⁴ הבורא. ומה יעשה הרב ז"ל עוד כשיגיע לסוף השמועה, דאמרי' ודילמא הא דרב חסדא תרוייהו מצו הדרי בהו, והא ליכא מאן דאמר בשתות שניהם חוזרין,⁴⁵⁵ אלא ש"מ כפי' הגאון ז"ל בלי ספק כאשר כתבנו.⁴⁵⁶

דף פד ע"ב

הא דא"ר אסי אר' יוחנן מדד והיניח על גבי סימטא קנה, ואמרינן במסקנה דוקא במודד לתוך קופתו, איכא מאן דקשיא ליה איך איפשר למדידה בלא משיכה או אפי' בלא הגבהה, כי בודאי כשהלוקח⁴⁵⁷ מודד לעצמו קאמרי', דאי במוכר - מי איכא מ"ד דקני, מאי עבד בהו דליקנינהו.⁴⁵⁸ ואי בלוקח - אי איפשר בשפיכתו למדה או מן המדה לסמטא שלא יהא שום הגבהה או משיכה. נשיב ונאמר, המשיכה צורך הלוקח הוא, וכיון

450. בסמוך למילה זו ישנה בכתב היד מחיקה של האות ה"א.

451. כן כתב הרי"ף (אף על פי שפירש אחרת את דברי רב חסדא, כדלהלן), וכן כתב ר"א אב"ד בשם רבנו חננאל בשם מקצת הגאונים, אך לדעת רבנו חננאל עצמו "נדרח דברי רב חסדא". שאלה זו תלויה בין השאר בגרסת הגמרא לגבי דחיית הראיה לדברי רב חסדא מן המשנה (עיין לעיל הערה 430), ובהסבר דברי ר' יוחנן בירושלמי הנ"ל ש"כשם שבטל מקח מאצל זה בטל מאצל זה" (עיין לעיל הערה 434).

452. לשון הרי"ף: "וכד מעיינת בהא שמעתא לא סלקא בהאי סברא כל עיקר", מבלי לבאר מה הן קושיותיו על פירוש רה"ג. ראשונים אחרים העלו מספר קושיות על פירוש רה"ג. עיין הרמב"ן, רבנו יונה, רשב"א, ר"ן ועוד.

453. בעניין קושיה זו וביורור דעת הרי"ף בנושא עיין לעיל הערה 418.

454. נראית יותר גרסת ה**שיטה מקובצת**: "בעזרת".

455. וכן הקשו היד רמ"ה והרשב"א, ועיין שם ובריטב"א ובר"ן קושיות נוספות על שיטת הרי"ף וההולכים בדרכו.

456. לכל העניין עיין בהשגות רבנו על הרי"ף (מב ע"א בדפי הרי"ף). בסיום דבריו שם הפנה רבנו לדבריו כאן וכתב: "ויש אצלי בשמועה זו פירוש מרווח ובפי' המשנה לדעת רב חסדא ולדעת המקשה. וקי"ל כרב חסדא".

457. בכתב היד: "בודא שהלוקח" ותוקן על פי ה**שיטה מקובצת**.

458. אבל התוספות (ד"ה מדד והניח. להשלמת דבריהם עיין ב**שיטה מקובצת** בשם תוספות הרא"ש, ודלא כהגהת המהרש"א) והרי"ג מגאש ורבנו יונה והרמב"ן פירשו שמדד המוכר, "דכיון דסימטא רשות דתרווייהו הוא - נעשה כמי שהניחן ברשות הלוקח, ואינו צריך משיכה" (לשון הר"י מגאש).

שמסרם לו למדות ומשכם בסימטא או בחצר של שניהם - קנה, אבל כשמסרם לו למדות⁴⁵⁹ אותם - לצורך עצמו הוא ליידע כמה מידות יש בהם, והלוקח אינו מתעסק בקניית הפירות לעצמו, רק לצורך שניהם.⁴⁶⁰ ובהא פליגי ר' אסי ור' זירא, דר' אסי סבר אע"ג דמדידה צורך שניהם הוא קונה, ואפי' היניח בקרקע בסימטא, לפי שאי אפשר לה בלא הגבהה⁴⁶¹ או בלא משיכה, ור' זירא סבר לאו משיכה מעלייתא היא, הילכך בעינן שיתן לתוך קופתו, דכליו ודאי קונה לו בסימטא, ואפי' נתנו מוכר לתוך כליו של לוקח בסימטא, ואמרינן הכי בשמעתא. והיינו דאמר⁴⁶² ליה רב אשי⁴⁶³ לתוך קופתו מאי למימרא, כלומר אפי' מוכר נתנו נמי קאמר דקני.

ואיכא דקשיא ליה הא דאמרינן במס' ע"ז⁴⁶⁴ המוכר יינו לנכרי, מדד עד שלא פסק - דמיו אסורין, פסק עד שלא מדד⁴⁶⁵ - דמיו מותרין, ואקשינן מינה⁴⁶⁶ למ"ד משיכה אינה קונה אמאי דמיו מותרים, אלמא מדידה משיכה היא. ועוד, דאמרינן התם ולדידך נמי⁴⁶⁷ דאמרת משיכה קונה, מדד עד שלא פסק אמאי דמיו אסורין, אלמא פסיקא ליה מילתא דמדידה משיכה היא, והכא אסקינן דלאו משיכה היא, דבעינן כליו של לוקח. מאן דקשיא ליה האי מילתא, אמרינן ליה לא צהריתו ולא חווריתו⁴⁶⁸ בפירושא דמתני', ומתני' הכי מפרשא, כגון שמדד יינו [של]⁴⁶⁹ ישראל לתוך מידה כשירה של ישראל, והנכרי נטל אותה מידה והריקה לכליו, ואם מדד עד שלא פסק והריקה הגוי⁴⁷⁰ לכליו דמיו אסורין, לפי שלא קנה אותו עד שנעשה יין נסך בהרקתו לכליו, כי משהתחיל להריקו נעשה כולו יין נסך, ולא קנה אותו אעפ"י שהגביהו להריקו, דכיון דלא פסק [לו]⁴⁷¹ דמים - לא סמכא דעתיה. אבל פסק דמיו ואחר כך מדד, אעפ"י שנטלו הגוי

459. נראה שצ"ל: "למדוד". ובשיטה מקובצת: "וכיון דמסרן לו למשכן, ומשכן בסימטא או בחצר של שניהם - קנה, אבל כשמסרן לו למוד - לצורך עצמו הוא וכו'".

460. "וכל שאינו עושה לצורכו לא קנה" (רשב"א בשם רבנו). שיטתו הייחודית של רבנו הובאה בשמו בטור (חז"מ סי' ר, סי"ג) בסגנון קצת אחר, וכעין זה כתב הרשב"א עצמו (והר"ן בשמו). ועיין בהערות המהדיר לחידושי הר"ן הערה 521 שדן בהבדל שבין שני ההסברים, ומתיר את קושיות האחרונים בדברי רבנו.

461. בכתב היד: "הגבה" ותוקן על פי השיטה מקובצת.

462. בכתב היד נראה שיש לקרוא: "דאמרי" ותוקן על פי השיטה מקובצת.

463. נראה שצ"ל: "רבי אסי" כדלעיל (וכן הוא בשיטה מקובצת), ונראה שהסופר טעה משום דברי רב אשי בסוגיה במסכת עבודה זרה דלהלן.

464. דף עא ע"א.

465. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.

466. שם ע"ב.

467. מילה זו אינה ברורה בכתב היד, והיא תוקנה על פי השיטה מקובצת והסוגיה שם.

468. בשיטה מקובצת: "לא נהריתו ולא תוריתו".

469. נוסף על פי השיטה מקובצת.

470. בשיטה מקובצת: "עכו"ם".

471. בכתב היד: "לא" ותוקן על פי השיטה מקובצת.

והריקו לכליו - דמיו מותרים, דכיון שהגביהו להריקו⁴⁷² קנאו, יין נסך לא הוי עד דמוריק ליה.

והאי דקאמר ליה אמאי⁴⁷³ משיכה אינה קונה - לאו דוקא משיכה, דרב אשי⁴⁷⁴ ס"ל משיכה בגוי אינה קונה, הכי נמי [בהגבהה]⁴⁷⁵ קאמר, דגוי לא קני אלא בנתינת מעות, ומדידה בין שהיא משיכה בין שיש בה הגבהה לרב אסי ס"ל דלא קני אלא בכסף. ומשום הכי אקשי ליה פסק עד שלא מדד אמאי דמיו מותרין, וכי הגביה או משך הא ליכא נתינת מעות, ואמאי קנה. ואי קרי ליה משיכה - לא קשיא ולא מידי, דתרווייהו מקנו מקמי דמוריק ליה לכליו. והוא דהווי בחצר של שניהם, דאי⁴⁷⁶ ממטי ליה מלא אורך המדה - כבר משך אותו. ומאן דלא ידע פירושה דמתני' לא לותיב תיובתא מינה. ורבינו האיי גאון ז"ל דמוקי להאי פסקא פסק עד שלא מדד שזקפן עליו במלוה, דהוה ליה כמי שנתן מעות - [לא מחזור]⁴⁷⁷ ולא צריך כלל.

דף פה ע"א

הא דקתני ד' **מדות במוכרין, עד שלא נתמלאת המדה** פ"י במידת הסרסור היא כדקא מוקים לה בגמ', ועד שלא נתמלאת המדה לא סלקא דעתיה דמקיים המקח, ולא מיקני ליה ללוקח.⁴⁷⁸ **ואם היתה מידה** פ"י⁴⁷⁹ הוא הלוקח. וני"ל דהאי ד' מידות במוכרים דקתני - ד' רשויות קאמר,⁴⁸⁰ **וברשות הלה המופקדים אצלו**⁴⁸¹ **עד שיגביהנו**,⁴⁸² פ"י עד שיקבל עליו הלה כלומר הך.⁴⁸³

472. כך נראה שיש לקרוא בכתב היד. **ובשיטה מקובצת**: "לזורקו".

473. **בשיטה מקובצת**: "אי סלקא דעתך" וכלפנינו בגמרא שם.

474. **בשיטה מקובצת**: "רבי אסי", אך כאן נראית יותר גרסת כתב היד, שהרי בסוגיה בעבודה זרה מדובר ברב אשי, וכן נראה שיש לתקן להלן.

475. בכתב היד: "בהגביה" ותוקן על פי **השיטה מקובצת**.

476. בכתב היד מופיעות כאן נקודות לא ברורות.

477. הושלם על פי **השיטה מקובצת**. בכתב היד מילים אלו חסרות ובמקומן מופיע רווח.

478. רבנו מתייחס לדעתם של המוכר והקונה לפני ואחרי שנתמלאת המידה, ודלא כרשב"ם (ד"ה משנתמלאת) שתולה זאת בדעת הסרסור שהשאים את מדתו.

479. בכתב היד מופיע כאן רווח, ומסתבר שהכונה להמשך המשפט: "של אחד מהן".

480. כדעת הרמב"ן, הר"ן ועוד, ודלא כרשב"ם ותוספות (ד"ה ארבע) שדחו פירוש זה.

481. בכתב היד מופיעה כאן מילה לא ברורה (דבעינן?).

482. נגרסת הספרים המובאת ברמב"ן, ברשב"א ובר"ן, ועיין שם שכתבו שכן גרס הרי"ף, ודלא כנדפס ברי"ף שלפנינו.

483. נראה שהמשפט קטוע וצ"ל "הך נפקד", והסופר המשיך לקטע הבא ("לא צריכה...") מבלי לסמן שתי נקודות (...). כדרכו בסיום פסקה, ומבלי לציין שמדובר בפרק חדש (כדרכו בסיום הפרק הרביעי והשישי). מכאן ועד לוף צו ע"א (שנים עשר דפי גמרא!) לא מופיע פירוש של רבנו לא בכתב היד ולא **בשיטה מקובצת** (למעט מספר ציטוטים מכתוב שם שהביא **השיטה מקובצת** בדף פו ע"ב).

דף צו ע"א

לא צריכה בפרה שותה ראשון ראשון: היא הוציאה הברזא [מן הכובא] והיתה [שותה],⁴⁸⁴ וכששחטה עדין משקה טופח עליה,⁴⁸⁵ דאי מיא נינהו - לא מכשרא דבעינן להו מחשבה, ואי חמרא הוא לא בעינן מחשבה.

דף צח ע"א

הנני חוזר על דברי ר' יוסי בר' חנינא דהלכתא כוותיה⁴⁸⁶ שהם דברי תמה. אמר שאפי' לזמן מרובה אם החמיץ בקנקנים דמוכר⁴⁸⁷ מחזן[יר]⁴⁸⁸ את יינו, ובודאי בדלא שני בברזייהו כדאמרין [בחנואה].⁴⁸⁹ והנה תמה גדול, גבי⁴⁹⁰ קונה חיטים או פירות מחבירו ולקו אחר זמן מחזירן למוכר, ואפי' הם עומדים בשקו של מוכר, וכן הקונה פרה מחבירו ולקתה אחר זמן - כלום יחזירנה למוכר, ומה נשתנה יין משאר דברים, וכי אין עשוי שיפול בשנוי העתים כמו שהוא נופל בשאר דברים, ולמה יחזירנו למוכר. ונר' דקים ליה לר' יוסי בר' חנינא כי היין לא ישתנה רק מעלילת הנטע, כי אם הוא מנטע טוב לעולם יעמוד על טובו, רק על ידי מקרה או מחמת נדנוד או בשנוי ברזא, וכמדומה אני שנוי ברזא היינו נדנוד, או מפני ריח רע מריח רפת בקר או ריח מרחץ המזהימות, וכשהוא משתנה שלא על ידי עלילה אינו אלא מפני גריעות הנטע, ומשרשו נולד לקותו עמו.⁴⁹¹ תדע, שאין לך שמתיישן שנים הרבה וטעמו מוסיף והולך לשבח⁴⁹² אלא היין, כי שאר הפירות ברוב עמידה מרקיבין ופוחתין, לפיכך שאר כל הפירות אם יפול בהם לקות אין חוזרין למוכר.

484. המילים הושלמו על פי השיטה מקובצת. בכתב היד יש רווחים.

485. רבנו מפרש שמדובר בהכשר בשרה של הפרה עצמה, ודלא כרשב"ם (וכן משמע ברמב"ם הלכות טומאת אוכלין פי"ג הי"ז) שפירש ששתיית הפרה היא רק היכי תמצי לשפיכת המים ללא מחשבת אדם. בר"י מגאש (דבריו הובאו בשיטה מקובצת) כתב: "...שאם נשחטה הפרה לאלתר ונפלה עליה טומאה... אי נמי אם נפל מאותם משקין מפי הפרה כלום על פירות ונפלה עליהם טומאה...".

486. וכן פסקו הר"ף (מח ע"א בדפי הר"ף), הרמב"ם (הלכות מכירה פי"ז ה"ג) והרא"ש (סימן יב), ודלא כרשב"ם (בסוף העמוד).

487. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.

488. מילה זו נקטעה בכתב היד עקב סיום השורה והיא הושלמה על פי השיטה מקובצת.

489. בכתב היד נראה שיש לקרוא: "ובסטאה" ותוקן על פי השיטה מקובצת.

490. בשיטה מקובצת: "וכי".

491. רבנו מפרש שהפגם היה קיים כבר בגפן עצמה, וכן כתב המאירי בשמו: "...הא כל שנתקלקל בלא שום סבה... אין קלקול זה אלא מצד ריעות שבו משרשו ומנטיעותיו", אך עיין ברמב"ן שכתב שדווקא "משעה שנעשה יין דחמרא ודחלא חלא, אבל עינבי לא...".

492. בשיטה מקובצת: "לשנים".

דף צח ע"ב

המוכר מקום לחבירו לעשות לו בית⁴⁹³ וכו', ראיתי מי שכתב⁴⁹⁴ דוקא מוכר מקום לבית, אבל מוכר בית סתם - נותן לו בית שיש בו ד' אמות על ד' אמות שנקרא בית.⁴⁹⁵ ואני אומר, בין שאמר לו בית בין שאמר⁴⁹⁶ לו מקום לבית, אי לא אמר ליה בית חתנות לבנו או בית אלמנות לביתו - שאינו נותן לו אלא ד' אמות על ד' אמות.⁴⁹⁷ והטעם שנותן לו יותר מכך⁴⁹⁸ משום שאין עושין לבית חתנות או לבית אלמנות פחות מכך. ובית חתנות ובית אלמנות ארישא נמי קאי.⁴⁹⁹ ובית קטן ח' ר' ישמעאל⁵⁰⁰ קתני לה, ועל בית חתנות קאי.⁵⁰¹ מכאן ואילך אפי' בסתם, שלא נקרא בית גדול פחות מיכן, ולא טרקלין פחות מעשר וכו'.

דף ק ע"א

הא מני ר' יאודה היא דאמר⁵⁰² ב' שהחזיקו דרך לעצמן⁵⁰³ וכו'. ור' אליעזר⁵⁰⁴ רבים גזלני נינהו, אמר רב⁵⁰⁵ שאבדה להם דרך באותה שדה. ומשנתנו נמי, כיון שברשות נכנסו - כמי שאבדה להם דרך דמי.⁵⁰⁶ אי הכי אלמא⁵⁰⁷ אמר רבה בר רב הונא⁵⁰⁸ אין

493. כגרסת הרי"ף, הר"ן ועוד, ולפנינו ליתא "לעשות לו בית". ועיין להלן הערה 499.
494. נראה שכוונת רבנו לדברי רב האי גאון בספר המקח שהביאו הרמב"ן והרשב"א (והשווה ספר המקח והממכר, לעיל, הערה 178, עמ' רעח).
495. עיין סוכה דף ג ע"א וע"ב.
496. בשיטה מקובצת: "שמכר".
497. וכן כתב המאירי בשם רבנו. אבל הרשב"ם כתב שבית סתם גדול מבית חתנות וכו', ושיעורו שש אמות על שמונה. וברשב"א מבורר החילוק בין הסוגיות, שאף על פי שבשיעור ארבע אמות על ארבע אמות דינו כבית, "אף על פי כן דירה סרוחה היא, ואין דעת מוכר וקונה ושוכר ומקבל לקנות לכתחילה דירה סרוחה".
498. דהיינו שכשאמר בית חתנות וכו' נותן לו ארבע אמות על שש.
499. רבנו מפרש בדומה להגהת הב"ח ש"המוכר מקום וכו' "מדובר בבית חתנות וכו', אך אינו גורס כן בלשון המשנה.
500. בכתב היד ניכר שהסופר כתב תחילה "עקיבא", וכתב על גביו: "ישמעאל", וכן כתבו הרי"מ מגאש והמאירי. אבל הר"ן כתב בשם הרשב"ם ש"רבי עקיבא קתני לה" (ועיין שם בהוצאת מוסד הרב קוק, הערה 261).
501. שהרי "בית" סתם שיעורו לדעת רבנו ארבע אמות.
502. לפנינו בגמרא: "הא מני ר' אליעזר היא, דתניא ר' יהודה אומר משום רבי אליעזר וכו'".
503. לפנינו בגמרא: "רבים שבררו דרך לעצמם".
504. בכתב היד כאן ובמספר מקרים להלן: "אלעזר", ותוקן על פי השיטה מקובצת.
505. לפנינו בגמרא: "אמר רב גידל אמר רב".
506. רבנו מפרש כפירוש הרשב"ם שהמקרה במשנתנו דומה ל"אבדה להם דרך באותה שדה", ולא כתוספות ("ד"ה כגון), הרמב"ן והר"ן שפירשו שבשלב זה הגמרא חוזרת בה מהשוואת המקרה במשנתנו לדברי ר' אליעזר, אך עיין להלן.
507. נראה שצ"ל: "אלמה". ובשיטה מקובצת גרס כלפנינו בגמרא: "אמאי".

הלכה כר' אליעזר, והלא משנתנו הלכה היא. דמתני הא לא מתני הא, כלומר רבה בר רב הונא לא מוקי' מתני' כר' אליעזר אפי' 509 בגזלה קאמר, ולית הלכתא כוותיה. ומתני' טעמא מאי. ואפי' למאן דמוקים דברי ר' אליעזר כשאבדה להם דרך באותה שדה ומוקי' מתני' כר' אליעזר - אכתי לא דמי מתני' לדר' אליעזר, דהתם חד דרך מיהא תפסי - ואעפ"י שיפה כחם מן היחיד שיש להם ברירה, מה שאין כן ביחיד - אבל הכא דקא תפסי שנים [מאי טעמא]. 510 משום דרב יאודה דאמר 511 מצר שהחזיקו בו רבים וכו', כלומר כיון דברשות החזיקו אסור לקלקלו, שהנותן לרבים כנותן לשמים, שכן העוסק בצרכי רבים כעוסק בצרכי שמים, 512 ואעפ"י שהוא חוץ מן הדין.

דף קא ע"ב

תנן התם במסכת [נזיר] 513 המוצא 514 מת מושכב כדרכו נוטלו ואת תפיסתו. 515 מת 516 ולא את הרוג. [מושכב] 517 ולא יושב. כדרכו מפ' בירושלמי 518 שרגליו מפושטות וידיו על לבו. ונ"ל כי כל זה לענין תפיסתו איתמר, שאם לא מצאו כן אין לו תפיסה, 519 והתפיסה - שנוטל מן הקרקע עמו ג' אצבעות מפני המוחל [שלן]. 520 ולא ידעתי אם הלכה למשה מסיני הוא, או מפני שאם לא מצאו כן - שמא גוי הוא ואין לו

508. לפנינו בגמרא נוסף: "אמר רב".

509. נראית יותר גרסת השיטה מקובצת: "דאפילו".

510. בכתב היד מופיע כאן רווח, והוא הושלם על פי השיטה מקובצת ("הכא דקא תפסי שני דרכים מאי טעמא"). על פי פירושו של רבנו, קושיית התוספות על הרשב"ם שדימה את המקרה במשתנו ל"אבדה להם דרך באותה שדה" - היא היא קושיית הגמרא "וטעמא מאי", ורק בשלב זה הגמרא חוזרת בה מהשוואה זו. וכעין זה פירש הרשב"א, עיין שם.

511. לפנינו בגמרא: "דאמר רב יהודה", ובהגהת הב"ח: "אמר רב יהודה אמר רב", וכדלעיל דף יב ע"א.

512. וכן כתב המאירי, ובהערות המהדיר שם הפנה לירושלמי ברכות פ"ה ה"א: "העוסק בצרכי ציבור כעוסק בדברי תורה".

513. דף סד ע"ב. מילה זו מחוקה מעט בכתב היד, אך ברור שכך יש לגרוס.

514. בכתב היד ייתכן שיש לקרוא: "המוציא".

515. לפנינו בבבלי (כאן ובנזיר סד ע"ב): "תפוסתו". ובמשנה (נזיר פ"ט מ"ג; אהלות פט"ז מ"ג) הנוסח: "תבוסתו".

516. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.

517. מילה זו איננה ברורה בכתב היד והושלמה על פי השיטה מקובצת והגמרא שם: "אמר רב יהודה: מצא - פרט למצוי, מת - פרט להרוג, מושכב - פרט ליושב, כדרכו - פרט לשראשו מונח בין ירכותיו".

518. ירושלמי נזיר פ"ט ה"ג.

519. וכן כתב הרשב"ם, וכן כתב המאירי בשם רבנו. אבל הרמב"ם (הלכות טומאת מת פ"ט ה"ג) פסק שאם אינו קבור כדרך ישראל - אין צריך לבדוק ממנו ולהלן עשרים אמה, אך יש לו תבוסה.

520. בכתב היד בטעות: "שלא", ותוקן על פי השיטה מקובצת. ומקורו בירושלמי שם: "כמה הוא תפוסת קבר, קולף שלשה אצבעות עד מקום שהמוהל יורד". ובבבלי (נזיר סה ע"א) לומדים זאת מהפסוק "ונשאתני ממצרים - [ממצרים] טול עמי", ועיין שם בגיליון.

תפיסה. 521 וירושלמי מקשה: וחש לומר שמא מת מצוה הוא, ומת מצוה קנה מקומו. 522 אמ"ר זירא מתי מצוה אינן מצויין. 523

דף קב ע"א

אם יש בניהן מד' אמות ועד ח' - יש להם תפיסה ויש להם שכונת קברות 524 - שאינו רשאי לפנותן. עתה 525 דע והבן, כשקוברין המת בכרך - רגליו מכניסין תחלה, וראשו לפתח הכרך, ואפי' א"ת בהפך, מ"מ זה הענין יהיה לו סי' לבודק המינו 526 ולהלן עשרים אמה, כי בזה נודע אם היא המערה שהיא למזרח [החצר] 527 או שבמערבה. 528 ואם ימצא אותם מד' אמות עד ח', כלומר שימצא הב' בתוך ד' אמות על דרך ריחוקם, שיש בניהם אמה כמשפטם, והשלישי מצא אותו בתוך ח' על דרך השכבתו כאשר אמרנו לענין הכוכין, [אז] 529 נודע כי זאת היא מערה אחת, אבל אם מצא את [השלישי] 530 יותר מרוחק מכן - אין זו מערה, ובהשכבת המת ג"כ נודע איזו מערה. ובודק ממנו ולהלן עשרים אמה לפי מה שיראה בהשכבת המתים 531 וחוז' ממקום המת כלו, וכן מצא א' בתוך כ' בודק ממנו ולהלן חוז' ממקום הכרך היוצא חוז' לעשרים, שאילו מצאו אותו במקום [הכרך] 532 - עדין משכונת מערה הראשונה היא, ולמה יבדוק שכונה אחרת. ושאלו על זה: הא מתני' מאן קתני לה, אי ר' שמעון וכו'. לעולם ר' שמעון, והאי תנא הוא, דתניא: מצאן רצופין ואין ביניהם מד' אמות ועד ח', פי' שמצאן ג' בתוך ד' אמות ומצא עוד א' חוז' לח' אמות - אין להם שכונת קברות. ופי' הלשון לפשוטו: מצאן רצופין ואין ביניהם קירוב וריחוק כדרך צורת המערה שהיא ד' אמות על ח', 533 שיש בהן

521. בשיטה מקובצת משמע שכל זה אפשרות אחת: "ולא ידעתי אם הלכה למשה מסיני הוא, מפני שלא מצאו כן - שמא עכו"ם הוא ואין לו תפיסה".
522. ירושלמי שם. ופירש בקרבן העדה: "וניחוש לחומרא שמא מת מצוה הוא ואסור לפנותו".
523. לפנינו שם: "סבר ר' זעירא שאין מיתי מצוה מצויין". ופירש בקרבן העדה: "ואי ס"ד דמת מצוה הוא - ה"ל קלא [כתירוץ הבבלי, סנהדרין מז ע"ב], א"נ תולין במצוי".
524. לפנינו בגמרא: "אם יש ביניהן מארבע עד שמונה - הרי זו שכונת קברות", כפי נוסח המשנה בניזיר פ"ט מ"ג. ונראה שהמילים "יש להם תפיסה" הן תוספת ביאור של רבנו, ולא שרבנו גרס כך בגמרא.
525. בשיטה מקובצת: "אתה".
526. בשיטה מקובצת: "הימנו".
527. בכתב היד: "המצר", ותוקן על פי השיטה מקובצת.
528. הר"ן כתב כדברי רבנו שראשו של המת בפתח הכרך והתוספות (ד"ה בודק) כתבו להפך, אך על כל פנים כולם מודים שאופן קבורת המת מלמד על כיוון המערה, וכן כתב הריטב"א בשם רבנו. ועיין שם בריטב"א שכתב שהרשב"ם חולק על כך (וכן כתב המהרש"א), ולכן הצריך לבודק ארבעים אמה, דהיינו עשרים לכל רוח.
529. בכתב היד: "או נודע", ותוקן על פי השיטה מקובצת.
530. בכתב היד: "השלישת", ותוקן על פי השיטה מקובצת.
531. בשיטה מקובצת: "שרואה בהשכבת המת".
532. מילה זו חסרה בכתב היד והושלמה על פי השיטה מקובצת: "שאלו מצאו במקום אותו הכרך...".
533. ח' = שמונה. בשיטה מקובצת פיענח המדפיס בטעות ח' כ"חמש", ועיין לעיל הערה 383.

מתים יותר מן הראוי לה לפי האורך והרוחב - אין להם שכונת קברות, כי [הרוחב]⁵³⁴ ראוי לבי', והאורך ראוי לד'.⁵³⁵ ואם מצאן יותר מיכן - אינה מערה. **וחכמים**⁵³⁶ **אומרים**: **רואין את היתנרנים**⁵³⁷ **כאילו אינם וכו'.**

ואי מציעתא⁵³⁸ **וכו'. אלא לעולם רישא נמי רבנן,**⁵³⁹ והאי דקאמר מד' אמות עד⁵⁴⁰ ח' - **באלכסונם קא חשיב,** כגון שבדק ומצא הא' בראש הד' אמות, וכיוון האלכסון לסוף ששה⁵⁴¹ אמות, ובדק ומצא האחר, ואח"כ חזר ליושר הקו הראשון ומצא אחד בתוך ד' אמות על משפט קירובו וריחוקו - הרי זו שכונת קברות. ואלכסון ד' אמות על שש כאלכסון חמש על חמש שהם עשרה חמשין, תנן⁵⁴² אותם (שש) על שש⁵⁴³ של ארכה - הרי הכוונת⁵⁴⁴ ח'.⁵⁴⁵ ובשביל שבדק תחילה באלכסון - חשב אורך המערה ח' עם אורך האלכסון. **ומדהא באלכסון אורך**⁵⁴⁶ **נמי באלכסון וכו',** כלומר כיון שחשבה המשנה האלכסון באורך המערה הראשונה, נאמר כמו כן שחשבה אותו במערה אחרת אם בדקה באלכסון, א"כ עשרין ותרתין הויין עם החצר שבאמצע שהיא שש על שש. **חד אלכסונא חשיב, תרי אלכסוני לא חשיב.**⁵⁴⁸ ואפי' בדק השנית באלכסון, לא הכניס עוד האלכסון בשיעור אורך המערה, ומפני שהיה תחלה באלכסון⁵⁴⁹ חשבו לזו בלבד, אעפ"י שלא היה בדיון להכניסו באורך המערה, כי מה לו לחשב אלכסון.

534. בכתב היד: "הרחב", ותוקן על פי השיטה מקובצת.
535. רבנו סובר כשיטת בעלי התוספות (ד"ה מארבע, וכן כתב הריטב"א בשם הר"ש ור"י) והר"ן שהתנא של הברייתא לא חולק על התנא במשנתנו בעניין צפיפות הקברים, ודלא כרשב"ם.
536. לפנינו בגמרא: "רבי שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון, רואין את האמצעיים כאילו אינן...".
537. בכתב היד נראה שיש לקרוא: "היתשים" (?), ותוקן על פי השיטה מקובצת.
538. בשיטה מקובצת: "אימא סיפא", כלפינו בגמרא.
539. לפנינו בגמרא: "לעולם רבנן היא". ובשיטה מקובצת: "ואלא לעולם השתא נמי רבנן".
540. בכתב היד ייתכן שיש לקרוא: "עם", ובשיטה מקובצת: "על". ותוקן על פי גרסת רבנו לעיל.
541. נראית יותר גרסת השיטה מקובצת: "שש".
542. אולי: "הן".
543. נראית יותר גרסת השיטה מקובצת: "תן אותה על שש", ונוסח כתב היד ("שש על שש") יכול להטעות.
544. נראית יותר גרסת השיטה מקובצת: "הרי הן שמונה", שהרי לא מדובר כאן בכך אלא באורך המערה.
545. כלומר, מכיוון ש"כל אמתא בריבועא - אמתא ותרי חומשי באלכסונא" (לעיל קא ע"ב ועוד), בריבוע של חמש על חמש אמות נוספו באלכסון עשרה חומשי אמות, דהיינו שתי אמות, ואם כן הוא הדין במערה שאורכה שש ורוחבה ארבע - האלכסון מוסיף שתי אמות, ואורכו הוא שמונה אמות. וכן כתבו הרשב"ם והר"ן, אך עיין בתוספות (ד"ה וכגון) ובריטב"א שהשיגו על חשבון זה.
546. בשיטה מקובצת: "אידך", וכלפינו בגמרא.
547. מילה זו אינה ברורה בכתב היד והיא הושלמה על פי השיטה מקובצת.
548. לפנינו בגמרא: "חדא באלכסונא אמרינן, תרי באלכסון לא אמרינן".
549. בכתב היד נראה שיש לקרוא: "תחלת כי (?) באלכסון", ותוקן על פי השיטה מקובצת.

דף קב ע"ב

רב שישא בריה דרב אידי אמר לעולם ר' שמעון,⁵⁵⁰ ואי קשיא לך עשרין ותרתין הויין, כגון שמצא המערה האחרונה⁵⁵¹ של נפלים. ואיפשר כי מערת הנפלים די לה באורך שש אמות, לפי שהכוכין קצרים וממעטים בעובי שבין הכוכין ויכולין להקבר ד' נפלים בשש אמות. ומדהא נפלים הנך נמי בנפלים, תמניסר הויין. חדא בנפלי מיירי, תרי בנפלי לא מיירי.⁵⁵² מיהו אי משכח להו כלו⁵⁵³ נפלי [הג' דבד']⁵⁵⁴ אמות עד שש משערינן להו, ובתמניסר אמות נמי אמרינן בודק ממנו ולהלן.

דרבנן אדרבנן לא קשיא, הכא כיון דמנוול לא מיקרי וקבר. פי', מעולם לא קבר אותו על דעת שיטול אותו משם לאחר זמן, כי נטילת המת מקיברו ניוול הוא לו, הילכך לא מצינן למימר ליה רואין כאילו אינן, כי בודאי על קבורת עולמים נקבר שם, אבל נטיעת גפנים בקירוב איפשר כי בכוונה עשה,⁵⁵⁵ מימר אמאי דשפר שפר,⁵⁵⁶ ודלא שפר להוי לציבי. ורבי שמעון פשוטה היא.

הא דתנן במתני⁵⁵⁷ הכל לפי הסלע הכי פרישנא לה, הכל לפי חוזק הסלע [או חלישותה],⁵⁵⁸ שאם היא סלע הבא בידיים,⁵⁵⁹ צריך להיות כך הכוכין יותר מאמה מחיצה. אי נמי אם היא חזקה הרבה - כלה⁵⁶⁰ בפחות, ויכול להרבות בכוכין.

סליק פירקא בס"ד, בנל"ך וא"ע יר ב"י לא"י⁵⁶¹

האומר בית כור עפר אני מוכר לך, היו שם נקעים עמוקי' עשרה טפחים אין נמדדין עמה. מאי טעמא, אומדן דעתא הוא, בית כור בחדא תפיסה קא בעי, והאי מחזי כשנים וג'.

550. רבנו גורס כגוסת הרשב"ם, וכן כתב הרמב"ן בשמו. אבל הרמב"ן הר"ן והריטב"א פירשו כרבנו חננאל שרב שישא בריה דרב אידי גם כן מתרין כרבנן, עיין שם.

551. וכן כתב הרמב"ן: "ולאה דאמרינן בנפלי, הא דקתני בודק עשרים [הוא] דמתוקמא בנפלי, אבל רישא בגדולים היא, שהרי יש בהן שמונה. כך פירש הרב רבי אברהם בר' דוד ז"ל לשמועה זו". אך הרשב"ם פירש להפך, ועיין בתוספות (ד"ה הכא).

552. לפנינו בגמרא: "חדא בניפלי אמרינן, תרי בניפלי לא אמרינן".

553. ספק: "כלהו".

554. מילים אלו אינן ברורות בכתב היד.

555. כך בשיטה מקובצת. בכתב היד ייתכן שיש לקרוא: "בכוונתו נעשה".

556. לפנינו בגמרא: "מימר אמר הי מינייהו דשפיר שפיר...". ובשיטה מקובצת: "מימר אמר דשפיר שפיר...".

557. לעיל קא ע"א, ולכאורה דיבור זה צריך להיות שם.

558. בכתב היד: "אוכלי שותה".

559. "קרקע רך מתכתש מאליו" (רש"י, לעיל יז ע"ב).

560. לכאורה עדיף: "די לה".

561. "ברוך נתן ליעף כת, ולאין אונים עצמה ירבה" (על פי ישעיהו מ', כט), "ברוך י-י לעולם אמן ואמן" (תהילים פ"ט, נג).

מקומות.⁵⁶² והנך נקעים עמוקים עשרה וסלעים גבוהים עשרה דאמרינן שאין נמדדין עמה, לא ידעינן אם הם ללוקח אגב שדה או אם הם למוכר. ומסתברא שהם למוכר,⁵⁶³ דלמאי מדמינן לה ויהו ללוקח, אם לאבנים שהם לצרכה - הני אינם לצרכה, וא"ת יהיו כמו [חרוב]⁵⁶⁴ שאינו מורכב ובתולת השקמה - הני צריכי לשדה והני לא צריכי לשדה,

562. "מאי... מקומות" - משפט זה חסר בדברי ר"י קרקושא. לעומת זאת, יש בדבריו קטע ארוך שאינו מצוי לפנינו בכתב היד ולא בשיטה מקובצת, עיין שם, כרך ב, עמ' א-ב ("והראב"ד ז"ל [פירש] כדברי ר"ש ז"ל וכתב נראה בעיני... הגיעו... כתב הרב ר' אברהם בר' דוד ז"ל זאת הפסקא הראשונה במוכר...").

563. אבל הרמב"ם (הלכות מכירה פכ"ח ה"א) פסק ש"לוקח אלו הגאיות והסלעים בלא דמים" ורבנו בהשגותיו לא חלק עליו, וכן פסק הרמ"ה. אמנם הר"ן הכריע כדברי רבנו כאן, ובטור (חומ"מ סימן רי"ח) כתב שכן דעת הרשב"ם (אך עיין במאירי ובהערות הרב סופר שם, עמ' 456, הערה ד) והרא"ש. ועיין עוד להלן הערה 591.

564. בכתב היד: "חיבוב", ותוקן על פי השיטה מקובצת.

ואם לתבואה⁵⁶⁵ דמטאי למחצה⁵⁶⁶ - לא שיכא, דמ"מ גידולי מקום⁵⁶⁷ נינהו וצריכי נמי לשדה ליבשה. [ולמכתשת קבועה שבבית]⁵⁶⁸ ולתנור וכירים המחוברין בטיט⁵⁶⁹ נמי לא דמו, דכלהו הנהו משמשי הבית נינהו, אבל הנך לא משמשי ולא מידי.

ואולי יש לדמותם ליציע שהוא פחות מד' אמות שהוא פתוח לבית שהוא נמדד⁵⁷⁰ עמו.⁵⁷¹ ואפי"ה לא דמי, חדא דהא אמרינן בגמ' טרשים שאמרו בית ד' קבין פי' לבית כור, ואכולה⁵⁷² מתני' קאי, מדלא קאמר הא דאמרת אין נמדדין עמה לא שנו אלא בית ד' קבין, וקאמר סתם טרשי⁵⁷³ - ש"מ דעל כן[לה מתני' קאמר,⁵⁷⁴ דבהנך הוא דמפליגינן בין גבוהי' עשרה לשאינן גבוהין, אבל אם היו יותר מד' קבין לבית כור - אפי' פחותי' מעשרה אין נמדדין עמה, ואם היו פחות מד' קבין - אפי' גבוהין עשרה נמדדין עמה. אלמא כיון דאיכא האי⁵⁷⁵ שיעורא - משום⁵⁷⁶ חשיבות הוא, דעד כאן⁵⁷⁷ הוה להו הפסקה בשדה בית כור, פחות מיכן לא הוה הפסקה, אם [כן]⁵⁷⁸ הוה להו כיציע שהוא ד' אמות על ד' אמות.⁵⁷⁹ ועוד כי היציע שאינו ד' אמות, הואיל ופתוח לתוכו בית אחד [הוא]⁵⁸⁰ ונכנס בלשון הבית, אבל הנך כיון [דאמר]⁵⁸¹ ליה בית כור עפר וקא יהיב ליה בית כור חוץ מאילו - מה יש לנו להביא עוד נקעים וסלעים. והוה להו כבור ודות שבבית, אע"ג דהני תשמישיהו לחוד ונקעים לאו⁵⁸² תשמישיהו לחוד, דהא אפי' בבני⁵⁸³ זריעה נמי אמרינן דאין נמדדין עמה, אפי"ה כיון דא"ל בית כור עפר ויהיב ליה בית כור - תו לא יהיב ליה.

565. כל הדוגמות הללו (אבנים, חרוב, בתולת השקמה, תבואה) - על פי המשנה לעיל סח ע"ב.
566. לעיל סט ע"א, ולפנינו שם: "למחצד" (= לקצור), וכך משמע לכאורה ממה שכתב רבנו שהתבואה צריכה את השדה כדי ליבשה בלבד, ולא כדי להשלים את גידולה.
567. יותר נראה הנוסח **בשיטה מקובצת**: "שדה".
568. מילים אלו אינן מופיעות ב**שיטה מקובצת** ובכתב היד, והוספו על פי ר"י קרקושא. בכתב היד ישנו רווח באורך מתאים, ובמקום המילים הללו נוסף: "נמי".
569. כל הדוגמות הללו (מכתשת קבועה, תנור וכירים מחוברים) על פי המשנה לעיל סה ע"א והגמרא שם ע"ב.
570. **בשיטה מקובצת**: "נמכר".
571. לעיל סא ע"א.
572. ספק: "דאכולו".
573. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.
574. אבל ברגמ"ה, ברשב"ם ובנמוק"י פירשו שקאי רק על טרשים פחותים מעשרה, וכן משמע ברמב"ם (שם, הלכה ב).
575. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.
576. **בשיטה מקובצת** נוסף כאן: "הכי", ולא ברור איזה נוסח עדיף.
577. **בשיטה מקובצת** נדפס בטעות: "דעל כרחך".
578. הוסף על פי ר"י קרקושא.
579. שאינו נמכר עם הבית, כדלעיל במשנה סא ע"א.
580. הוסף על פי ר"י קרקושא.
581. בכתב היד: "דאית", ותוקן על פי ה**שיטה מקובצת**.
582. **בשיטה מקובצת** חסרה תיבת "לאו".
583. **בשיטה מקובצת** נדפס בטעות: "בשני".

כללו של דבר, כל דבר שנמכר [ב]שם (ב)מדה,⁵⁸⁴ אם לא אמר לו הן חסר הן יתר או כבית כור שהוא כהן חסר הן יתר⁵⁸⁵ - אין מוסיפין על מדתו אפי' טפח, כי כל אילו שנשנו פרק המוכר את הבית והמוכר את הספינה⁵⁸⁶ אינן נמכרין בשם מדה, לפיכך מדקדקים בהן מה הן לצרכו ומה אינן לצרכו ומהו מחובר ומהו תלוש ומהו תשמישו ומהו אינו תשמישו, אבל מה שנמכר בשם מדה ונותן לו כל מדתו - אין מוסיפין לו כלום יותר על המדה.

ועתה כיון שבררנו שאינן ללוקח, צריכין אנו לבאר⁵⁸⁷ אם יהיו כבור ודות שבבית⁵⁸⁸ ויעמדו למוכר עד שירצה למכרם, או אם כופין למוכר למכור אותם וללוקח לקנות כאשר אמרו ביתר מרובע [להן]⁵⁸⁹ חסר או יתר, שאמרו שכופין ללוקח ליקח.⁵⁹⁰ ונ"ל שכופין הלוקח ליקח והמוכר למכור, על דרך שאמרו ביותר מרובע,⁵⁹¹ ושם נפרש בע"ה.⁵⁹²

דף קג ע"א

וכבר פירשנו⁵⁹³ הא דאמר ר' יצחק טרשים שאמרו בית ד' קבין לבית כור - א[כולה]⁵⁹⁴ מתני' קאי, בין לפחות מי' טפחים בין ליותר מעשרה טפחים. ועם כל זה אנחנו צריכין [לידע]⁵⁹⁵ כי לשון טרשין אינו אלא על סלעים, אבל נקעים לא נכנסו בכלל טרשין,⁵⁹⁶ וא"כ לא נדע מה משפט הנקעי', אם נאמ' אפי' בא', ואותו הא' לא [נתפרש]⁵⁹⁷ ארכו

584. תוקן על פי ר"י קרקושא.

585. ואף על פי שמסקנת הגמרא להלן קד ע"א ש"סתמא נמי כהן חסר הן יתר דמי', יש לחלק בין מכירת נקעים וסלעים לבין טעות במדידה.

586. בכתב היד: "הסיפינה".

587. בשיטה מקובצת: "לברר".

588. לעיל סד ע"א.

589. בכתב היד מילה זו חסרה ותוקן על פי השיטה מקובצת.

590. להלן קד ע"א.

591. דעה זו ייחודית, ככל הנראה, לרבנו (עיי' בטור, חו"מ, סימן ר"ח). הרשב"א הקשה על ראייתו של רבנו ששם הקונה רוצה לקנות את הקרקע, וטענתו שלא לקנות את הרובע הנוסף היא רק משום שרצה בית כור ולא בית כור ורובע, אך כאן - אדרבא, הסיבה שאין שמים אותם עם השדה היא משום שמידת כל אדם שאינו חפץ לקנות שדה שתראה כשניים ושלושה מקומות, "ואיך נכוף לקנות מה שהוא קפידא אצל הכל". ועיי' פרישה וב"ח (שם) שניסו ליישב את סברת רבנו.

592. להלן קד ע"א ד"ה התם.

593. בדיבור הקודם, ועיי' שם הערה 574.

594. בכתב היד מילה זו חסרה ותוקן על פי השיטה מקובצת.

595. בכתב היד מילה זו חסרה ותוקן על פי השיטה מקובצת.

596. אך הרשב"ם כתב: "והוא הדין לנקעים מלאים מים דלא חזו לזריעה".

597. בכתב היד: "נכניס" ותוקן על פי השיטה מקובצת.

ורחבו כי אם עומקו, ושמה נאמ' בו בד' טפחים⁵⁹⁸ שהוא שיעור מקום,⁵⁹⁹ והוא כמו בור שבכרם.⁶⁰⁰ ומי יתן והייתי בימיהם, כי הייתי [שואל מהם למה]⁶⁰¹ פרשו עומקן וגבהן ולא פי' ארכן ורחבם, ואם הניחו מקום [לאחרונים]⁶⁰² הבאים אחריהם, והם בעונינו⁶⁰³ לא מצאו.

אמ' רב עוקבה בר חמה: והוא שמובלעין בה' קבין, כלומר⁶⁰⁴ שיהא קב א' עפר מעורב ביניהם, שאם אין קב עפר מעורב - הו' להו כסלע א', ואמרינן לקמן אם היה הסלע יחידי אפי' כל שהוא אינם נמדדין⁶⁰⁵ עמה, ועכשיו שיש קב עפר מעורב ביניהם נכנסו בכלל בית כור עפר.

אמר⁶⁰⁶ חייא בר אבא א"ר יוחנן: והוא שמובלעין ברובה של שדה, פי' כאילו אמר והוא שמופורין ברובה של שדה, בא להוסיף על דברי רב עוקבא,⁶⁰⁷ ואמר אפי' מעורב ביניהם קב א' עפר לא יועיל לימדד עמה אלא א"כ מפורין ברוב השדה, כי אז יהיו בטלים אגב שדה. אבל אם היו כולם במיעוט השדה - אין נמדדין עמה, מפני [שהן]⁶⁰⁸ מקום בפני עצמם.

ובאו כל השאלות על דברי ר"י, רובם במיעוט השדה ומיעוטן [ברובה]⁶⁰⁹ מהו פשוטות הם.

דף קג ע"ב

הא דבעי ר' ירמיה, כשיר פי' [כשלשלת]⁶¹⁰ ואין ביניהם שום הפסק עפר. או כשורה כמו

598. הרשב"א כתב שביותר מעשרה (שאינם נמדדים עמה) מדובר ברחבים ארבעה על ארבעה (כגרסתנו ברשב"ם במשנה, אך עיין במאירי עמ' 457, ובהערה ד), ובפחות מעשרה (שנמדדים) מדובר כשאינן רחבים עשרה טפחים או ארבע אמות.

599. סוכה י ע"א: "שלא מצנינו מקום [חשוב] פחות מארבעה".

600. בור אינו מכור בכלל שדה (לעיל עא ע"א), ושאלו בגמרא אם הוא מפסיק בשדה (להלן קד ע"ב).

601. בכתב היד מילים אלו חסרות ובמקומן ישנו רווח ותוקן על פי השיטה מקובצת.

602. בכתב היד: "לאחריהם" ותוקן על פי השיטה מקובצת.

603. מלשון 'עוון' או מלשון 'עוני'.

604. בשיטה מקובצת מובא דיבור ארוך המיוחס לרבנו, אך תחילתו אינה מרבנו אלא מהר"ן, והחל מ"כלומר" עבר השיטה מקובצת לצטט את דברי רבנו (שאינם תואמים את דברי הר"ן!). הייחוס לרבנו מתייחס כנראה רק לסוף הקטע, וייתכן שמדובר בשני קטעים נפרדים, כשייחוס הקטע הראשון לר"ן הושמט בטעות וגרם לאיחודם.

605. לפנינו שם (להלן ע"ב): "אין נמדד", וכן ציטט רבנו להלן.

606. = אמר רבי. לפנינו בגמרא ליתא "אמר", ועיין בהערה הבאה.

607. הר"ן כתב שכן משמע מהרי"ף והרמב"ם שהביאו דברי שניהם, אך הרשב"ם והר"י מגאש פירשו שפליגי. ועיין שם בחידושי הר"ן הערה 39 שדן האם הגרסה: "[אמר] ר' חייא בר אבא" תלויה במחלוקת זו.

608. בכתב היד: "שאינ" ותוקן על פי השיטה מקובצת.

609. בכתב היד: "במיעוט" ותוקן על פי השיטה מקובצת וכלפינו בגמרא.

610. בכתב היד: "כשלשלת" ותוקן על פי השיטה מקובצת.

[סירוגיין] 611 ומיעוט עפר הפסק ביניהם. [אצטדיניין] 612 עגול 613 [עקלתון] 614 כקשת על פני כולה, על פני כל השדה סביב סביב. וכל אלו אין קב עפר מפסיק ביניהם, והיתה שאלתם אם יספיק להם המשכתם 615 ברוב השדה בלא עירוב קב עפר באמצען אם לא, ותהיה ההמשכה כשיר או כשורה, וכל א' שאל כפי מה שעלה בדעתו.

ועלו השאלות בתיקו, וכל תיקו דממונא קולא לנתבע, הילכך נמדדין עמה. 616 אבל הרב ז"ל לא הביא השאלות כלל, והביא גם דברי רב עוקבא, רצה לקיים דברי שניהם, שתהיה המשכתם ברוב השדה, ויהיה קב עפר מובלע ביניהם. [וממילא] 617 נדחו כל (הסברות) 618 השאלות ההם, כי כשיר וכשורה וכן כולם, אם אין קב עפר מובלע בהם 619 - לא יועיל המשכתם ברוב השדה ולא אפי' על פני כולו, ואין נמדדין עמה. 620 **סלע יחידי אפי' כל שהו** 621 **אינו נמדד עמה**, לא כל שהוא (בלבד) 622 ממשי, אלא אעפ"י שאינו גבוה 623 עשרה, והטעם מפני שהוא כמו עמוד ויש לו שם בפני עצמו. אבל כשהן ב' וג' ועפר בניהן - נכנסין בכלל בית כור עפר, עד שיהו [בית] 624 ד' קבין כמו שזכרנו למעלה.

וסמוך למצר כמו כן אינו נכנס בכלל בית כור, מפני שהוא כעומד חוץ לשדה, לפי שהוא נמשך עם המצר ונכנס 625 עמו. **ורב פפא** שאל אם מעט עפר מפסיק בינו ובין המצר - נחשוב אותו עם המצר או עם השדה. **ורב אסי** 626 שאל על כל הטרשיין 627 האלה שהזכרנו, אם הם דקים וקלים להשבר

611. מילה זו איננה מופיעה בכתב היד ובמקומה ישנו רווח. הושלם על פי השיטה מקובצת.
612. בכתב היד: "ארטדיניין" ותוקן על פי השיטה מקובצת וכלפנינו בגמרא.
613. בשיטה מקובצת: "עפר".
614. בכתב היד: "עקלון" ותוקן על פי השיטה מקובצת.
615. בכתב היד חלק מן האותיות מטושטשות והושלם על פי השיטה מקובצת.
616. וכן פסק הרמב"ם (שם): "כל אלו ספק, והמוציא מחבירו עליו הראיה". ובטור (שם) כתב: "אם כבר נתן המעות צריך לקבלם, ואם עדיין לא נתנם אין צריך לקבלם".
617. בכתב היד: "וממילא" ותוקן על פי ר"י קרקושא.
618. מילה זו אינה ברורה בכתב היד ומופיעות עליה שתי נקודות ובר"י קרקושא אינה מופיעה כלל.
619. המשפט האחרון ("וממילא... בהם") ליחא בשיטה מקובצת ובמקומו מובא: "ואם לאו".
620. שני הקטעים האחרונים מופיעים בחידושי ר"י קרקושא בשם רבנו בנוסח שונה במקצת. עיין שם.
621. בשיטה מקובצת: "שהוא" וכך בהמשך המשפט. רבנו גורס כגרסת הרי"ף, הרשב"ם והרא"ש - "אפילו כל שהוא", ולא כגרסת רב האי גאון (הובאו דבריו בר"ן ועוד ראשונים, עיין שם הערה 53), הר"ח, ר"ת והרמב"ם - "אפילו בית רובע".
622. בכתב היד מופיעות שתי נקודות (מחיקה?) על "בלבד", ואולי יש לקרוא: "כלומר". ובשיטה מקובצת ליחא.
623. בשיטה מקובצת במקום "שאינו גבוה" כתוב: "שהוא גובה".
624. בכתב היד: "ב' " ותוקן על פי השיטה מקובצת.
625. אולי עדיפה גרסת השיטה מקובצת: "ונדרב".
626. בשיטה מקובצת: "אשי", וכן לפנינו בגמרא.
627. בכתב היד: "הטרסין" ותוקן על פי השיטה מקובצת וכפי שמופיע לעיל ולהלן.

ומצא⁶²⁸ עפר תחתיהן - מהו, ואם יש מעט עפר עליהם וצונמא⁶²⁹ מלמטה, שאין מחרישה יכולה לחרוש בה - יחשב כטרשים, או לא.⁶³⁰

דף קד ע"א

ליפות כחו של מוכר אמרינן ליפות כחו של לוקח לא אמרינן, כלומר ואין כופין המוכר לעולם למכור. והא תניא כופין המוכר למכור⁶³¹ אם הלוקח רוצה ליקח, ונאמר לו אינו [ראוי לך]⁶³² בקרקע וטוב הוא שתמכור לו, (אם רצה) [ואת]⁶³³ הלוקח ליקח (ו)אם רצה המוכר למכור, אלמא בתר דעתיד ללוקח⁶³⁴ נמי אזלינן.

התם⁶³⁵ כגון דהווי יקירא ארעא מעיקרא וזל השתא, דאמרינן ליה ללוקח⁶³⁶ אי ארעא יחבת ליה - הב ליה [כ]זילא⁶³⁷ דהשתא. י"מ אותה על משנתנו, כלומר כשאמרה משנתנו ליפות כחו של מוכר, שאם ירצה המוכר ליקח קרקעו יקח, ולא נכוף אותו למכור - [כגון] דהווי ארעא יקירא מעיקרא וכו', מפני שיש לו תועלת אם יטול קרקע, דאמרינן ללוקח אתה חייב לו מעות כשעת שלקחתה ממנו, [ואם ירצה ליקח ממך קרקע תתן לו כזולא דהשתא].⁶³⁸ אבל ברייתא דקתני שכופין את המוכר למכור, כגון שעמדה כשער ראשון, שאין לו תועלת בנטילת קרקע, והואיל ואין קרקע ראוי - נכוף אותו למכור.

628. בשיטה מקובצת: "נמצא", ואולי עדיף: "ונמצא".

629. בכתב היד: "לצונמא" ותוקן על פי השיטה מקובצת.

630. לפי פירוש רבנו הקטע האחרון (מ"סלע יחידי" והלאה) עוסק בשלושה עניינים נפרדים (א. דין סלע בודד שיש לו שם בפני עצמו. ב. דין סלע הסמוך למיצר ואיבעיית רב פפא. ג. דין טרשים שחלקם עפר וחלקם צונמא), בעוד שלפי פירוש הרשב"ם מדובר על עניין אחד בלבד - האם סלע שאינו במרכז השדה יכול להימדד עמו.

631. לפנינו בגמרא מובאת הברייתא במלואה, ונראה שרבנו רק קיצר בציטוט הברייתא, ולא שגרס אחרת בגמרא.

632. בכתב היד נראה שיש לקרוא: "באהלם" (?) ותוקן על פי השיטה מקובצת.

633. תוקן על פי השיטה מקובצת וכן הוא לפנינו בגמרא.

634. נראית יותר גרסת השיטה מקובצת: "דעתיה דלוקח".

635. בביאור שני הפירושים המרכזיים בסוגיה (של הרשב"ם ושל רבנו) עיין ברשב"א. ובמאירי פירש מעין פירוש הרשב"ם, וסיים: "וגדולי המפרשים (= הראב"ד) פירשו בזו דברים שאינם נראים". ובר"י קרקושא כתב שנראה שהרשב"ם (הלכות מכירה פכ"ח הלכות ז-ח) פירש כפירוש רבנו.

636. אבל הרשב"ם פירש שמשפט זה נאמר למוכר, והקשה הרשב"א שאם כן היה צ"ל: "אי זווי שקלת מיניה - שקול כזולא דהשתא". אך לפירוש רבנו ניחא.

637. בכתב היד נראה שיש לקרוא: "שזילא" (?) ותוקן על פי השיטה מקובצת.

638. כגון שהקרקע העודפת הייתה שווה מנה בשעת המכירה ועכשיו שווה חמישים זוז, שאם ישלם מעות - פשיטא ישלם מנה כשעת המכירה, ולכן גם כשיחזיר את הקרקע - עליו להחזיר קרקע ששווה עכשיו מנה, ו"במקום רובע [- קרקע] שהותיר יחזיר שני רובעין" (לשון הרשב"א בביאור דעת רבנו), ואם כן נמצא שהמוכר מרוויח מביטול המכירה, ולכן אין כופין את המוכר למכור.

ולפי דעתי אין לשון הגמרא נר' כך, דקאמ' התם, דהוה ליה למימר מתני' כגון דהוה יקירא וכו', והשתא משמ' דעל הברייתא קאמר. ועוד כי נר' לי כמעט משפט מעוקל, דתרת' לרעותא עבדי[נן בהדיה, יתן מעות בשעת היוקר] - וזהו דין, אבל כשנכוף אותו ליתן קרקע באותם המעות כשער הזול - זהו חוץ מן הדין, יאמר לו מעות אני חייב לך שהרי אני פורע כשעת המקח ביוקר, ומעות אתן לך, [שאיני רוצה עתה ליתן קרקע.

ע"כ נ"ל כי על הברייתא הוא חוזר],⁶³⁹ כלומר הא דקתני **כופין המוכר למכור** - לטובתו אומרין לו אל תבקש ממנו קרקעך, [פן יפטור אותך]⁶⁴⁰ במה שהוספת לו ויהיה לך הפסד גדול, שמכרת לו בשעת היוקר ועכשיו הזול. רק תבקש ממנו מעות,⁶⁴¹ והוא על כרחו יתן כשעת היוקר שקונה ממך,⁶⁴² ואח"כ יתרצה ליתן לך קרקע באותן המעות, נאמר לו **ארעא**⁶⁴³ **יהבת ליה** - **הב ליה כזילא דהשתא**, כי אתה מעות חייב לו, ולא תוכל לפטרו במה שהותיר לך בלבד. זה הדין יושר נוכח.⁶⁴⁴

והתניא כשהוא נותן לו נותן לו כשעה שלקח המנו, כלומר כל מה שנתן לו, הן קרקע הן מעות - נותן לו כשעה שלקח ממנו, ואת אמרת דאי יהיב ליה ארעא יהיב ליה כזילא דהשתא. **התם כגון דהוה זילא מעיקרא ויקרא השתא**, ואם יחזיר לו קרקע בודאי כל מה שהותיר יחזיר וזהו דין גמור, אבל אם יחזיר מעות - אינו נותן לו כשעה שלקח ממנו, מפני שזה קרקע[ו] יטול אם ירצה, ואם יקח ממנו מעות - עכשיו הוא מוכר לו.⁶⁴⁵

ט' קבין שאמרו - אפי' לכמה כורין,⁶⁴⁶ אעפ"י שאם תחלק המותר תהיה מחילה לכל כור וכור, ורב נחמן אמר **נותן שבעת קבין ומחצה לכל כור וכור** שהן מחילה לחשבון משנתינו, רובע קב לבית סיאה, והכור שלושים סאין, נמצאו ז' קבין ומחצה מחילה לכור.

דף קד ע"ב

ואידך אי הוי ט' קבין מהדר ליה ארעא וכו'.⁶⁴⁷ יש משתבשין במלתיה דרב נחמן, שסברו האי ואידך דקאמר - מה שיותר על ז' קבין ומחצה לכל כור וכור קאמר, ואינו כן, אלא

639. ארבעת הקטעים האחרונים המובאים בסוגריים מרובעים הושלמו על פי השיטה מקובצת.

640. בכתב היד ישנה מילה לא ברורה ואחריה כתוב "אותו" ותוקן על פי השיטה מקובצת.

641. בחידושי הר"י קרקושא הקשה שפירוש זה סותר את לשון הגמרא "כופין".

642. משמע שהמותר נקנה כבר בשעת המקח, ולא עכשיו בשעת התשלום, ועיין להלן הערה 645.

643. כך בכתב היד ובשיטה מקובצת. הניסוח בר"י קרקושא: "אי ארעא...".

644. ואינו "משפט מעוקל" כפי הפירוש הראשון, שהרי לפירוש זה לא כופין את הקונה להחזיר קרקע גדולה כשער הזול, שהרי הוא רשאי להחזיר מעות - בניגוד לפירוש הראשון.

645. שהרי בידי המוכר לסרב למכור לו את המותר, ולכן כשנתרצה למוכרו - יכול למוכרו כשער היוקר דהשתא, כפי שכתב רבנו כאן, או כשער היוקר דמעיקרא (היכא שהייתה יקרה והזולה), כפי שכתב רבנו לעיל (עיין הערה 642).

646. לפנינו בגמרא: "ט' קבין שאמרו ואפי' בבקעה גדולה".

647. לפנינו בגמרא: "ואי איכא מילתא יתירא (דהוי) לתשעת קבין - הדרי".

אם יגיע המותר לט' קבין בין המחילות והמותר - מהדר ליה ארעא, אבל מ"מ בעינן שיצאו המותרות מתורת מחילה.⁶⁴⁸

איתיביה⁶⁴⁹ לרב נחמן שאם שייך בשדה בית ט' קבין - מחזיר לו את הקרקע. מאי לאו דזבין ליה כורים, ואע"ג דכי פלגת להו הויא מחילה לכל חד וחד, השתא מיהא הדרי. לא, דזבין ליה (בית)⁶⁵⁰ כור, ויהיה שם מותר עד שהגיע בין המחילה והמותר לט' קבין.

ובגנה בית חצי קב, מאי לאו דזבין ליה סנא[תים, וכי פלגת להו הוי רובע קב לסיאה והויא מחילה, והשתא מיהא הדרי בארעא. לא, דזבין ליה סיאה. והוה נמי מ"ל סאה ומחצה [וכור]⁶⁵¹ ומחצה, אבל פלגי כור וסאה לא מתמר ליה.

וכדברי ר' עקיבא בית רובע, מאי לאו דזבין ליה סאה, דכי פלגת להו הוי חצי רובע לחצי סאה מחילה, והשתא מצטרפי והדרי. לא, דזבין ליה חצי סאה, דנפיק ליה מתורת מחילה. ובכל אילו השיעורין יש ג' דינן כמו שיש בשדה: מחילה, וחזרה במעות, וחזרה בקרקע. ובגנה לרבנן רובע קב לסאה הויא מחילה, יותר מרובע חזרה במעות, כשיגיע לחצי קב חזרה בקרקע. וכן לר' עקיבא, חצי רובע לחצי סאה מחילה, יותר מחצי רובע חזרה במעות, כשיגיע לרובע חזרה בקרקע.

בעי רב אשי שדה ונעשה⁶⁵² גנה, פי' קודם שנמדד עשאו גנה ואח"כ מדד⁶⁵³ ונמצא המותר, בתר מעיקרא אזלינן ושדה זבין ליה או בתר השתא אזלינן דהא חשיב, ומהדר ליה ארעא.

דף קה ע"א

חלוקין עליו חביריו על בן ננס, דאינהו מספקי להו אי אזלינן בתר לשון אחרון או לא, ומשום הכי יחלקו את חדש העבור. פשיטא,⁶⁵⁴ מהו דתימא מאי דמספקא להו לאו בלשון ראשון ובלשון אחרון מספקא להו, דפשיטא להו היכא דהויא חזרה לשון אחרון תפסינן כבן ננס, והאי דאסתפק להו בחדש העבור משום דאיכא למימר חזרה היא ולשון אחרון תפסינן, או שמא פרושי פריש למילתיה ולא אסיק אדעתיה חדש

648. נראה שרבנו מפרש כפירוש הרשב"ם (וכן פירשו המאירי והריטב"א), ודוחה את הפירוש הראשון שדחה הרשב"ם. אבל ברמב"ם (הלכות מכירה פכ"ח ה"ז, ועיין שם במגיד משנה) נראה שכן פירש כך, ובר"י מגאש (הובאו דבריו בשיטה מקובצת) נראה שפירש כפירוש השני שדחה הרשב"ם. אמנם עיין במאירי שכתב שהרמב"ם נמשך בפירושו אחר הר"י מגאש, ומשמע לכאורה שפירושם שווה.

649. לפנינו בגמרא: "איתיביה רבא", והברייתא מובאת בקיצור.

650. מילה זו מחוקה בכתב היד ולפנינו ליתא.

651. מילה זו אינה ברורה בכתב היד והיא הושלמה על פי השיטה מקובצת.

652. לפנינו בגמרא: "נעשית".

653. אפשר שיש לקרוא: "מכר". ובשיטה מקובצת: "נמדד". וכן פירשו מרבית הראשונים ש"נעשית גנה" בשעת מדידה, למעט המאירי שהתייחס לשעת העמדה בדין, ועיין שם בהערות המהדיר (עמ' 464, הערות ז-ח).

654. לפנינו בגמרא: "מאי קא משמע לך, תנינא".

העבור, ואי הוה דכיר ליה לא הוה אמר מדינר זהב לחדש אלא בשנים עשר זהובים לשנה ושתיק, והיינו ספיקייהו. קמ"ל רב דחלוקין עליו, וספיקייהו בלשון אחרון או בלשון ראשון הוה.

דף קה ע"ב

והתם טעמא מאי בבא באמצע החדש, (ו)משום דתפיס ליה חצי החדש, **הכא נמי** ראשון ראשון קנה משום דתפיס ליה בכליו של לוקח. ואחר פחות שבלשונות נמי משום דהמע"ה, ומאן דתפיס ידו על העליונה.

אסתירא מאה מעי וכו'. פי' אסתירא, פלגו דזוזא שהוא תשעים וששה פרוטות. ואח"כ אמר מאה (זוזי)⁶⁵⁵ מעי שהם מאה פרוטות, כמו הפרוט סלע ממעות מעשר שני.⁶⁵⁶ והענין הזה אינו נמצא אלא בש"מ שהודה ומת.⁶⁵⁷

והא אמר רב [חדא] זמנא וכו' דאמר אי הואי התם הוה יהיבנא כוליה למשכיר. מהו דתימא התם לאו חזרה איכא אלא פרושי קא מפריש, ומלתא קמייתא אדעתא דמילתא בתרא קאמר לה, והכי קאמר: משנים עשר זהובים לשנה אי (איכא) [ליכא] עבור, ואי (ליכא) [איכא]⁶⁵⁹ עבור מדינר זהב לחדש, קמל"ן. ואע"ג דפרושי מפריש דאמרי לעיל - לאו הכי מפרשינן ליה, מיהו האי פי' דמפרש האי גברא מצינן למימר דבורא קמא מסכים על דבורא בתרא או דיבורא בתרא מסכים על דיבורא קמא וחד מינייהו לא פליג על חבריה, וזיל הכא ומדחי לה וזיל הכא ומדחי לה.⁶⁶⁰

ומשנת גט פשוט ששנינו⁶⁶¹ זוזין מאה דאינון סלעין עשרין - אין לו אלא עשרין זוזין, מאה דאינון סלעין תלתין - אין לו אלא מנה, וזה הפחות שבלשונות, ומאי טעמא לא הקשו עליה דשמואל מיהא מתני' כדאקשו עליה דרב, ולימא מאי קמ"ל, תנינא. ועוד, מאי טעמא לא אקשינן עליה דרב מהאי מתני', ולימא הוא דאמר כבן ננס. ואיכא למימר דלא דמיא מתני' לפלוגתא דבן ננס וחביריו, דהא דאינון קאמר, ובודאי פרושי מפריש אלא דקא טעי במילתיה, וכיון דלא סגיג ליה⁶⁶² בלא טעותא - שדינן ליה כלה לנתבע, דיד בעל השטר על התחתונה. אי נמי איכא למימר זוזין היו

655. מילה זו נראית מיותרת ובשיטה מקובצת ליתא.

656. בבא מציעא מה ע"א, והגמרא שם קוראת למעות "פריטי". עיין ברשב"ם סד"ה תפוס לשון אחרון. המשפט האחרון ("שהם... מעשר שני") ליתא בשיטה מקובצת ובמקומו נכתב "כו'".

657. ועיין ברשב"ם שפירש שמדובר במכירה בעל פה ונתרצו, ובמאירי שפירש שמדובר בשטר חוב.

658. בכתב היד: "חסדא" ותוקן על פי השיטה מקובצת.

659. תוקן על פי השיטה מקובצת.

660. ועיין ברשב"ם ד"ה מהו דתימא.

661. להלן קסה ע"ב.

662. מילה זו נוספה בכתב היד מעל השורה.

פחותין, שלא היו שוים המאה כי אם עשרים סלעים, א"כ סיפא נמי איכא למימר הסלעים היו חסרין שלא היו השלשים שוין כי אם מאה זוזין.⁶⁶³

דף קו ע"א

וסימניו⁶⁶⁴ **ומצריו פחות משתות הגיעו, עד שתות ינכה.** פי', עד כאן דברנו במי שמוכר לחבירו בלא ראית השדה, אלא שיאמר לו בית כור עפר שיש לי בבקעה פלונית אני מוכר לך, הלך זה ושאל עליה והחזיק בה, אחר זמן מדדו אותה ומצאוה חסרה ויתרה. אבל עתה דברה המשנה במי שהעמידו עליה והראה לו סימניו ומצרניה ואמר לו בית כור זה אני מוכר לך⁶⁶⁵ - כבר נתרצה במה שיש תוך המצרים ההם, אלא א"כ יהיה חסרון גדול שיגיע עד שתות, וכן אם יותיר - כבר מכר את הכל, עד שיגיע היתרון ליותר משתות. **רב הונא אמר שתות כפחות משתות,** מפרש למתני' כפשטה, פחות משתות עצמה - הגיעו, עד שתות ינכה, קא חשיב מלמעלה למטה שליש ורביע עד שתות, ולא שתות בכלל - ינכה, והוא נמי חשיב מלמעלה למטה, אלא דס"ל עד ולא עד בכלל.⁶⁶⁶ **כשום הדיינין בשתות עצמה,** פי', לפי ששנינו במשנת כתובות שום הדיינין שפחת השתות, וכן שנינו פחות.⁶⁶⁷

663. וכעין זה כתב הרשב"ם בפירושו למשנה שם. קטע זה ("ומשנת... מאה זוזין") ליתא **בשיטה מקובצת** אך הקושיה והתירוץ הובאו ברשב"א ובר"ן בשם רבנו. ועיין בתוספות (ד"ה פירושי) שתירצו אחרת.
664. **בשיטה מקובצת** כלפניו: "בסימניו".
665. וכן פירשו הרשב"ם, המאירי והריטב"א שמדובר שהראה לו את השדה ופירש סימניה ומצרניה. אבל בר"י מגאש (דבריו הובאו **בשיטה מקובצת**) וברמב"ם (הלכות מכירה פכ"ח הי"ב) נראה שהעניין תלוי באמידה בלבד.
666. קטע זה ("רב הונא... ולא עד בכלל") ליתא **בשיטה מקובצת**. ועיין ברשב"א שכתב בשם רבנו שרב הונא ורב יהודה נחלקו מהי הגרסה במשנה (כשתי הגרסות בתוספות ד"ה הכי גרסי), ואילו לפנינו בכתב היד ובשיטה **מקובצת** ליתא (ואינו אף בספר **כתוב שם**).
667. כאן מסתיים כתב היד (להשלמת הדיבור עיין **בשיטה מקובצת**). וחבל על דאבדין.